

TREBALL DE FI DE GRAU DE SOCIOLOGIA

David Bazan Royuela

**Les dimensions simbòliques de la
desigualtat social:**

**Els joves davant l'imaginari neoliberal dins dels
nous espais de risc d'exclusió social**

**UNIVERSITAT DE
BARCELONA**

Directora: Dra. Marta Soler Gallart

Universitat de Barcelona

Barcelona, 5 de Setembre 2016

Resum:

L'augment de les desigualtats socials posa de manifest la relació de les polítiques neoliberals amb el declivi del benestar social de gran part de la població. La flexibilitat, la precarietat i el desmantellament de l'Estat de Benestar han provocat l'aparició de nous espais de risc d'exclusió social on molts joves s'hi estan veient desplaçats. Aquests espais es caracteritzen pel treball precari, l'atur, els salaris baixos i les baixes qualificacions. La nostra aproximació a través de l'estudi de les dimensions simbòliques ens permet comprendre com la representació de l'imaginari neoliberal contribueix a la producció i a la reproducció de les desigualtats socials. Els processos de creació de significats no han rebut tanta atenció en l'estudi de les desigualtats, però l'efecte dels discursos que promocionen un individu actiu, autònom i individualment responsable condicionen l'experiència dels joves ubicats dins dels nous espais de risc d'exclusió social i les estratègies que desenvolupen per a intentar millorar la seva posició social.

Paraules clau: Dimensions simbòliques, desigualtat social, neoliberalisme, estigma, joves

Abstract:

This dissertation explores the relationship between growing social inequalities and neoliberal policies. Flexibility, uncertainty and the dismantling of the Welfare State have produced the emergence of new areas of risk of social exclusion where youth are being displaced. These areas are characterized by precarious work, unemployment, low wages and low qualifications. Our approach through the study of symbolic dimensions allows us to understand how the neoliberal imaginary influences the production and reproduction of social inequality. The study of meaning-making processes and social inequality have remained generally beyond the scope of inquiry, however discourses based on activation, autonomy and personal responsibility shape the experience of youth within the new spaces of risk of social exclusion and their strategies to improve their social position.

Keywords: Symbolic dimension, social inequality, neoliberalism, stigma, youth

Índex

1 Introducció	p. 1
2 Marc teòric	p. 4
2.1 Desigualtat social	p. 4
2.1.1 Desigualtat social i neoliberalisme	p. 6
2.1.2 Desigualtat social i joves	p. 9
2.2 Dimensions Simbòliques	p.13
2.2.1 Dimensions simbòliques i desigualtat social	p.17
2.3 Enfocament relacional	p.19
2.4 Discursos neoliberals	p.21
2.4.1 Imaginari neoliberal	p.23
2.4.2 Imaginari neoliberal sobre la desigualtat social	p.24
2.4.3 Neoliberalisme i estigmatització	p.27
2.4.4 Cas espanyol, Nini's	p.29
3 Metodologia i objectius	p.31
4 Anàlisi de resultats	p.36
5 Conclusions	p.50
Notes	p.52
Bibliografia	p.53
Webgrafia	p.63
Annexos	
Transcripció entrevistes	p. 1
Taules	p.27

Agraïments

Els quatre anys que ha durat el grau han estat intensos, no se'm ocorre millor manera de descriure'ls. Han estat anys d'esforç, d'aprenentatge, de riures i de plors. Anys de conèixer gent i veure-la marxar. Però sobretot han estat anys de descobriment. Aquest treball representa el punt i seguit d'una etapa que espero que duri molt anys. Per això vull agrair a totes les persones que ho han fet possible.

En primer lloc vull agrair aquest treball als joves que s'han prestat a parlar obertament de la seva situació, sense els quals no hagués estat possible realitzar el treball.

Vull agrair a Marta Soler els consells, les seves explicacions i recomanacions.

Vull agrair també als companys de carrera amb els que he compartit tants dies. Compartir la carrera amb vosaltres ha fet pujar el nivell de les classes cada dia. Juntament amb tots els professors que des de diferents perspectives i enfocaments m'han ofert la possibilitat d'aprendre.

També vull agrair als sociopetaos per haver compartit el dia a dia a les aules i sense els quals hagués estat difícil acabar. Brindo per la cerveses que vam fer i les que hauríem de fer sinó tinguéssim sempre una excusa.

Vull agrair all Domènec per ensenyar-me a comprendre la vida. Les seves bronques però sobretot la seva capacitat d'entendre la senzillesa de la vida.

Vull agrair als meus pares per haver estat en els moments bons però especialment en els moments difícils.

Finalment et vull agrair a tu Toñi que m'has encomanat la passió per la recerca, per estar al meu costat tant els dies bons com en els dies dolents. Ara s'obre un gran període d'incertesa però seré molt feliç de compartir-lo al teu costat.

1 Introducció

La preocupació per l'augment de la desigualtat social ha situat al centre de l'agenda sociològica la necessitat d'analitzar i comprendre els processos que produeixen, reproduïxen i redueixen la desigualtat social¹. La introducció de models de governança neoliberal, els processos de globalització i el desmantellament de l'Estat de Benestar han provocat noves dinàmiques dins del mercat de treball que han augmentat la precarietat, la incertesa i la flexibilitat a la que s'enfronten els ciutadans. Un grup especialment perjudicat per aquestes noves condicions són els joves. En l'actualitat a Espanya un 35,67% dels joves es troben a l'atur, un 20% dels joves han abandonat prematurament els estudis i un 45% dels joves aturats es troben en risc d'exclusió social. Els efectes del projecte neoliberal han creat nous espais d'exclusió social on la intersecció entre joventut, precarietat i abandonament escolar amenaça amb deixar enrere a un sector important de la població. Les receptes per a fer front a la precarietat exigeixen la participació activa de l'individu en la provisió del seu benestar individual. No obstant aquestes narratives s'articulen al voltant d'un imaginari neoliberal que legitima la seva lògica interna.

Els estudis sobre la desigualtat social normalment es centren en estudiar les accions dels grups dominants, l'estudi de les condicions materials i les diferències en l'accés als recursos, a la riquesa i al poder. Els darrers anys hi ha hagut un augment en l'interès per estudiar els efectes de la desigualtat sobre el benestar subjectiu. Tot i així els processos de creació de significats intersubjectius, les categories i els sistemes de significats compartits amb els quals les persones perceben i donen sentit a la realitat no han rebut tanta atenció. Entendre aquests processos és important perquè aquests contribueixen a la producció i a la reproducció de les desigualtats socials. El neoliberalisme no és només un projecte econòmic i polític. El neoliberalisme és també un sistema de significats sobre el món que privilegia certes configuracions de la realitat social per sobre d'altres. Per tant prestar atenció a aquests processos és crític i pot complementar les explicacions per entendre els processos que generen la desigualtat social.

Les conseqüències de la desigualtat social sobre els joves assenyalen la necessitat i la preocupació per entendre les experiències d'aquest sector de la població. Els joves ubicats en un cicle de treball precari, atur, salaris baixos i baixes qualificacions acadèmiques hauran de desenvolupar els seus projectes vitals sota unes condicions constrictores que limitaran les seves oportunitats al llarg de la vida. En un context on la individualització obliga a l'individu a assumir la responsabilitat de les seves accions i

¹ El congrés de la ISA de 2014 Facing an unequal world: Challenges for global sociology i el 12è congrés de la ESA al 2015 Differences, inequalities and sociological imagination estaven dedicats a la reducció de les desigualtats

d'aquelles que no ha realitzat. La lògica neoliberal amenaça amb sancionar a aquells individus amb una menor capacitat de poder i de recursos. Per tant, donat que els efectes de l'augment de les desigualtats socials s'arrossegueuen durant tota la vida, és necessari comprendre els processos simbòlics sobre els quals s'articulen els significats que omplen de sentit el projecte neoliberal. Així com els processos que sancionen amb càstigs simbòlics aquells que no són capaços d'ajustar-se a la normativitat. Perquè la desigualtat també es genera a través dels processos de creació de significats. L'anàlisi de les dimensions simbòliques de la desigualtat és rellevant per analitzar com els processos simbòlics soscaven les opcions dels joves per a desenvolupar els seus projectes vitals.

L'objectiu del treball pretén analitzar com els processos simbòlics contribueixen a la producció i a la reproducció de la desigualtat social. Com els sistemes de significats al voltant dels quals s'articula el neoliberalisme es troben en la base de la producció i reproducció de les pautes de desigualtat social i com aquests orienten l'acció de les persones. La introducció dels models de governança neoliberal està produint un augment de les desigualtats socials, per això volem entendre quines són les principals característiques dels processos simbòlics vinculats amb el neoliberalisme, i com aquestes processos operen. També volem analitzar els repertoris culturals que utilitzen els joves ubicats en els nous espais de risc d'exclusió social. Quines estratègies utilitzen per a donar sentit a la seva situació, per planificar les estratègies per a millorar en el futur i fins a quin punt aquestes s'articulen al voltant de l'imaginari neoliberal. Per això ens sembla rellevant analitzar si aquests joves han incorporat al seu rang d'actuació els repertoris neoliberals.

L'estigmatització opera dins de la societat distribuint estereotips negatius a aquelles persones que no s'adapten als valors normatius, per això és rellevant intentar comprendre com operen els processos d'estigmatització i quin paper desenvolupa la figura del NiNi per adherir als individus a la promoció activa del seu benestar. Finalment, la precarització del mercat de treball ha complicat la planificació dels itineraris vitals i la construcció de la pròpia biografia per això ens interessa comprendre els efectes d'aquest procés sobre els joves entrevistats i si això limita la capacitat de tria dels joves.

La pregunta inicial que guiarà la recerca serà:

- Quins processos simbòlics ajuden a produir i reproduir les desigualtats socials produïdes pels models de governança neoliberal i com aquests actuen.

El treball es troba dividit en quatre parts:

En la primera part presentarem el marc teòric on explorarem la desigualtat social juntament amb la seva relació amb el neoliberalisme i els seus efectes sobre els joves.

Després realitzarem una aproximació a l'estudi de les dimensions simbòliques per a comprendre la seva relació amb la desigualtat social. A més plantejarem la necessitat d'adoptar un enfocament relacional per analitzar la circulació dels sistemes de significats a través de les xarxes de relacions socials. Per últim analitzarem com els discursos neoliberals han introduït sistemes de governança que promocionen la necessitat que l'individu assumeixi la responsabilitat individual

En la segona part del treball presentarem els objectius de la recerca, la pregunta d'investigació i les hipòtesis que orienten el treball. A més explicarem la metodologia que em utilitzat per a satisfer els objectius del treball i els reptes i dificultats que se'ns han presentat

En la tercera part presentarem els resultats de la recollida de dades i analitzarem com aquestes responen als objectius que ens havíem plantejat. Finalment a les conclusions recollirem els principals resultats de la investigació i les futures línies d'investigació.

2 Marc teòric

2.1 Desigualtat Social

Les experiències davant de la desigualtat social són diverses i variades. Els seus efectes actuen de múltiples formes sobre diferents col·lectius. Cada persona viu i experimenta les conseqüències de la desigualtat de manera diferents en funció de diversos factors materials, culturals, físics o psicològics. Aquesta diversitat davant la desigualtat social també la trobem en la investigació. L'existència d'abundant literatura i diversitat de disciplines ha donat lloc a una gran varietat de posicions filosòfiques, epistemològiques i ideològiques. La literatura sobre la desigualtat social és tan extensa i variada que a vegades la seva definició manté una certa dimensió crítica. En part perquè a vegades es fa referència a la desigualtat social sense definir exactament el concepte, i, d'altres, perquè se'n dona per suposat el seu significat². En aquest treball la desigualtat social la definirem com la condició segons la qual les persones tenen oportunitats, poder i recursos diferenciats en funció de la posició social o l'estatus que ocupen dins de la societat (Goldthorpe, 2010). Són desigualtats que es produeixen socialment i afecten a la qualitat de vida i al benestar (Weiss, 2005). Aquesta distribució desigual dona lloc a pautes desiguals d'oportunitats, que es transmeten de generació en generació i que es troben tant de forma institucionalitzada com en les activitats quotidianes del dia a dia.

La importància d'actuar per a reduir les desigualtats radica en el fet que aquestes són una barrera per als benestar de les persones. Amartya Sen va emfatitzar la necessitat d'entendre el benestar de les persones més enllà de les diferències en termes econòmics. La desigualtat social és nociva perquè afecta a la capacitat de les persones per a desenvolupar la vida que desitjarien (Sen, 2001). Per aquest motiu és necessari investigar la desigualtat més enllà dels recursos econòmics, la prosperitat material o el creixement del Producte Interior Brut (PIB) perquè la desigualtat social, encara que a vegades es solapin, va més enllà de la desigualtat socioeconòmica, és a dir, de les diferències en l'accés a les condicions i recursos materials (Suter, 2010).

La desigualtat social és un fenomen multidimensional, afecta diferents dimensions de la vida social que interactuen entre elles i s'influencien mútuament (Walby, 2009). El caràcter multidimensional de la desigualtat està millor conceptualitzat a través de la interseccionalitat. Aquest concepte adaptat dels estudis de gènere, permet articular com les desigualtats no són capes agregades separades entre si, sinó que els seus efectes s'experimenten simultàniament (Choo i Ferree, 2010).

² Quan es parla de desigualtat social hi ha un ventall de possibilitats que l'equiparen a la desigualtat econòmica fins a qualsevol tipus de desigualtat que emana de les relacions socials.

Tradicionalment l'estudi de la desigualtat social ha estat dominat per les premisses econòmiques i materials (Anthias, 2001). S'ha tendit a prioritzar la utilització d'indicadors objectius per a mesurar-la i comparar-la. No obstant cada cop hi ha una tendència major a reconèixer la necessitat d'analitzar juntament amb la vessant material la vessant cultural de la desigualtat (Bradley, 2015), perquè també és important entendre com la gent es sent en aquestes condicions (Veenhoven, 2008). És erroni pensar que la subjectivitat només expressa la resposta individual a situacions particulars. Aquesta va més enllà de les forces mecàniques de la fisiologia o la dinàmica de les relacions interpersonals (Jackson, 1989). La posició social descriu les diferències de recursos, mentre que el posicionament social descriu com les persones articulen, entenen i interactuen amb aquestes posicions. És per això que per entendre les desigualtats socials és necessari prestar atenció a ambdós processos (Anthias, 2001). Els processos simbòlics s'entortolliguen amb els processos polítics, econòmics i socials. La intersecció entre aquestes quatre dimensions ofereix una explicació sobre la producció de les desigualtats. Per tant incloure l'anàlisi de les dimensions simbòliques permet explorar la relació entre cultura, les relacions de poder, les relacions socials i les dinàmiques econòmiques (Reygadas, 2015).

A partir de la dècada dels anys 70 del segle XX, es va començar a produir un canvi en els discursos a l'hora de categoritzar els efectes de la desigualtat social. Des de l'esfera política es va deixar de parlar de pobresa per a començar a parlar d'exclusió social³. Segons el nou discurs els efectes de la desigualtat anaven més enllà de la pobresa material. Les persones apareixien desconnectades de la societat de múltiples formes, entre d'altres la no participació política, la mala salut o l'aïllament geogràfic (Davies, 2006). El concepte d'exclusió social de seguida va ser subjecte d'intensos debats; En primer lloc perquè el discurs sobre l'exclusió és difícil de definir ja que pot tenir múltiples significats (Silver, 1994), és una realitat multivariada conformada per una amalgama d'idees liberals preocupades per la pobresa i d'idees conservadores preocupades per la integració i l'ordre social. Tot això ha donat lloc a un conjunt de discursos sobre la redistribució de la riquesa, la relació entre les classes marginals i la delinqüència i finalment un discurs sobre la integració de la gent exclosa a través del treball⁴. Una de les principals crítiques ha consistit en assenyalar com els discursos sobre l'exclusió social i la integració social obscuren en comptes d'il·luminar les pautes de la desigualtat, perquè no qüestionen com es produeix la desigualtat ni la societat en la qual aquesta es produeix (Levitas, 2005).

No obstant, a pesar de les crítiques i els debats al voltant del concepte, parlar d'exclusió social ens és útil en aquest treball per diversos motius: Aquest llenguatge forma part del

³ El concepte s'atribueix al Secretari d'Estat d'acció social de la República francesa René Lenoir (Davies 2006)

⁴ Per una aproximació als debats sobre la utilització d'aquest concepte *The Social Exclusion debate* : Jonathan S Davies (2006)

discurs polític a través del qual les persones en situacions de vulnerabilitat són aproximades, això ens permet conceptualitzar les lluites simbòliques per a definir la normativitat dins de la societat i observar quins grups tenen més poder per a definir aquesta realitat (Béland, 2007). Però sobretot ens permet articular l'exclusió com un conjunt de processos dinàmics que es produeixen i reproduïxen diàriament. Al parlar d'exclusió social ens permet articular els efectes de la desigualtat ja no com el resultat de la fortuna de les persones o de la seva posició estructural, sinó a través del conjunt de relacions socials desiguals en les quals es troben immerses. A través d'aquestes relacions alguns individus tenen un major o menor avantatge en funció de la seva situació social (Goldthorpe, 2010; Percy-Smith, 2000). Les conseqüències d'aquestes relacions desiguals s'acaben traduint en una reducció de les oportunitats, els mitjans i la capacitat de participar en la societat, de participar dins del mercat de treball, un menor nivell educatiu o un pitjor accés a l'habitatge (Musterd i Ostendorf, 2013).

El Banc Central Europeu projecta que el creixement econòmic anual durant els pròxims anys a l'Eurozona es situarà per sota de l'1%. Sota aquestes circumstàncies les pèrdues econòmiques conseqüència de la crisi financera internacional es convertiran en permanents. Es preveu que l'atur estructural es mantindrà per sobre del 10%, hi haurà una major polarització de la mà d'obra i l'atur entre els joves es mantindrà elevat⁵ (Fisher 2015). Si no hi ha un canvi en les orientacions polítiques i aquestes projeccions es mantenen constants en el temps, és plausible pensar que el nivell de desigualtat continuarà augmentat.

És per aquest motiu, en un context en què la desigualtat social està augmentant de forma generalitzada, quan a Europa un 29,2% de la població es troba en situació de risc de pobresa i/o exclusió social (Eurostat 2014)⁶, quan a Catalunya entre l'any 2008 i l'any 2012 un 40% de la població adulta en situació d'atur ha descendit de classe social en relació a la classe social que ocupaven els seus pares (Martinez-Celorio i Marín-Saldo, 2016) i quan la classe social més afectada pel descensor social és la classe obrera: un 47% s'ha mantingut immòbil, un 35% ha descendit de classe i només un 18% ha conegut l'ascens social. Que es converteix en un imperatiu comprendre els processos i els mecanismes que estan eixamplant i intensificant els processos de desigualtat social.

2.1.1 Desigualtat social i neoliberalisme

Els processos de desigualtat no poden ser entesos de forma aïllada del context en el qual es generen. Per això en l'actualitat no poden ser entesos com externs o separats a la lògica organitzativa del neoliberalisme globalitzat (Winlow i Hall, 2013). El neoliberalisme s'ha convertit en el paradigma dominant dins de les societats occidentals.

⁵ ECB FORUM ON CENTRAL BANKING (2015) Banc Central Europe.: <https://www.zentral-bank.eu/pub/pdf/other/ecbforumoncentralbanking2015en.pdf#page=152>

⁶ Indicador AROPE (At risk of poverty or social exclusion)

El neoliberalisme com a projecte econòmic i polític prescriu el lliure mercat, la propietat privada i l'activitat individual com la millor manera d'assegurar el benestar. El paper de l'Estat passa a ser llavors el de crear i assegurar un marc institucional apropiat per assegurar aquestes pràctiques (Harvey, 2005:2).

El compromís keynesià de mitjans de segle XX va assegurar després de la Segona Guerra Mundial un període de creixement econòmic estable. Es van crear institucions de benestar, es va fomentar la solidaritat entre ciutadans a través de l'Estat redistributiu i es va consolidar el pacte entre capital i treball per a negociar el desenvolupament econòmic i social (Crouch, 1999). Aquest compromís es va començar a dissoldre a partir de la dècada dels anys 70 del segle XX i especialment a partir de la dècada dels anys 80 com a conseqüència de l'adveniment de les teories neoliberals juntament amb l'estagnació i implosió del model keynesià (Peck i Tickell 2007).

La resposta del neoliberalisme al declivi del creixement econòmic global va comportar la introducció de nous mecanismes que van anar desplaçant els supòsits keynesians que havien regulat l'economia fins aquell moment. Els principals mecanismes que va introduir el neoliberalisme van ser: la desregulació, el lliure-mercat, la privatització de béns fins a llavors considerats públics, la finançament de l'economia, la gestió i manipulació de les crisis i finalment les redistribucions estatals de la renda (Harvey, 2003). Les mesures econòmiques van venir acompanyades d'un canvi en els models de governança per tal de reforçar el projecte neoliberal. Un projecte destinat a desmantellar l'Estat de Benestar per a poder augmentar l'eficiència econòmica i els beneficis privats. L'augment dels beneficis requeria que els diners fossin separats d'altres usos socials i només anessin destinats a obtenir beneficis. (Duggan, 2012)

Aquests canvis es van sumar a la transició des d'un capitalisme industrial cap a un capitalisme financer. La necessitat del capital de buscar nous nínxols de mercat per a generar beneficis ha convertit la finançament de l'economia en un dels pilars del neoliberalisme (Harvey 2005) La finançament de l'economia, basada en l'emergència de noves capes d'apropiació està associada amb el declivi de les condicions de feina de grans sectors de la població. El capitalisme financer promou un règim de creixement basat en el deute i les bombolles especulatives, que ha creat una enorme superestructura de deute que debilita la seva pròpia solvència, fent augmentar la inestabilitat i la incertesa (Lapavistas, 2014). El resultat del gir cap a les polítiques neoliberals ha provocat un augment generalitzat en tot el món dels nivells de desigualtat social i la reducció de la producció de béns públics i serveis col·lectius (Peck i Tickell 2007).

En els darrers anys hem assistit al creixement de la riquesa mundial juntament amb un augment de la desigualtat en totes les societats capitalistes. L'augment de les desigualtats socials ha vingut acompanyat d'una definició i construcció dels problemes socials en termes econòmics, és a dir, com un mercat per a l'acumulació de beneficis

(Navarro, 2007). S'ha promogut el desmantellament de les estructures col•lectives que dificulten el desenvolupament de la lògica pura de mercat com la millor solució per a fer front als problemes socials, fent les solucions col•lectives innecessàries (Bourdieu 1998, 2001; Harvey, 2005). Dins d'aquesta lògica el lliure-mercat cada cop està substituint més a l'Estat com la principal força reguladora de la societat. (Touraine, 2001). Això ha donat lloc a l'emergència de societats basades en el fonamentalisme de mercat (Somers, 2008). En aquestes transformacions alguns analistes han interpretat una estratègia de l'elit econòmica per a recuperar el poder de classe perdut en favor de les classes treballadores durant l'expansió de les polítiques keynesianes (Blyth, 2013).

Els efectes de la crisi financera internacional de l'any 2007 i l'augment de la polarització social han incrementat irrefrenablement les diferències entre els més privilegiats i els menys privilegiats. Actualment assistim a un augment de la polarització social. Les diferències de riquesa tant dintre la societat com entre societats no paren d'augmentar a tot el món des de la introducció de les polítiques neoliberals⁷ (Piketty i Saez, 2014). Per exemple a Espanya, des de l'any 2007 a l'any 2012 les diferències de riquesa entre els que més tenen i els que menys tenen han augmentat un 33%⁸ (Martinez-Celorio i Marín-Saldo, 2016). Tot i així l'antagonisme de classe entre capital i treball ja no es concentra en un lloc específic del treball sino que travessa tota la societat. (Rigby, 2014).

L'emergència del neoliberalisme a occident ha vingut acompanyada per la transició de societats industrial basades en el treball industrial de fàbrica cap a societats post-industrials basades en una economia de serveis basada en les noves tecnologies i el coneixement (Bell, 1976). La forma tradicional d'integració dins de les societats industrials, el treball, amb la transició cap a societats post-industrials s'ha convertit en un bé cada cop més incert. Això ha provocat la reestructuració de les relacions dins del mercat de treball (Barret, 2015). Aquesta transició juntament amb la reestructuració neoliberal ha provocat un augment de la precarietat laboral, la inseguretat social, la polarització social, el descens social i la generalització de la desigualtat social com a resultat del domini neoliberal (Wacquant, 2009).

La desigualtat social també té un efecte directe sobre el dia a dia de les persones. Les societats més desiguals tenen una major incidència de criminalitat i homicidis, una menor esperança de vida, una menor taxa d'alfabetització i abandó escolar. També hi ha menys confiança social i un menor nivell de benestar (Wilkinson i Pickett, 2010). La probabilitat de tenir problemes socials i mala salut augmenta proporcionalment dintre de les societats més desiguals. Per exemple l'augment de la polarització social als EEUU entre l'any 1990 i l'any 2008 va reduir l'esperança de vida dels homes blancs sense educació superior en tres anys. A l'Europa occidental l'esperança de vida dels pobres i

⁷ El decil més ric ha augmentat la seva riquesa respecte el decil més pobre al voltant d'un 15% als EEUU i un 5% a Europa des de la dècada dels 70's.

⁸ L'Index Palma compara el 10% més ric amb el 40% més pobre.

aquells que no tenen educació es manté estancada mentre que la de la resta de població continua augmentant (Therborn, 2013). És important remarcar que la desigualtat no afecta només al benestar d'aquelles persones en situacions de vulnerabilitat, sinó que els seus efectes s'estenen al conjunt de la població. Les societats més desiguals presenten menors nivells de cohesió social i benestar que les societats més igualitàries. (Wilkinson i Pickett, 2010).

El neoliberalisme no és només un model econòmic sinó que és sobretot un projecte de governança, un projecte que instaura un imaginari social sobre com hauria de ser la realitat, que moldeja el significat de la vida quotidiana de les persones (Harvey, 2005). Aquesta és la dimensió que ens interessa investigar en aquest treball. L'impacte de les idees neoliberals sobre les persones. Dins d'aquest marc, la recepta per a fer front a la desigualtat s'ha convertit en una croada majoritàriament individual, quan precisament un dels factors protectors més important davant de la desigualtat és el suport social. (Kieselbach, 2013). Per això és important entendre els processos a través dels quals la desigualtat social es produeix, reproduceix, manté i es transforma dintre de la societat, perquè la desigualtat no és un problema únicament individual. No obstant, mentre els discursos neoliberals passen a formar part dels repertoris culturals amb els quals configurar el món, assistim a la dissolució de les rígides fronteres de classe de la societat industrial. Aquest fet ha ofert la possibilitat a grups tradicionalment exclosos per a millorar la seva posició social (Mendick et al., 2015). Aquí emergeix una de les grans contradiccions de la mobilitat social emmarcada dins d'un marc neoliberal. Per una banda reproduceix una forma de configurar el món que reforça els discursos meritocràtics i legitima la desigualtat social però a la vegada ofereix la possibilitat d'apoderament als membres de grups tradicionalment exclosos.

2.1.2 Desigualtat i població jove

Els efectes de la implementació de les polítiques neoliberals ha produït un augment de la desigualtat social en tots els nivells de la població. No obstant aquests efectes s'experimenten de forma diferent en funció del grup social de pertinença. Les experiències de desigualtat no poden ser separades entre aquelles relatives a la classe social d'origen i l'edat, sinó que estan connectades i s'experimenten de forma simultània. (Choo i Ferree 2010). En aquest treball ens volem fixar en els efectes sobre la població jove de les classes obreres. Els factors que més han contribuït a l'increment del risc d'exclusió social entre la gent jove inclouen l'atur, les baixes qualificacions acadèmiques, la situació financera, el capital cultural i la falta de suport social o institucional.

La transició d'una societat industrial cap a una societat post-industrial ha tingut efectes profunds sobre els joves en situació de vulnerabilitat. Paul Willis a *'Learning to labour'* (1977) analitzava com les expectatives dels *'Lads'*⁹ estaven marcades per la cultura obrera blanca híper-masculina a partir de la qual desenvolupaven els recursos per resistir i qüestionar la cultura hegemònica que representava l'autoritat escolar. Un cop abandonaven els estudis, els joves treien pit de saber treure el millor moment de felicitat en feines dures i avorrides, perquè ells tenien un coneixement autèntic, pràctic, sabien de que anava el món, en contraposició als treballadors d'oficina¹⁰. L'actitud envers a la feina es trobava fixada per la consciència que si una feina no els agradava podrien buscar-ne una altre de nova. Havien de lidiar amb feines dures i monòtones però el fet de sobreposar-se a aquestes condicions i *'riure'*¹¹ en les circumstàncies més dures era el focus del seu orgull.

No obstant, actualment aquest focus ha canviat. En l'època que Willis va realitzar el seu treball al Regne Unit, els joves sense estudis trobaven feina enseguida d'haver abandonat els estudis, no obstant en l'actualitat aquest percentatge s'ha reduït considerablement (Nayak, 2006). A pesar de comptar amb un desavantatge inicial tradicionalment la transició cap a un treball estable no representava un problema. Però actualment amb la transició cap a les economies de serveis i els processos de globalització, la transició de l'educació cap al mercat de treball s'ha complicat i es troba marcada sobretot pel treball casual, el que limita les oportunitats per aquests joves. A Espanya és possible identificar una tendència recent similar. La bombolla dins del sector de la construcció va atreure un percentatge elevat de joves que van abandonar l'educació per anar a treballar al sector de la construcció on els sous eren elevats (Rahona, 2012). Un cop el mercat immobiliari va entrar en crisi aquests joves van ser els primers en perdre la feina i actualment es troben molt més exposats a l'atur que aquells que van continuar amb els seus estudis. És a dir, la relativa estabilitat que podien aconseguir els joves que abandonaven o no continuaven amb els seus estudis sota el neoliberalisme ha deixat d'existir. Quan la precarietat i la flexibilitat han passat a regular el mercat de treball, són aquells que han abandonat l'educació els més vulnerables.

Els nous espais d'exclusió social i treball precari no són el resultat accidental del desenvolupament capitalista, sinó el procés intrínsec de les formes post-fordistes d'acumulació de capital (Byrne, 1999). Aquests factors actuen en un context d'incertesa on el treball cada cop és un bé més apreciat que no es pot menysprear. La transició cap a una societat post-industrial ha generat noves oportunitats impensables anteriorment per alguns grups de població. Però l'atur, la flexibilitat, la precarietat, la dualització del

⁹ A Espanya actualment parlariem de *'Canis'* o de *'Quillos'*.

¹⁰ **Conformistes** era el nom amb el qual els *Lads* feien referència als joves que volien continuar estudiant i que no qüestionaven l'autoritat escolar.

¹¹ En anglès *'make a laff'*

mercat de treball, les feines de baixa qualitat sense necessitat de formació, els salaris baixos. Juntament amb la destrucció d'ocupació i la desregulació del treball, l'erosió dels drets de treball i el debilitament dels esquemes de protecció social estan generant nous espais d'exclusió social que afecten especialment a la població jove. (Subirats et al 2005) Aquest nous espais estan sent ocupats per un sector de la població que ha estat definida com el precariat¹² (Standing, 2011). El precariat es caracteritza per la inseguretat i per una mà d'obra flotant que entra i surt del cicle del treball. Les noves dinàmiques de precarietat laboral permeten entendre millor l'efecte de l'exclusió social que l'atur. Perquè l'exclusió social s'entén millor com un procés al llarg del temps, no com una categoria fixa i estable reduïble a la falta de feina.

Encara que la precarietat afecta a tota la població els seus efectes no són els mateixos segons el grups d'edat. Per exemple, a Espanya la població més gran de 45 anys si es queda a l'atur generalment és expulsada del mercat i condemnada a l'atur de llarga duració. Per contra la població jove està avocada a la precarietat, és a dir, a un cicle de treball temporal, treball mal remunerat i atur (Laparra Navarro, 2006). A Espanya actualment un 35,67% dels joves entre 16 i 29 anys es troba a l'atur per un 20% d'atur sobre el total de la població (EPA 2016)¹³ Si contrastem aquestes dades amb les dades de risc d'exclusió social comprovem que un 22,1%¹⁴ de la població es troba en situació de risc de pobresa i exclusió social, mentre que en el cas dels joves entre 16 i 29 anys augmenta fins al 36,8% i si aquestes persones joves en troben a l'atur aquest percentatge augmenta fins al 45%¹⁵. Per tant es pot afirmar que en la intersecció entre joventut i treball s'està creant un nou espai de risc d'exclusió social que amenaça amb deixar enrere una part important de la població.

La precarietat afecte generalment a tots els joves per igual, és a dir, cap jove, ni universitari, ni de les classes mitjanes, imagina un futur estable sense incerteses. (Ball et al., 2002). Però els joves amb baixes qualificacions acadèmiques, d'entorns menys privilegiats s'enfronten a majors dificultats. La precarietat i el risc d'exclusió social afecten més als joves de classes obreres perquè els seus recursos per a fer front a aquesta situació són menors i això fa més difícil escapar del cicle de treball precari, baixos salaris i períodes d'atur (Furlong i Cartmel, 2007). Aquesta precarietat esta creant noves pautes de desigualtat social que estan afectant a la població jove (MacDonald i Marsh, 2005). Un 20,7% de joves fins als 25 anys a Europa es troba a l'atur (Eurostat, 2016) i al voltant del 40% dels joves entre 15 i 24 anys d'edat es troben en situació de treball temporal. (Woodman i Wyn, 2015).

¹² Està fora de l'objectiu d'aquest treball entrar a la discussió sobre si el precariat conforma o no conforma una nova classe social. L'interès per a nosaltres radica en la precarietat com a experiència.

¹³ EPA España II Trim 2016

¹⁴ Taxa AROPE

¹⁵ Dades INE Enquesta condiciones de vida 2015 grup d'edat 16-24 anys ja que no es disposa de la dada per al grup d'edat 16-24 anys (INE 2016)

L'edat i la generació són factors importants a l'hora de generar desigualtats; l'edat és un dels criteris principals de diferenciació social (Mari-Kolse, 2009). La joventut està categoritzada socialment com un període de l'etapa vital en el qual les persones han d'aconseguir desenvolupar certs objectius, certes tasques, per tal d'integrar-se satisfactòriament en l'edat adulta (Farrugia, 2016). La transició de l'educació cap al món del treball actualment inclou un barreja d'atur, formació i actualització permanent, juntament amb treball precari (MacDonald, 2011), trobar una feina estable es converteix en l'objectiu principal des de l'adolescència fins al final de la vintena d'edat. Aquest període d'inestabilitat és possible que per algunes persones pugui representar un augment de les oportunitats¹⁶ però també augmenta la probabilitat de risc d'exclusió entre els grups més vulnerables. (Arnett, 2007). Les conseqüències per a la joventut són diverses. Els efectes del cicle de treball precari i sous baixos sobre la vida laboral d'una persona s'arrossegueu fins a tres dècades després de que aquests es produeixin i també està demostrada la seva incidència en la reducció de la felicitat de les persones (Bell i Blanchflower, 2011).

L'augment de l'atur de llarga duració juntament amb l'augment de la precarietat dins del mercat de treball indiquen que cada cop més població és apartada del mercat de treball i per tant no s'estan beneficiant del creixement econòmic ni del progrés tecnològic (Silver, 1994). L'atur i la precarietat també són un factor de risc per a la salut. La taxa de mortalitat és significativament superior entre els joves desocupats que entre els ocupats, especialment en les taxes de suïcidis i accidents. A més els efectes de la desigualtat són més perniciosos, perquè aquests s'arrossegueu al llarg de la vida. (Therborn., 2013). Alguns estudis indiquen que els joves actualment s'han resignat a acceptar que la incertesa i la inestabilitat formaran part de la vida. Per tant, ja no aspiren a tenir una feina estable per a tota la vida com els seus pares (Woodman i Wyn, 2015). El problema de la precarietat i la incertesa radica en que la incapacitat d'establir i aconseguir assolir un projecte en el passat no afecta el desig d'assolir nous reptes i objectius en el futur però sí que limita el desig per planejar el futur; especialment a llarg termini, perquè la pobresa i la inseguretat laboral inhibeixen la planificació (Anderson et al, 2002). En una etapa important de la vida de les persones, quan es produeix l'emancipació econòmica i residencial, la formació d'una unió conjugal, la maternitat o paternitat, la inseguretat causada per les condicions de vida dins del neoliberalisme ha comportat que el pas de la infància a l'adulthood s'hagi allargat. Arnett (2007) ha denominat aquest fenomen com adolescència allargada o adultesa emergent. Aquest fenomen es caracteritza per la dificultat per aconseguir una carrera estable, prolongada i la semi-dependència dels pares. Actualment es pot ser independent econòmicament però continuar vivint amb els pares, o estar vivint fora de casa però ser dependent econòmicament juntament amb retorns periòdics a casa dels pares.

¹⁶ Per exemple els treballadors de sectors creatius i d'empreses tecnològiques emergents.

L'adulthood emergent posa de manifest com els discursos tradicionals sobre la transició s'han deixat enrere i s'han vist reemplaçats per una nova re-configuració de les activitats que pot estar reproduint la desigualtat de forma més complexa i subtil (Ferguson, 2002). Les transicions han deixat de ser lineals i cada cop inclouen el trànsit entre diverses feines i l'educació. A pesar del reconeixement de la importància cada cop major de les qualificacions acadèmiques i de l'aprenentatge continuat en l'economia de serveis, sabem poc sobre com el joves en risc d'exclusió social negocien la seva inclusió en un món en el qual el canvi social està disruptant la seva entrada tradicional a la vida adulta. Per exemple, sabem de les dificultats per a retornar al sistema educatiu per part dels joves de classe obrera després d'haver abandonat el sistema educatiu, i com a més la forma d'entendre l'escola es troba marcada per l'experiència acadèmica prèvia substractiva (Pérez Benavent, 2015).

És per aquest motiu que volem endinsar-nos en la forma en que els joves interpreten, construeixen i viuen el seu conjunt de circumstàncies. Perquè les causes de la precarització del mercat de treball són un indicador del risc d'exclusió social incrustat en la transició cap a l'adulthood. Donat que les vides dels joves són cada cop més incertes, és hipotetitzable que el risc d'exclusió i els efectes de la desigualtat social els acompanyaran al llarg de la vida. Per aquest motiu volem intentar comprendre quins repertoris culturals utilitzen el joves en aquests nous espais d'exclusió social per a fer front a la precarietat dins del mercat de treball, a la desigualtat social i les estratègies adequades per a promoure la seva inclusió.

2.2 Dimensions simbòliques

Quan parlem de dimensions simbòliques ens estem referint a la capacitat simbòlica de l'esser humà, que comença amb el llenguatge i continua amb la simbolització de les relacions entre les persones, la relació amb el món i els elements que el componen.¹⁷ Aquesta capacitat simbòlica funciona creant esquemes que estan incrustats en el context social, mitjançant els quals les persones construeixen, es representen la realitat i que permet la interpretació dels significats d'entitats produïdes per l'acció humana (Cassirer, 2000).

L'estudi de les dimensions simbòliques ens apropa a comprendre els sistemes de significats que els individus, grups o comunitats tenen per a interpretar, donar sentit i comunicar el món que els rodeja (Kramsch, 2011). La diversitat de formes simbòliques mostra com l'home no té una relació immediata amb la realitat, sinó que té una relació mediada amb la realitat. Aquesta mediació es la condició i el principi de la vida humana (Cassirer, 2000). Per això la dimensió simbòlica dels éssers humans és molt important alhora de crear, mantenir, qüestionar o transformar la realitat social (Lamont i Molnar,

¹⁷ L'home com un animal simbòlic

2002). Tots els símbols són part de les pràctiques socials i totes les pràctiques socials estan mediades simbòlicament, per aquest motiu la realitat social està millor entesa com un element que ordena els elements de percepció a través de processos mentals de construcció que li donen intel·ligibilitat i significat (Lapidot-Lefler et al, 2015).

Cada persona, sigui a través de la percepció o del pensament, es situa al món a través de la formació simbòlica, no obstant aquest procés no és unidireccional ni produeix uns esquemes estàtics (Halawa, 2009). Els símbols no són autònoms, sinó que es defineixen de forma social. La capacitat de pensar conceptualment, de poder categoritzar el món es posa en joc a partir del context social i cultural (Halas, 2003). Cap ordre social ni cap pauta d'interacció social es pot constituir sense la dimensió simbòlica de l'activitat humana, sense cap referència cultural o ontològica sobre que és la realitat. Aquestes visions estan tan en la base de les pautes d'acció social, com en la formació de les institucions i els processos macro-socials (Eisenstadt i Giessen, 1995). Cada procés de coneixement objectiu depèn de l'impacte epistemològic i semiòtic de les dimensions simbòliques, les quals van més enllà de ser una abstracció oratòria, sinó que penetren dins de la consciència i organitzen la nostra forma de configurar i posicionar-nos al món (Cohen, 1985).

La capacitat simbòlica es troba en la base de l'acció social, és la forma que tenen les persones de participar en la realitat social (Swidler, 1986). En la cultura les persones troben els recursos, els repertoris de significacions per navegar per la vida social. Les persones actuen sobre la base dels significats que tenen sentit per a ells (Blumer, 1969). En definitiva el nostre accés a la realitat social es troba mediat per la nostra capacitat simbòlica. Com va afirmar Clifford Geertz en una de les cites més celebrades de les ciències socials *'les persones viuen en xarxes suspeses de significats que ells mateixos teixeixen'* (Geertz 1973:2) Aquestes xarxes de significats conformen l'estructura de la nostra forma de configurar el món, on els valors col·lectius es produeixen i reproduïxen.

La vida social es troba arrelada sobre un món de significats construïts, no obstant al contrari que els signes, no es refereixen a la realitat d'una manera constant, sinó que són variables, equivocs i subjectes a la interpretació (Halas, 2003). Els valors, normes o les cognicions no són unitaris, sinó que són variats, fluids i es troben modelats per la cultura i el context social (Spilman, 2002). Els recursos no s'imposen d'una forma determinada, de forma que tots els seus adherents configuren el món de la mateixa manera, sinó que aquells que utilitzen un símbol li atorguen part del seu significat. Les persones s'adhereixen als valors i significats incorporats en la cultura hegemònica, a les xarxes de significats compartits entrelligats amb les relacions socials que ofereixen un seguit de repertoris per a l'acció social (Swidler, 1986).

És important assenyalar que la realitat també està composta per camps no simbòlics, com el món físic o el biològic, que també són rellevants per a la vida humana. Aquests

campes són factors que limiten els significats que construïm, no obstant, en el moment en que entren a formar part de la societat passen a estar mediats simbòlicament, és a dir, tenen un significat social (Rehbein i Souza 2015). El domini simbòlic no està conformat només per la cultura, sinó per la intersecció entre el domini cultural, ambiental, psicològic i el joc de relacions socials en que aquest joc es posa en marxa (Sperber, 1975).

La forma d'entendre el món, els esquemes a través dels quals les persones comprenen la realitat, es troba imbuïda en relacions de poder. Les relacions de poder impliquen un accés i un control desigual sobre un ventall de recursos: materials, polítics, culturals i simbòlics. El poder simbòlic fa referència a la capacitat de certs actors de prioritzar les seves representacions del món a través del privilegi de certes categories construïdes (Bradley 2015; Bourdieu, 1989). Per això, l'existència de divisions socials també s'ha d'entendre com el resultat de la lluita de diferents grups per imposar els seus principis i divisions socials i no només com la conseqüència de les distribucions desiguals d'oportunitats de vida (Wacquant, 2013). Les categories a través de les quals configurem el món són el resultat de les lluites de poder en les quals alguns grups tenen la capacitat d'imposar els seus significats i així aconseguir la legitimitat social.

Aquí ens aturarem un moment per a pensar sobre la noció de poder simbòlic*¹⁸. Els treballs que fan referència a les dimensions simbòliques, especialment els que segueixen les aportacions teòriques de Pierre Bourdieu i la seva teoria de la violència simbòlica, assumeixen que la posada en joc del poder simbòlic acaba conformant un vel de desconeixement sobre els grups dominats ('*misrecognition*'). Els dominats interioritzen de forma inconscient dins del seu *habitus*, les percepcions, els esquemes mentals que els enclaven a una determinada posició social, per tant no són capaços de percebre la seva dominació.

En aquest punt vull matissar que el concepte de poder simbòlic de Bourdieu ens és molt útil per avançar en el nostre treball. No obstant, tot i no qüestionar que la violència simbòlica pot arribar a operar en cert grau, per altre banda la seva teoria resulta certament problemàtica. Assumir que la internalització de les estructures socials i els processos de desigualtat s'incrusten en l'*habitus* dels subordinats i contribueix a la reproducció de la seva posició de subordinació, nega la capacitat dels subordinats de reinterpretar i resistir als discursos dominants.¹⁹ Per aquest motiu, tot i partir del poder simbòlic necessitem una explicació que permeti reconèixer la capacitat dels subordinats per a interpretar i qüestionar la seva subordinació.²⁰

¹⁸ Nota 1

¹⁹ La forma per escapar al determinisme subjacent a la proposta de Bourdieu que proposem s'articula a través d'un enfocament relacional, no a través de l'agència individual, punt que exposarem en l'apartat 4

* Nota 1

²⁰ Dintre del debat acadèmic que suscita l'obra de Bourdieu Schartz (2013) argumenta que Bourdieu ofereix la possibilitat d'escapar del determinisme que a priori assumeix la violència simbòlica sobre l'*habitus* a través de la conjugació dels diferents tipus de capital dintre dels camps socials.

L'altre gran aproximació al poder i la dominació segueix les aportacions teòriques de l'hegemonia de Gramsci, el consentiment. Aquesta teoria assumeix que els dominats naturalitzen la seva dominació. Els interessos de la classe dominant es filtren cap a les classes dominades que els accepten com a seus. Per tant els dominants aconsegueixen guanyar el consentiment actiu dels subordinats a través de la seva capacitat de penetrar dins de les seves ments, és a dir, s'assegura l'hegemonia presentant els seus interessos com uns interessos universals.

Aquesta aproximació com assenyala Michael Burawoy (2012), no concedeix prou importància a l'estructura social com a font de la dominació. Per tant, per a poder articular una definició de les relacions de poder i el seu efecte sobre la creació de significats que ens permeti ubicar els processos de creació de significats dintre de l'estructura social, el poder simbòlic serà el nostre punt de partida, però tot i així les persones també son capaces de detectar i revelar-se a aquesta dominació. Pot haver-hi un grau de consciència de les estructures opressives i tot i així consentir-les per aconseguir cert grau de felicitat, èxit o seguretat (Lukes, 2005)²¹. Per això ens mourem cap a una definició de poder definida com la capacitats dels dominants per a establir el marc d'acció significatiu per a viure, parlar i actuar socialment (Roseberry, 1994), és a dir, les paraules, les imatges, els símbols, les formes d'organització, les estratègies utilitzades pels subordinats per parlar, comprendre, acomodar-se o resistir la seva dominació estan modelades pel procés de dominació, el qual estableix el marc d'acció i interpretació legítim. Això permet reconèixer varies situacions. Els dominats es poden resignar tant als valors dominants com actuar en les creences dominants, poden no ser conscients de la seva dominació però també poden utilitzar els valors dominants i reinterpretar-los per a millorar la seva situació.

La realitat social passa llavors a estar formada per actors, grups i institucions amb una asimetria sistèmica de poder i de recursos. Dins d'aquesta asimetria de poder existeixen relacions simbòliques desiguals, és a dir, alguns actors tenen una major capacitat de privilegiar les seves formes de percebre el món o part del món sobre d'altres i de transformar les categories de percepció i apreciació del món (Apple 1996; Ridgeway 2013). El poder simbòlic tendeix a reproduir i reforçar les relacions de poder existents dins de la realitat social. Les persones tenen idees i fidelitats sobre el que ha de ser el món però certs grups tenen una major capacitat per a definir una situació encara que d'altres grups tinguin visions alternatives. La distribució desigual de recursos s'articula al voltant de la legitimació simbòlica d'aquesta distribució, a la vegada que permet reforçar la realitat i les practiques que són a la base de la seva legitimitat (Burawoy i Von Holdt, 2012; Hallet, 2003).

²¹ Lukes en la 2ª edició del seu llibre sobre el poder (2005) dedica un capítol a tractar les aportacions teòriques de la violència simbòlica de Bourdieu. Mentre que considera que el poder pot ser internalitzat der forma inconscients dins de *l'habitus*. Difereix en l'efectivitat i la causalitat d'aquest, ja que els individus tenen la capacitat reflexiva d'adonar-se i fer front al poder.

Quan pensem en aquests termes la desigualtat social es tracta de posar de manifest que existeixen representacions, esquemes, sobre quines són les causes d'estar en situació de risc d'exclusió social. Quins són els seus efectes i quines poden ser les estratègies per a sortir-ne. S'atribueixen certs significats i característiques a les persones en situacions vulnerables. El nostre objectiu és comprendre com els supòsits sobre el món estan en relació. Com els actors socials negocien, qüestionen o reproduïxen contínuament els significats del món en el que viuen, i com ho fan a través dels recursos culturals que tenen a la seva disposició.

2.2.1 Dimensions simbòliques de la desigualtat social

L'estudi de les dimensions simbòliques de la desigualtat generalment ha rebut una atenció menor des de la recerca. Les principals aproximacions a l'estudi de la desigualtat han emfatitzat en la dimensió material, mentre la vessant subjectiva ha ocupat una posició de menor importància respecte a l'economia i només s'ha limitat a explorar el seu paper a l'hora de legitimar les desigualtats existents (Reygadas, 2015). No obstant, la creació de significats és una dimensió essencial de la desigualtat social. La influència de la nostra forma de configurar el món sobre la desigualtat social s'expressa en termes culturals. Les dimensions simbòliques, els repertoris de significats i valors són condicions per als processos estructurals, per tant a partir de la cultura es guanya un gradient alhora d'entendre les diferències socials (Spillman, 1995). Les accions socials depenen dels significats que aquestes tenen pels actors socials, és a dir, la comprensió del món que tenen els actors socials és la que guia la seva acció. La seva forma de categoritzar el món no és només una descripció del món com a tal, sinó que té conseqüències sobre el propi món al definir el rang de les possibilitats d'acció i la capacitat dels actors per navegar-hi (Waterton i Watson, 2013).

La realitat és el resultat de la capacitat de creació constant de significats per part de les persones, grups i dels sistemes de significats en els que aquests operen (Castoriadis, 1989). És per aquest motiu que els processos culturals moldegen les interaccions quotidianes que alimenten la distribució de recursos (Lamont et al, 2014:14). Els repertoris culturals disponibles i les representacions compartides permeten la creació i l'acumulació de coneixement que utilitzen els diferents grups, per a fer categoritzacions sobre els grups en situacions de desigualtat, sobre la seva situació, sobre els motius de la seva situació i sobre com s'haurien d'integrar a la societat. Això no implica que les relacions materials siguin el resultat del poder simbòlic dels diferents actors socials, sinó que la forma de configurar el món afecta a les accions materials, sense negar el caràcter material de les relacions socials. Encara que les relacions materials estan generades per regles culturals constitutives, aquestes relacions afecten de manera independent la forma en que els agents pensen i actuen (Levitas, 2005).

Reygadas (2015) ha elaborat una llista amb els principals processos simbòlics que actuen sobre les desigualtats socials: En primer lloc es troben els processos de classificació, categorització i creació de barreres entre els diferents grups socials. Un segon tipus de processos són els d'assignació de valors a les categories, és a dir, els diferents valors positius o negatius que atorguen les persones i els diferents grups socials a aquestes categories. En aquests processos és quan es pot apreciar com el grau de desigualtat social varia en funció de com de diferents són definits els exclosos. Un tercer tipus de processos són aquells que estan relacionats amb el poder simbòlic dels individus i grups per a privilegiar certes configuracions de la realitat per sobre d'unes altres. Finalment l'últim tipus de processos fa al·lusió a les lluites simbòliques sobre les definicions de la desigualtat i sobre quines han de ser les seves sortides. L'existència de lluites simbòliques permet descriure com els processos culturals no depenen només de l'acció dels grups dominants, sinó que els grups subordinats tenen capacitat de participar en la producció i reinterpretació dels repertoris hegemònics i de resistir i lluitar respecte a una imposició de la realitat.

Al explorar la forma en que els joves en situació de risc d'exclusió social configuren el món, podem comprendre com les respostes davant de la seva situació estan elaborades a partir dels repertoris culturals disponibles. Per exemple Shildrick i MacDonald (2013) en un estudi sobre les actituds de les persones en situació d'exclusió social respecte a la pròpia pobresa, van trobar que aquestes persones expressen orgull per la seva capacitat de fer front a situacions d'adversitat. Els participants al seu estudi construïen una identitat pròpia, en contrast amb la resta de pobres als que descrivien com a '*work-shy*', que es beneficiaven il·legítimament de les prestacions socials, que eren incapaços de gestionar-se amb els recursos dels quals disposaven i mantenien hàbits de consum per sobre dels seus recursos econòmics. Les pròpies persones en situació de pobresa havien interioritzat els discursos hegemònics que culpabilitzen als pobres per la seva situació i creaven un univers discursiu en el qual es diferenciaven de la resta de pobres per a legitimar-se socialment.

Les estratègies actuals per a sobreposar-se a l'exclusió social han canviat respecte de les formes tradicionals. En la modernitat industrial l'Estat de Benestar encarnava la representació col·lectiva per assegurar i protegir-se davant dels riscos socials. En canvi dins del context actual les solucions als problemes tendeixen a definir les situacions de risc en termes individuals. El benestar, i els mecanismes de provisió, reforcen nocions dominants sobre el treball, la família o la maternitat. Actualment la provisió de benestar ja no es concep en termes col·lectius sinó individuals i això reforça l'ordre simbòlic que constitueix la realitat quotidiana en la qual es troben immerses les persones. (Schram, 1993). A través del procés d'individualització el benestar cada cop es valora més en termes individuals en comptes de col·lectius (Beck, 2002). Dins de l'imaginari social

sabem que hem de fer per assolir el benestar i sabem quines estratègies hem d'adoptar per a fer-ho. El problema apareix quan amb la transició cap a règims neoliberals les polítiques socials no estan encaminades a promoure l'autonomia i la superació de la desigualtat social, sinó a reduir la dependència de les famílies en situació d'exclusió social dels recursos de l'Estat (Breton, 1984).

Aquest canvi en la provisió del benestar s'entortolliga amb un canvi al voltant de la visió normativa de l'èxit social dins de les societats. La percepció de la desigualtat social s'ha vist influenciada pel canvi sobre els marcadors simbòlics del pas de la joventut cap a l'etapa adulta. La transició de l'adolescència a l'edat adulta dins de les societats industrials es trobava marcada simbòlicament per l'adquisició d'una feina estable, una casa pròpia, una família o un cotxe. En l'actualitat aquest ideal encara que desitjable, funciona més com un recurs nostàlgic davant d'un futur incert que com un ideal generalitzat. La transició actualment ve sobretot marcada per la necessitat de "fer alguna cosa" "per a ser algú" (Pérez Benavent, 2015).

Les subjectivitats individuals cada cop són més importants per a la integració social (Walther, 2006). S'ha substituït la seguretat de la feina estable per l'autonomia, la iniciativa personal, la creativitat i la cerca d'experiències que estan en la base de la recerca incansable de l'èxit. (Ross, 2009). El joves de les classes mitjanes circumscriuen la dificultat d'ajustar les expectatives amb la realitat, a través de discursos que promouen la necessitat de tenir experiències, viatjar, no volen ser esclaus del treball per pagar la hipoteca i altres propietats. En canvi el joves en situació de vulnerabilitat són els que estan en pitjor situació per fer front a la incertesa social perquè disposen de menys recursos per adherir-se als discursos individualitzadors (Bradley, 2015). El problema radica en que no tenen tantes possibilitats per a triar. Davant el desajust entre les expectatives i la realitat, les narratives del joves en situació de risc d'exclusió social es troben afectades pels "moments crítics" (Thomson, 2011), és a dir, esperen aquell moment en que la seva vida doni un gir inesperat i la seva situació millori.

2.3 Enfocament relacional

En aquest treball utilitzarem un enfocament relacional per a comprendre la resposta de les persones a les situacions de desigualtat social. Un enfocament relacional defineix la societat com un sistema complex de relacions socials, culturals i institucionals. Aquesta perspectiva ens permet conceptualitzar la societat no com una entitat o una agregació d'individus (Somers, 1994), sinó com un conjunt de pautes de relacions socials modelades pel context i ubicades històricament dins de camps de poder i significats. (Eyben, 2008). Una matriu de relacions entre institucions, discursos públics i pràctiques socials, és a dir, una xarxa social (Breiger 1976; White 2008).

Això sobretot ens permet conceptualitzar que les categories no són estàtiques, sinó múltiples i variades (Emirbayer, 1997). Des de la psicologia social i els estudis sobre cognició es suggereix que les categories socials que apliquem quotidianament per interpretar la realitat i que estructuraven el processament de la informació bàsica es generen través de les interaccions socials (Hardin et al, 2001).

Ernst Cassirer en la seva obra *La filosofia de les formes* (2000) va diferenciar entre substancialisme i un enfocament relacional. Una aproximació substancialista concep el món com a instituït per entitats discretes, és a dir, separades entre elles. Mentre que una aproximació relacional permet concebre la societat com quelcom més enllà que la suma de les seves parts. Per això les explicacions sobre la realitat social han d'incloure la relació entre individus, grups i societat (Ritzer i Gindoff, 1992). Els actors socials no només donen forma a les seves relacions socials sinó que estan a la vegada configurats per elles. Per tant s'han de tenir en compte les relacions socials en les quals l'acció social es troba immersa. Això pressuposa que els fenòmens socials no tenen una existència independent anterior a qualsevol relació sino que guanyen la seva existència a través de les relacions en que estan immersos (Emirbayer, 1997). Les entitats socials es troben configurades per la seva posició en relació als altres (Eyben, 2008). No obstant els significats no apareixen només en les relacions socials entre persones, també ho fan en els referents de significats que presenciem contínuament i que inunden la vida quotidiana (Powell et al., 2013).

Això no implica una renúncia a estudiar l'agència o les estructures socials, sinó a emfatitzar en com aquestes no existeixen de forma autònoma, é a dir, estan modelades per l'univers de relacions socials, de negociacions o imposicions on es produeixen (Krinsky, 2007). Els significats socials no els creen les persones aïlladament ni els imposen les estructures, sino que es creen i es negocien constantment a través de l'univers de relacions socials en el que es produeix la vida humana (Castoriadis, 1989). La nostre agència no és separable del conjunt de relacions socials que ens influeixen i en la qual aquesta es troba incrustada (Levin, 2008). Per altre banda les estructures com a tal no són entitats abstractes, sinó que es reproduïxen i cobren significat a través de les relacions socials que els hi donen existència²² (Fuhse, 2014). Per tant, al situar-nos en un enfocament relacional, assumim que la societat està composta per cadenes de relacions (Collins, 1981). L'efecte de les relacions socials influeix robustament sobre l'educació, el mercat de treball, la salut, les decisions econòmiques, la transició demogràfica, la criminalitat o la desigualtat social (DiMaggio i Garip, 2013).

La relació de la cultura amb la xarxa de relacions socials té en compte com les persones han internalitzat certs esquemes culturals però a la vegada assumeix que som capaços de

²² Estructura entesa com a context social. Agència i estructura no són dues cares de la mateixa moneda, com suggereix Giddens, sinó dos metalls de l'aliatge del que està feta la moneda (Hay, 1995)

qüestionar o transformar aquests esquemes sempre que les cadenes de relacions es transformin (Vaisey i Lizardo, 2010). Els repertoris culturals s'ubiquen dins d'un procés de continua circulació social de significats. Un procés constant de negociació de relacions interpersonals entortolligades en la creació de significats. És a través del caràcter relacional que podem comprendre la heterogeneïtat d'estratègies davant de les mateixes condicions estructurals (Harding et al., 2010). Per tant, prioritzar les relacions socials ens permet anar més enllà de la intersubjectivitat dins del nivell micro i connectar la quotidianitat del dia a dia amb el nivell macro de la vida social.

Ubicar-nos en un enfocament relacional ens ha de permetre comprendre que les expectatives i les vivències de les persones no estan només influenciades per les seves condicions de vida material, sinó també pel sentit que li atribueixen a la seva situació i el context on aquest sentit es produeix (Harris, 2006). La societat deixa de ser una totalitat orgànica per a passar a ser una xarxa complexa de grups, cadascun amb diferents interessos, vinculats els uns amb els altres en termes de relacions de poder amb les classes dominants (Fiske, 1998). Els marcs on es produeixen els discursos estan contínuament en circulació a través d'un diàleg entre els significats, els símbols i els actors socials que conformen els repertoris amb els que interpretem el món. L'imaginari neoliberal es posa en joc a través de l'ús que en realitzen les persones, i aquests ús a la vegada es troba reforçat, o debilitat, a través de les cadenes de relacions que conformen la realitat social. Les dimensions simbòliques, les normes socials, els significats sobre la realitat social es produeixen en la quotidianitat de la vida diària. Per tant la resposta de les persones a les situacions de desigualtat no pot ser entesa de forma aïllada de les relacions socials en la qual les persones viuen. El discursos neoliberals circulen a través de les cadenes de relacions que ens vinculen, però no estan localitzats en nosaltres sinó entre nosaltres (Steinberg, 1998).

2.4 Discursos neoliberals

A partir d'ara quan fem referència al neoliberalisme ho farem en relació al discurs neoliberal, és a dir, un sistema de significats que ordena la producció de concepcions i interpretacions del món social en un context determinat (Fairclough, 2003). Tot i així, és important assenyalar que el neoliberalisme no ha de ser entès com un discurs homogeneitzador que imposa les mateixes circumstàncies per a tota la població (Hall i Lamont, 2013), la resposta de les persones als seus supòsits es manifesta de forma diferent en funció del context social (Kjaer i Pedersen, 2001). Els actors socials seleccionen concepcions i conceptes d'un seguit d'idees disponibles i les utilitzen de diverses maneres arribant fins i tot a poder desplaçar l'ordre existent d'interpretació i acció. Per tant la nostre conceptualització sobre les dimensions simbòliques de la

desigualtat social proposa que els significats circulen per la societat. Alguns grups tenen un major poder per privilegiar les seves configuracions del món sobre la resta però això no implica que els joves en risc d'exclusió social estiguin colonitzats pels seus supòsits, sinó que aquests discursos formen parts dels repertoris disponibles alhora d'interpretar la seva situació. Per tant poden resistir, qüestionar o re-utilitzar els mateixos discursos per evitar l'estigmatització i legitimar-se socialment (Skeggs, 2011).²³

La transició cap a un model de governança neoliberal ha produït que les fronteres que produïen tradicionalment l'exclusió social hagin perdut la seva significació (Parker, 1988). L'exclusió ja no actua únicament a nivell col·lectiu, és a dir, a través de la classe social, l'ètnia, la religió, el gènere etc. Sinó que a les exclusions tradicionals si ha sumat l'exclusió en termes individuals, com per exemple el credencialisme²⁴.

L'imaginari neoliberal crea unes condicions socials que defineixen l'èxit o el fracàs en termes individuals, augmentat així la sensació de fracàs i d'inferioritat d'aquelles persones que no són capaces d'integrar-se a la normativitat social. La competició s'ha convertit en el símbol legitimador de l'elit econòmica, perquè encara que indubtablement ofereix la possibilitat de la mobilitat social, només es pot ascendir socialment de forma individual (Williams, 1963), per tant el neoliberalisme ha instituït un marc simbòlic a través del qual la majoria de persones tenen totes les oportunitats per a sortir de la pobresa a través del treball dur.

A través d'aquest marc l'atur i la pobresa no estan produïts per les polítiques de govern o l'augment de les desigualtats estructurals causades per la introducció del model neoliberal, sinó per les males decisions personals i la falta d'ètica de treball. Els joves ubicats dins dels nous espais de risc d'exclusió social, atrapats dins del cicle de precarietat i atur ho estan perquè no s'han esforçat prou per millorar les seves condicions. El problema apareix perquè l'exclusió social a nivell col·lectiu continua molt present dins de la realitat social.

L'imaginari neoliberal disposa d'un seguit de processos per assegurar l'hegemonia de les polítiques i les pràctiques que estan eixamplant les desigualtats socials. El neoliberalisme es presenta com un ordre simbòlic universal i neutre però en realitat es converteix en un mecanisme per a l'exercici del poder. (Paolucci, 2014). L'imaginari neoliberal reforça la naturalització de l'augment de la precarietat dins del mercat de treball al emfatitzar en la llibertat individual, la no intervenció de l'Estat i el càlcul racional a l'hora de regular cada cop més esferes de la vida quotidiana. Les

²³ Tot i que el treball vol assenyalar el perill mercantilitzador del neoliberalisme en cap cas volem caure en cap determinisme. Per exemple Lamont et al (2016) mostra com en una cultura individualista com als EEUU els afro-americans recorren als repertoris neoliberals per escapar al racisme i aconseguir legitimitat social.

²⁴ Les credencials educatives s'han convertit en un factor destacat per aconseguir millorar la posició social. Randal Collins

conseqüències del qual produeixen un augment de la privació material, les dificultats familiars juntament amb un augment de la incertesa i l'ansietat personal (Tyler, 2013). La neoliberalització s'ha entortolligat amb el procés d'individualització de la societat i això ha permès reforçar un ordre simbòlic en el qual la desigualtat social es definida com una construcció deficient de l'individu (Berking i Neckel, 1993). Dins d'aquesta individualització obligatòria les persones són les responsables de les conseqüències de les seves accions o de les accions que no han realitzat (Beck, 1992). La individualització a través dels discursos neoliberals fomenta la responsabilitat individual i el treball dur, els quals es converteix en un artefacte retòric que té una doble dimensió: per una banda possibilita la mobilitat social però a la vegada estigmatitza aquells que s'han quedat enrere perquè conseqüentment no s'han esforçat prou.²⁵ La inclusió social per tant es deixa d'entendre en termes de solidaritat per a fer-ho en termes d'autonomia.

2.4.1 Imaginari neoliberal

L'imaginari neoliberal és el seguit de valors, idees i assumpcions al voltant de les quals s'articula un forma específica de crear i atorgar significat i de representar la realitat. (Ball, 2012). El neoliberalisme privilegia un seguits d'assumpcions sobre el món per sobre d'altres. La vida social és cada cop més conceptualitzada com un mercat on cada individu porta adscrit una preu o un valor. Aquest canvi és perceptible per exemple en els discursos dins dels mitjans de comunicació. En els darrers anys hi ha hagut una reducció en la utilització de paraules com 'nosaltres' cap a l'augment en la utilització del 'jo' (Nafstad et al., 2007). També hi ha hagut un augment en les referències a valors individuals com el dret a escollir, opció i usuaris o consumidors mentre que hi ha hagut un declivi en l'ús de paraules relatives a la solidaritat, als termes comunitaris, la preocupació pels altres i el dret o l'obligació.

L'augment de l'individualisme canalitzat en termes neoliberals reforça un imaginari social en el qual l'individu és el responsable de la seva vida i només actua per assegurar els seus interessos (Lazaratto, 2009). Turken et Al. (2016) a través d'un anàlisi longitudinal dels principals mitjans de comunicació noruecs i turcs proposen agrupar en quatre categories les principals idees al voltant de les quals s'articula l'imaginari neoliberal:

La racionalitat: les persones són racionals i saben tant el que volen com el que han de fer per aconseguir-ho, és a dir, la racionalitat instrumental cada cop està penetrant en més esferes de la vida quotidiana (Habermas, 1989).

Autonomia i responsabilitat: es fomenta l'autocontrol de les persones per tal de que agafin les regnes de la seva vida i siguin capaces de viure-la satisfactòriament. En

²⁵ En cap cas és tracta denotar el treball dur com a forma de superar situacions de vulnerabilitat sinó d'assenyalar la contradicció dels discursos que canalitzen aquest treball dur en millorar exclusivament les condicions individuals.

aquest nivell es fomenta un subjecte autònom i responsable que és capaç de salvar-se a si mateix i que mai es rendeix per tal d'assolir l'èxit. L'autonomia de la persona es mesura per la seva capacitat de proveir-se el seu propi benestar (Scharff, 2011).

Emprenedoria: El subjecte neoliberal ha d'estar actualitzant-se contínuament, ha de ser inventiu i treballar constantment en ell mateix per millorar les seves habilitats i assolir les demandes de la societat contemporània. S'emfatitza l'auto-desenvolupament per guanyar valor com a solució a les situacions de desigualtat. El concepte, encara que estretament relacionat, va més enllà del de capital humà, implica creativitat i l'interès en mostrar-se actiu en relació a aconseguir el que es desitja.

Positivitat, autoestima i confiança: El subjecte ha de ser capaç de trobar dins d'ell mateix la fortalesa per a superar les situacions de dificultat en comptes d'esperar l'ajuda i el suport del seu entorn.

2.4.2 Imaginari neoliberal sobre la desigualtat social

Els discursos neoliberals tendeixen a culpabilitzar a les persones en situació d'exclusió social per la seva situació (Lyon-Callo, 2008). Les polítiques socials dins dels nous models de governança neoliberal estan orientades a promoure l'auto-govern. És a dir, que les persones es facin responsables tant de la seva situació com de la seva rehabilitació. L'èmfasi es posa en la responsabilitat individual i l'assumpció que hi ha un nombre adequat d'oportunitats per a tothom, que són fàcilment accessibles si un s'esforça suficientment (Wilton i Schuer, 2006). Per això és important assenyalar que el compromís amb la desigualtat no és produït en un buit cultural, les accions físiques d'atenció a les persones en situació d'exclusió social depenen de la forma en que les persones parlen d'elles, dels significats atorgats als seus actes (Lichterman, 1996).

El focus de les polítiques socials ha canviat sota la governança neoliberal. La prioritat cada cop es concentra més en intervenir sobre l'individu exclòs, es fomenta el seu desig de treballar, de formar-se. El ciutadà que una vegada era capaç de confiar en les institucions de l'Estat i en els serveis socials ara ha d'auto-gestionar-se i apropiat-se de capital, de recursos i d'informació de forma individual (Ong, 2006). L'individu conforma el nucli de les intervencions i s'encoratja la seva participació activa en el seu procés d'integració, mentre la solidaritat i la responsabilitat col·lectiva com a motiu legítim per a l'acció pública estan sent substituïts per un increment en l'èmfasi de la responsabilitat individual. (Serrano Pascual, 2009).

Els discursos neoliberals assumeixen que la inclusió social radica en un individu emprenedor, racional, calculador i auto-regulat (Gill, 2008). Es requereix una responsabilitat total de l'individu sobre la seva biografia, sense importar el grau d'importància que puguin tenir les condicions socials que delimiten la seva acció (Walkerdine et al., 2001). Dins d'aquesta cosmovisió el problema social i econòmic,

l'exclusió social i l'atur s'individualitzen, simplificant-ne les explicacions. Si l'individu no aconsegueix millorar la seva situació és perquè no ha estat prou emprenedor, racional o calculador.

L'origen d'aquest plantejament es va iniciar als països anglosaxons. No obstant actualment aquesta dinàmica es troba instaurada en major o menor grau en tots els sistemes socials de govern dins de societats capitalistes (Serrano Pascual, 2009).

A Espanya aquest canvi en l'orientació de les polítiques també s'ha produït. Les polítiques públiques de serveis socials han passat de tenir com a objectiu la universalització i la responsabilitat pública davant de la desigualtat social a presentar un èmfasi individualista. Una transició des de l'universalisme cap a la privatització i l'altruisme. En aquesta transformació els instruments d'intervenció han deixat de ser exclusivament públics i s'ha passat a reconèixer la iniciativa privada lucrativa, a la vegada que es deleguen funcions de prestació de serveis cap al tercer sector. S'ha passat d'un model d'Estat de benestar keynesià a un altre basat en l'emprenedoria i la responsabilitat individual al voltant del "*workfare state*" (Adelantado et al, 2013).

La reforma laboral de 2012 exemplifica la transició cap a les polítiques del lliure-mercat i l'adopció de la retòrica neoliberal. La reforma del mercat de treball pretenia flexibilitzar el model rígid de protecció laboral espanyol, agilitzant la contractació i l'acomiadament per poder guanyar eficiència productiva. La forma d'assegurar l'ocupació per a tothom era desregulant el mercat. No obstant la instauració de la reforma ha produït l'efecte contrari, la precarització del mercat de treball. S'ha dualitzat encara més el mercat espanyol castigant especialment a aquells que es trobaven dins del mercat secundari. La reforma ha ajudat a reafirmar els processos d'individualització i ha reforçat a l'empresa com la unitat central de la negociació col·lectiva en detriment de la negociació sectorial. Obrint així la porta a la instauració de "comissions de treballadors" per a permetre que els individus puguin negociar acords de forma unilateral amb les empreses.

No obstant si alguna política representa l'expansió de l'imaginari neoliberal és l'adopció del paradigma de l'activació dins de les lògiques d'intervenció i protecció social. El paradigma de l'activació es troba estès a tota Europa i s'articula principalment al voltant de dos models (Moreno i Serrano Pascual, 2009). Una primer model basat en regular la conducta dels individus. On es defineix la conducta de l'aturat com el resultat d'un càlcul racional de l'individu que no vol treballar perquè no el compensa. Aquesta aproximació és dona sobretot al Regne Unit. L'altre perspectiva assumeix que el comportament passiu està causat per un dèficit de personalitat. Aquesta perspectiva la trobem als Països Baixos. El segon model afirma que el rol de l'Estat és el d'assegurar les condicions per adaptar-se a les noves condicions productives. Les intervencions busquen desenvolupar les competències individuals i educatives per facilitar la gestió

personal d'un projecte professional. Aquest seria el cas d'Espanya, França o els països nòrdics.

A Espanya aquest paradigma està latent en polítiques com el "Programa de Activación para el Empleo". Un programa d'ajuda per a les persones aturades que han esgotat les seves prestacions socials, on les ajudes es troben condicionades al compromís amb la participació activa en la cerca de feina. Per accedir a les prestacions és necessari acreditar haver realitzat tres accions de cerca activa de treball davant el "Servicio Público de Empleo Estatal" durant un més i participar en les accions de millora del perfil professional i la cerca activa de feina prevista dins l'itinerari individual i personalitzat²⁶. Tot i així el model resulta inapropiat en aquells països, regions o sectors on predominen el treball poc qualificat, escàs i precari perquè contribueix precisament a reforçar aquest model (Moreno i Serrano Pascual 2009).

L'activació i la responsabilitat són la base sobre la qual s'estan desenvolupant les reformes legislatives dels sistemes de protecció social en la majoria de sistemes occidentals, sobretot dins del domini de l'atur i l'ajuda social. (Dumont 2011) per tant això reforça el mite de l'individu que no és autònom i que se l'ha d'ajudar per aconseguir integrar-se.²⁷ La implementació d'aquestes polítiques ve reforçada pel propi capital que ho considera un canvi necessari i reforça la transició cap a les polítiques d'activació. La visió de la patronal es tradueix en una combinació d'acomiadaments més fàcils, prestacions socials i una política proactiva envers el mercat de treball.

Les persones desocupades sovint internalitzen l'estigma d'estar desocupades i conseqüentment reporten sentiments de vergonya i culpa per la seva situació al assistir als organismes públics (Sharone Vazquez, 2016). Tot això condiciona la conducta de les persones alhora d'accedir als serveis socials. Les persones que recorren als serveis socials estan prèviament condicionades per les expectatives socials que es generen entre els treballadors i els propis interessats, per tant, alhora de repensar la seva situació poden començar a utilitzar repertoris neoliberals per adaptar-se al context institucional. (Mollé 2010). El que s'ofereix a la gent en situacions d'exclusió social són solucions altament individualitzades (Turken et al., 2016). Es posa l'èmfasi en els factors psicològics de l'individu com la millor forma per a fer front als problemes socials.

El risc d'exclusió social definit a través d'un marc neoliberal és el resultat de les males decisions individuals dels joves i dels estils de vida adoptats voluntàriament. (Westergaard, 1995). Mentre que no es tenen en compte les condicions estructurals. En

26

https://www.sepe.es/contenidos/personas/prestaciones/he_dejado_cobrar_paro/program_activacion_empleo.html

²⁷La realitat és més complexa i cal distingir entre programes com als països nòrdics, on les polítiques d'activació comporten la provisió de serveis complexos, d'alt valor a llarg termini amb estàndards elevats i un bon balanç entre les demandes dels individus i la societat. Per contra hi ha models els quals les seves polítiques socials tenen un rol molt limitat, són programes dirigits a curt termini i a incitar a buscar feina amb escassa eficàcia.

definitiva es busquen solucions individuals per a problemes sistèmics, la qual es converteix en la conducta esperada en les societats individualitzades (Beck, 1992).²⁸ Llavors l'individu sol davant de les seves decisions pot trobar la necessitat d'adoptar aquests discursos per evitar la distribució dels càstigs simbòlics per no haver tingut la capacitat d'adaptar-se al nou context.

És dins d'aquest context on els joves en risc d'exclusió social es poden veure afectats per un doble procés: L'exclusió material de la vida social pot venir acompanyada de la incorporació i utilització de repertoris basats en l'imaginari neoliberal, tant en les pràctiques socials com en la presa de decisions (Miraftab, 2010). Al assumir que tothom pot accedir a qualsevol posició social més enllà dels seus orígens socials, es prioritzen les explicacions que situen a l'individu com l'epicentre dels seus esforços i fracassos, obviant el context social on aquests es produeixen. Aquest canvi pot produir que els actors socials actuïn d'acord amb les representacions hegemòniques del món. Al actuar d'acord als discursos normatius l'ordre simbòlic neoliberal es reforça, ja que les persones aprenen a consentir la desigualtat social, a través del que és racional, raonable o imaginable (Hall,1988).

Els discursos neoliberals es presenten com un discurs social dirigit a reforçar l'autonomia dels joves i la seva capacitat d'acció, no obstant el marc neoliberal ofereix solucions que es redueixen a la gestió d'una situació imposada externament. Els joves són clients que requereixen motivació i incentius psicològics per a incorporar-se al mercat de treball o retornar a l'àmbit educatiu però s'exclou qualsevol anàlisi emmarcat dins del context social. (Serrano Pascual, 2012). Quan precisament la recerca suggereix que les solucions que inclouen al conjunt de la comunitat al voltant d'un diàleg igualitari (Flecha i Soler 2013), tenen un potencial transformador més gran al no només canviar només la vida individual sino transformar a la vegada les condicions socials de l'entorn alhora que es millora el teixit comunitari.

2.4.3 Estigmatització i neoliberalisme

Un dels principals processos simbòlics en la producció de la desigualtat social és l'estigmatització (Lamont et al., 2014). Erving Goffman²⁹ va establir les bases per entendre el rol social de l'estigma. L'estigma és el procés a través del qual un atribut d'una persona o grup és definit com anormal i per tant aquella persona o grup és desqualificat de la plena acceptació social. L'experiència de l'estigma és un dels moments de confrontació directa amb les normes socials que operen en un context social

²⁸ Encara que la individualització segons Beck no fomenta el mateix tipus d'individu que el neoliberalisme (Beck 2002) Si que podem afirmar que el discurs neoliberal s'ha entortolligat amb la individualització de la vida social (McGuigan 2016) El propi Beck més endavant reconeix que “ but also the neoliberal reforms of the labour market . In all these fields there is evident, empirically verifiable or refutable, an historic trend towards an institutionalized individualization. (2008)

²⁹ Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity (1963)

determinat (Goffman, 1963). L'estigma funciona com una forma de control social ja que certs grups tenen la capacitat de definir el que és normal i el que no és normal. La creació de categories i estereotips és sovint automàtica i facilitat l'eficiència cognitiva (Fiske, 1998). Nosaltres però, en comptes d'estigma parlarem d'estigmatització, el procés de designar simbòlicament i qualificar negativament les identitats.

L'estigmatització s'articula als voltants de l'imaginari social que opera dins de múltiples registres de diferències (Hartigan, 2005). Amb la transició cap a societats neoliberals hi ha hagut un canvi en el paper que realitza l'estigma. L'imaginari neoliberal ha modificat la representació dels joves aturats de llarga duració que no estudien ni treballen.

Abans però és necessari fer dues apreciacions: En primer lloc, el procés de precarització i l'atur no afecta només als joves sense qualificacions, sinó transversalment a tota la població. En segon lloc, les actituds al voltant dels aturats, dels que no treballen, dels que escapen de la normativitat i la inclusió social sempre s'ha produït històricament³⁰.

La particularitat en les societats actuals prové del fet que els discursos sobre la igualtat i la justícia, juntament amb la certesa que tothom té les possibilitats per a millorar la seva posició social si s'esforça el suficient, s'invoquen per a justificar les hostilitats envers dels vulnerables i de les persones en risc de situació social (Tyler, 2013). L'estigmatització es produeix per la resolució que la seva situació és el resultat d'un estil de vida adoptat voluntàriament, que no té cap relació amb l'estructura econòmica. (Westergaard, 1995). Per tant l'estigmatització opera legitimant i reproduint l'augment de les desigualtats i les injustícies que ens afecten a tots.

Si durant l'època de l'adveniment de la governança neoliberal amb Ronald Reagan i Margaret Thatcher es donava una intransigència retòrica a través de la qual les persones en situacions d'exclusió social eren categoritzats com a inadaptats³¹. (Hirschman, 1991). Actualment la governança neoliberal ofereix un marc simbòlic per a l'autoavaluació que essencialitza les classificacions d'èxit i fracàs, d'inclusió i exclusió. L'estigma recau en aquells que no es mouen, que no es mostren actius, aquells que no aspiren a millorar la seva situació. Per tant l'aspiració per a sortir de la situació de vulnerabilitat és un artefacte retòric que canalitza en termes individuals la inclusió social i omet les desigualtats produïdes pel projecte neoliberal³².

L'estigma funciona com una pràctica de classificació social on els joves ubicats dins dels nous espais de risc d'exclusió social traslladen les seves experiències de desigualtat

³⁰ Per exemple, Karl Marx al Manifest comunista va definir el lumpenproletariat com la classe perillosa que podien impedir la revolució

³¹ En anglès *Ridiculous misfits*

³² Això no pressuposa que es qüestionari l'aspiració a millorar la situació social, sino com aquesta es canalitza al voltant de discursos individuals basats en la competició i l'esforç personal, en contraposició a iniciatives com la (PAH) que emfatitza en la recuperació i l'esforç compartit per fer front a les situacions de dificultat. En cap cas és una crítica a l'aspiració a millorar, sinó cap a com es canalitza aquesta aspiració.

social. Les respostes a l'estigma s'articulen al voltant dels seus repertoris culturals i les capacitats d'actuar en determinats contextos.

La forma d'interpretar l'estigmatització i les estratègies que s'elaboren per a fer front a l'exclusió social es construeixen a través d'una diversitat de repertoris culturals, memòries col·lectives, identificació de grup, definició del problema i respostes personals al problema. (Lamont et al 2014) La pobresa i la precarietat es troben associades en certa mesura amb la poca capacitat de gestionar correctament la vida. Aquesta estigmatització arriba a instaurar un nou discurs neo-darwinista social en el qual els èxits són el resultat de les habilitats individuals mentre disfressa la desigualtat en les posicions de partida (Martinez-Celorrío, 2002). L'estigma pel fracàs d'adherir-se als estàndards de les classes mitjanes tant en discurs com en aparença, s'ha tornat acceptable i normalitzat de maneres que durant l'època d'expansió de l'Estat de Benestar s'haguessin considerat discriminatòries i perjudicials (McRobbie, 2005).

Per tant les estructures simbòliques són una força constitutiva de la realitat social que genera categories, relacions socials i modes d'intervenció dins de la societat. Aquests canvis són el resultat de processos simultanis i mútuament reforçats en l'àmbit econòmic, polític, administratiu i cultural (Lamont, 2014). El neoliberalisme no es manifesta només en el desmantellament de l'Estat de benestar i la mercantilització de totes les dimensions de la vida, sinó que també suposa una reorientació significativa sobre el desmantellament de les identitats col·lectives a través de la individualització de les aspiracions i les identitats pròpies al estigmatitzar a aquelles persones que no s'han adherit als seus preceptes.

2.4.4 Estigmatització: El cas espanyol

A Espanya l'estigma envers els joves es materialitza a través de la representació del que es coneix popularment com NiNi. El NiNi és aquell jove que no estudia, no treballa i tampoc ho intenta. No te cap incapacitat per malaltia i no assumeix les seves càrregues familiars (Navarrete Moreno et al, 2011).

En l'actualitat el nombre de NiNis es calcula que és de 136.696 joves. Un 1,73%³³ del total de població entre 16 i 29 anys. Al contrastar aquesta dada amb el nombre de joves a l'atur, 35,67%, observem que existeix una bretxa entre la percepció general sobre els NiNis i les dades reals. La discrepància entre el nombre real, el que podríem anomenar NiNis purs, i la percepció general es produeix perquè s'atribueix aquesta etiqueta a tots aquells joves que no estudien ni treballen. Tots els joves a l'atur són susceptibles de ser estigmatitzats, se'ls atribueixen estereotips com la passivitat, la vagància, l'ociositat i el conformisme. Els discursos estigmatitzadors no només s'apliquen sobre aquells joves

³³ Dades de 2009 injuve (Navarrete Moreno et al 2011)

que realment no volen fer res, sinó sobre tot el conjunt de la població juvenil que no estudia ni treballa (Serracant i Melendres, 2012).

L'estigma cap a aquest col·lectiu es genera per l'atribució d'estereotips negatius a causa de la seva incapacitat per emancipar-se. Hi ha un seguit d'assumpcions compartides sobre les causes de la seva situació. Els principals amplificadors de l'estigma són els discursos polítics i especialment els mitjans de comunicació (Navarrete Moreno et al, 2011). Els seus discursos caracteritzen negativament certs atributs dels joves, contraris a les seves visions sobre com ha de ser la realitat, les quals a més es troben privilegiades a causa de la major capacitat d'exposició i difusió que tenen aquests grups socials.

Els discursos dels mitjans de comunicació són molt presents dins de la vida de la gent jove però a l'hora de representar als joves dins dels mitjans d'informació existeix un biaix que tendeix a reforçar els estereotips negatius envers el joves. (Figueras i Mauri, 2010).³⁴ Des dels mitjans de comunicació, des de l'àmbit polític i el sentit comú general es considera que aquests nois no fan el suficient per a capgirar la seva situació.

El risc apareix quan els joves es veuen empesos cap a les dinàmiques de treball precàries. El joves ubicats dintre d'un cicle de treball precari, atur, salaris baixos i abandonament escolar no han de fer front només a les conseqüències de la flexibilitat i la precarietat laboral, sinó també a l'estigma d'estar parats. Mentre que els motius dels NiNis per a no estudiar ni treballar són diversos: la falta de treball vocacional a les escoles, el nul compromís de les empreses en la transició de l'escola al mercat de treball. La segmentació del mercat de treball o la falta de preparació. A través de l'imaginari neoliberal està molt clar quines son les causes: la seva passivitat i la falta d'actitud. Per tant al entendre com el joves precaris en situació de risc d'exclusió social perceben la seva situació, tenim la oportunitat per a comprendre les normes socials i l'univers simbòlic que sosté la producció ideològica dins de la societat.

³⁴ En Serracant i Melendres (2012) *GENERACIÓ NI-NI*, *ESTIGMATITZACIÓ I EXCLUSIÓ SOCIAL*.

3 Objectius i Metodologia

El principal interès d'aquest treball és el d'analitzar com els processos simbòlics contribueixen a la producció i a la reproducció de la desigualtat social. El nostre objectiu principal és el d'establir quines són les principals característiques dels processos simbòlics vinculats amb el neoliberalisme que augmenten la desigualtat i com aquestes processos operen.

A causa de la capacitat i el poder del neoliberalisme per privilegiar certes representacions de la realitat en l'esfera pública, especialment a través dels discursos polítics i els mitjans de comunicacions de masses; volem comprendre com els joves que ocupen els nous espais de risc d'exclusió social donen sentit a la seva situació, com són les seves experiències i les estratègies que desenvolupen per intentar millorar la seva posició social. Ens sembla rellevant analitzar si aquests joves han incorporat repertoris neoliberals al seu rang d'actuació. Per això també volem comprovar si l'adhesió d'aquests joves a l'imaginari neoliberal limita les seves oportunitats d'acció o les augmenta i volen també observar fins a quin punt són capaços de reinterpretar-ne els seus supòsits. Els sistemes simbòlics són imprescindibles per aconseguir promoure el canvi social, per això és important entendre el poder de l'imaginari neoliberal per a definir una situació com a legítima. L'estigmatització opera dins d'una societat distribuint estereotips negatius a aquelles persones que no s'adapten als valors normatius, per això volem comprendre com operen els processos d'estigmatització i quin paper desenvolupa la figura del NiNi per adherir als individus a la promoció activa del seu benestar. Finalment, la precarització del mercat de treball ha complicat la planificació dels itineraris vitals i la construcció de la pròpia biografia per això volem comprendre els efectes d'aquest procés sobre els joves entrevistats i si aquest fet limita la capacitat d'elecció dels joves.

La pregunta inicial que guiarà la investigació és:

- Quins processos de creació de significats ajuden a produir i reproduir les desigualtats socials produïdes pels models de governança neoliberals?

Per ajudar a respondre la pregunta inicial hem formulat les següents sub-pregüentes:

- Els processos de creació de significats són processos uniformes? Tot els joves entrevistats perceben els seus efectes de la mateixa forma.?
- Fins a quin punt estan presents els discursos anti-capitalistes o contraculturals en les respostes dels entrevistats?

Per tal de respondre als objectius d'estudi i orientar la recerca s'han establert les següents hipòtesis:

Hipòtesis:

- El canvi en els marcadors simbòlics de la transició cap a l'edat adulta ha generat noves pautes de desigualtat sobre els joves en situació de risc d'exclusió social.
- Els joves ubicats dins dels nous espais de risc d'exclusió social utilitzen recursos propis d'imaginari neoliberal per a definir la seva situació i les seves estratègies de millora.
- L'estigmatització dels NiNis reforça les barreres simbòliques entre els joves actius i passius orientant l'acció dels individus cap a l'activació i la responsabilitat individual per a millorar la seva situació.

Per a realitzar el treball adoptarem un paradigma interpretatiu a l'hora d'analitzar les experiències dels joves del nostre treball. La recerca interpretativa busca ampliar el coneixement a través de les experiències dels actors involucrats en els processos d'estudi. Per tant, és necessari entrar al món dels entrevistats per a comprendre les seves experiències, quins elements tenen en compte i com els interpreten (Blumer, 1969). Es tracta d'analitzar com els supòsits amb els que raonem estan influenciats i modelats per les expectatives socials i per l'entorn. És a dir, com l'imaginari social pren forma i canvia en un context dominat per la lògica organitzativa neoliberal. Aquest anàlisi vol comprendre com funcionen les dimensions simbòliques de la desigualtat a través de la seva relació amb el context social (Gusfield i Michalowicz, 1984). De quina forma es prioritzen un seguit de significats per sobre d'uns altres i com l'estigma actua per facilitar l'adhesió de les persones a cert valor i símbols.

El disseny de la investigació s'ha desenvolupat a partir de l'assumpció que l'objectiu de la recerca ens informa de l'enfocament que s'haurà d'adoptar en el procés de recollida de la informació (Rosaldo, 1994). Per assolir els nostres objectius la metodologia qualitativa és la més apropiada ja que és la que ens permet comprendre millor els significats que les persones atorguen al món que els rodeja (Lofland et al, 2006). És per aquest motiu que optarem per la utilització de l'entrevista semi-estructurada com la tècnica per a recollir la informació i poder respondre als nostres objectius, juntament amb l'anàlisi del discurs de les mateixes.

El primer pas que s'ha realitzat per tal de poder respondre als objectius del treball és una revisió de la literatura existent sobre els fenòmens d'estudi. Per a realitzar la revisió de la literatura hem anat treballant en blocs. Primer hem fet una revisió de la literatura sobre les dimensions simbòliques, aquí ens hem basat especialment en el llibre "The symbolic construction of the community" d'A.P. Cohen (1985) per comprendre el funcionament dels processos simbòlics. Per entendre la relació entre les dimensions

simbòliques i la desigualtat social ens hem basat especialment en la feina de Michele Lamont. El segon bloc temàtic que hem revisat s'ocupa de la desigualtat i els seus efectes, aquí ens ha estat molt útil l'obra de Ruth Levitas (2005) i especialment de Harriet Bradley(2015). El tercer bloc de literatura que hem revisat analitza l'impacte del neoliberalisme sobre l'imaginari social. Per a comprendre la relació entre neoliberalisme i l'estigmatització ens ha estat molt útil l'obra d'Imogen Tyler. Finalment per a comprendre els canvis que afecten als joves ens em basat en articles de la sociologia britànica publicats sobretot en la revista indexada Journal of Youth Studies. Un cop acabada la primera gran revisió de la literatura existent hem creat un marc teòric per comprendre el fenomen d'estudi i a la vegada hem establert les bases per operativitzar les diferents dimensions que volem introduir en l'anàlisi. Això ens ha permès elaborar les hipòtesis que guiaran la recerca.

Un cop definit el marc teòric i els objectius de la recerca en un segon moment s'ha realitzat la recopilació de la informació. El tipus d'entrevista que hem utilitzat és el de l'entrevista semi-estructurada. L'entrevista semi-estructurada és un mètode eficaç alhora de captar les complexitats de les dimensions simbòliques (Cocklin i Alston, 2003). A partir de l'elaboració d'un guió preestablert ens permet establir unes coordenades que guïïn la interacció amb l'entrevistat, mentre que és suficientment flexible per poder qüestionar nova informació que sorgeixi i que pugui ser rellevant per a la recerca. A més ens permet establir certa confiança amb l'entrevistat que ens podrà ajudar a captar matisos sobre la seva forma d'entendre el món. *Guió entrevista Annex i.1.* A través de l'entrevista analitzarem tant les respostes dels entrevistats així com la comunicació no verbal, prestarem atenció als silencis i la gesticulació dels entrevistats per tal de fer emergir la informació necessària per a comprendre la seva construcció sobre els significats rellevants per al nostre estudi. Una entrevista no tracta només d'observar una actuació sinó que els pensaments i les opinions dels entrevistats son centrals per al treball, perquè per comprendre el món social i les accions de les persones és necessari intentar comprendre com l'entrevistat percep el món. (Blumer, 1986). No obstant, som conscients de la possibilitat d'establir un biaix en les respostes dels entrevistats i que controlar l'entrevista pot suposar un intent per a controlar les respostes i no respectar el rol dels participants (Diefenbach, 2009).

- Taula 1.1 Guió entrevista treball TFG (2016)

Guió temàtic	
Desigualtat social	
Transició/Treball	
Estigma	
Imaginari Neoliberal	
Estratègies	

Font: Elaboració pròpia (2016)

Per a dur a terme les entrevistes hem operativitzat cinc dimensions que ens ajudaran a orientar les entrevistes i ens guiaran en la nostra recerca: La dimensió desigualtat social fa referència a la situació dels joves, com és la seva experiència dins del mercat de treball, la seva situació econòmica i la seva percepció sobre la situació del seu entorn. Aquesta dimensió ens ha de permetre entendre com els entrevistats valoren el context actual i la seva situació. La dimensió transició/treball fa referència als discursos sobre la transició de la joventut a l'adulthood, intenta comprendre com el jove entrevistat l'entenen i com la defineixen, que representa per als entrevistats ser adult. Aquesta dimensió ens ha d'ajudar a comprendre si en les transicions cap a l'edat adulta s'estan produint processos que reproduïxen la desigualtat. La dimensió imaginari neoliberal ens serveix per explorar fins a quin punt els joves utilitzen un repertori neoliberal per a donar sentit a la seva actuació dins del mercat de treball, juntament amb l'anàlisi de les estratègies que utilitzen per millorar la seva posició social. La dimensió sobre l'estigma fa referència a la identificació dels joves entrevistats amb el NINI, si s'han sentit estigmatitzats. Que pensem sobre els NiNis. El que volem veure és si l'existència dels NiNis orienta la seva acció cap als valors hegemònics i si per tant es converteix en un punt de referència per a la seva acció. En aquest punt les preguntes seran: T'has sentit estigmatitzat per no tenir feina? Per no haver acabat els estudis? Que penses dels NINIS? Perquè penses que estan en aquesta situació? Per últim la dimensió estratègies és la que presenta un caire més aviat exploratori. Aquesta dimensió es troba basada en la noció de resiliència social (Hall et al, 2013). Volem veure si d'alguna manera els joves reinterpreten de formes diferents a l'hegemònica el discurs neoliberal per explicar i millorar la seva situació i aconseguir legitimar-se socialment. En l'última etapa, finalment realitzarem l'anàlisi de la informació recopilada a través de la interpretació de les entrevistes. També realitzarem un anàlisi del discurs sobre les entrevistes per analitzar si els entrevistats utilitzen recursos propis d'un repertori neoliberal. L'anàlisi del discurs ens permetrà comprendre els processos de construcció de significats i com la realitat és construïda pels actors socials (Philipps i Hardy, 2002). A partir d'aquest anàlisi volem analitzar com els entrevistats construeixen un discurs al voltant de les seves experiències utilitzant recursos de l'imaginari neoliberal. Quan per exemple analitzem la dimensió emprenedoria buscarem expressions com: *cal ser emprenedor, estic estancat, necessito nous reptes*. Al acabar l'anàlisi dels resultats presentarem les conclusions dels treballs, realitzarem una síntesi dels resultats i donarem resposta als objectius de la recerca, a més proposarem futures línies d'investigació.

Ahora de seleccionar els subjectes d'estudi ens basarem en les dimensions que potencien el risc d'exclusió social: la classe social, l'abandó escolar prematur i la precarietat laboral. El nostre objectiu no és analitzar aquells casos més greus de risc d'exclusió social, sinó explorar aquells casos de risc d'exclusió moderat. Aquells joves que es troben en la frontera i que no és poden permetre fallar en les seves decisions.

Considerem rellevant la selecció d'aquest grup perquè davant de les noves condicions dins del mercat de treball i l'alta taxa d'abandó i fracàs escolar aquest existeix un sector important dels joves que es troben en aquesta situació. El criteri de selecció òptim per triar la mostra de l'estudi hagués estat la utilització de l'indicador AROPE. No obstant aplicar aquest indicador comporta preguntar els ingressos i això produeix situacions incòmodes i defensives. Per tant hem utilitzat els criteris utilitzats per Serrano Pascual et al. (2013) en un estudi similar sobre la precarietat dins del món laboral. Per a seleccionar la mostra per tant hem utilitzar: El treball precari o atur. El tipus d'ocupació. L'ocupació o atur dels pares. El nivell educatiu. La situació familiar i la classe social subjectiva. Al utilitzar aquests criteris hem considerat que superem les dificultats de preguntar a les persones els seus nivells d'ingressos. Una condició necessària per a seleccionar els joves és que haguessin abandonat els estudis durant la seva adolescència. L'abandó escolar prematur (AEP) es defineix como aquells joves que no han continuat els seus estudis o formació després de la secundària inferior. Per a determinar el rang d'edat amb el qual definim la joventut hem utilitzat el concepte d'adultesa emergent (Arnett, 2007). Els processos tradicionals que marcaven el pas cap a l'edat adulta s'estan allargant i hem ubicat el rang d'edat entre els 18 anys i 30 anys seguint a les indicacions de Fry (2013).

Durant el curs de la recerca hem realitzat 5 entrevistes semi-estructurades. Els perfils dels entrevistats *Annex Taula i.1* han estat 2 noies i 3 nois³⁵. Tots ells es troben ubicats actualment dins del cicle de treball temporal i atur, menys un dels casos que fa un any i mig que té un contracte estable, tot i així el seu anàlisi és rellevant per a poder contrastar les experiències d'èxit, a més cal assenyalar que l'entrevistada a pesar del contracte fixe es troba en situació de risc d'exclusió social, ja que entre d'altres coses percep una ajuda per a l'habitatge i depèn exclusivament dels seus ingressos. Tots ells afirmen pertànyer a la classe obrera i cap d'ells va acabar els estudis secundaris post-obligatoris. No obstant hem d'assenyalar que a causa del reduït nombre de la mostra d'entrevistes la capacitat d'extensió dels nostres resultats és limitada. Per tant els nostres resultats tindran un caire exploratori però els nostres resultats no es podran generalitzar. Tot i així, els problemes que hem tingut per aconseguir una mostra més gran ens han aportat aprenentatges importants de cara a futures investigacions: És necessari realitzar en una primera etapa del disseny metodològic una posada en pràctica del disseny de les entrevistes per verificar si les assumpcions del treball s'articulen correctament, o com ha passat en el nostre treball, si ens equivoquem seleccionant el perfil dels entrevistats i després els supòsits amb els que treballem no responen a la situació dels entrevistats. No obstant, a pesar de la limitació en l'extensió del resultats creiem que el treball pot servir de guia per a futures investigacions que investiguin la relació entre les dimensions simbòliques i la desigualtat social.

³⁵ Durant el treball s'utilitzaran pseudònims per garantir l'anonimat dels entrevistats.

4 Anàlisi de resultats

L'anàlisi de les entrevistes ens ha permès endinsar-nos en les experiències dels joves ubicats dins del cicle de treball precari, atur, salaris baixos i baixes qualificacions acadèmiques. Les seves narratives ens han permès comprendre i analitzar els discursos i les estratègies que aquests joves utilitzen a l'hora de pensar sobre la seva situació i definir quines haurien de ser les seves estratègies per aconseguir millorar la seva situació. Al aproximar-nos als seus discursos hem pogut observar com els processos simbòlics generen noves pautes de desigualtat social a través del privilegi de les categories que conformen l'imaginari neoliberal.

Tots els joves entrevistats han afirmat en major o menor grau que el context actual es caracteritza per la precarietat i volatilitat del mercat de treball.³⁶ Aquesta percepció no es limita només a la seva situació personal, sinó que la perceben de forma generalitzada entre les persones del seu entorn. Els efectes de la crisi econòmica a Espanya l'any 2008, juntament amb els canvis produïts per la introducció d'un model de governança neoliberal han provocat una segona desestabilització del mercat de treball (Arnal et al., 2013). És a dir, juntament amb els col·lectius tradicionalment exclosos una bona part del nucli de treball estable va passar a trobar-se avocada a la precarietat, la flexibilitat i la temporalitat. És dins d'aquest nou context on s'ubiquen les experiències laborals dels joves entrevistats, que es defineixen per la dificultat en trobar una ocupació que garanteixi un cert nivell d'estabilitat en les seves vides.

Ricardo: "Dicen que ha salido más empleo ahora, pero son trabajos de menos horas, temporales, te cogen y te echan, las empresas no te renuevan y te echan. Muchas horas mal pagado"

Juan: "Mi padre me dijo que desde que entró a trabajar a los 14 años no ha parado de trabajar, no ha parado en su vida. Yo no he podido hacer eso. Ojala yo pudiera hacer eso. Trabajar cuando quisiera"

L'accés al mercat de treball ja no és una opció personal, sinó que s'ha convertit en un obstacle que cal atravesar. Els efectes d'aquest canvi es reflecteixen en la dificultat per inserir-se dins del mercat i per la incapacitat d'establir un projecte de desenvolupament propi a causa de la incertesa. El desmantellament de gran part de les seguretats jurídiques que constituïen el treball està afectant l'experiència i les accions dels joves entrevistats. Actualment han de fer front a riscos socials permanents com l'atur o l'exclusió social. Aquests riscos s'han traspassat cap a l'individu, que ha de ser capaç de gestionar-los individualment, juntament amb la capacitat per internalitzar l'acceleració de la disponibilitat i l'adaptabilitat a les noves exigències del mercat de treball (Alonso,

³⁶ *Annex Taula i.3*

2014). Davant d'aquesta situació, són els joves ubicats dins dels nous espais de risc d'exclusió social els que es troben més exposats a la volatilitat i la incertesa. Les respostes dels joves del nostre treball mostren com la seva experiència dins del mercat de treball es troba marcada pels sous baixos i la precarietat, juntament amb la por a emprendre alternatives de millora pel temor de perdre allò que tenen.

Ana: *'me da miedo que me arriesgue a encontrar otro trabajo, que me tengan tres meses y me quede colgada en el para pagando un piso yo sola, q realmente ya me cuesta mantener yo sola, que un mes que me viene la luz ya es un mes malo.'*

Ricardo: *'No puedo tirarme toda la vida con este sueldo de mierda que son 300 euros y pico euros.'*

La incertesa i la incapacitat d'assegurar els recursos suficients per tenir un nivell de vida sense angoixes limiten la seva capacitat d'emprendre accions estratègiques i de planificar la seva vida. La situació de precarietat desanima, frustra i instaura la inseguretat dins de l'àmbit quotidià d'aquests joves. Les noves pràctiques dins del mercat de treball i els canvis en les polítiques socials han desenvolupat noves pautes que danyen als joves (Sennet, 2006). Dins d'aquestes noves pautes els riscos socials tenen la tendència d'acumular-se sobre determinats grups, generalment sobre aquells que estan ubicats en les posicions més baixes de la societat (Mills et al., 2005).

Ana: *'Yo no puedo ir a la universidad, no porque no quiera sino porque no tengo recursos.'*

Tot i així els joves entrevistats han declarat un cert optimisme a l'hora de valorar les possibilitats de millorar la seva situació en un futur. Els cinc han mostrat la voluntat de millorar la seva situació. Tots han expressat el desig d'assegurar una font d'ingressos estable i aconseguir certa estabilitat. No obstant a l'hora d'articular un projecte a llarg termini no han estat capaços de formular-lo a través d'objectius concrets. Si bé tenen un objectiu establert en un futur llunyà, aquest va acompanyat d'estratègies difoses alhora d'especificar com posar-los en pràctica: Obrir un petit negoci, treballar de programador web, viure a les Canàries, són objectius, desitjos, aspiracions que els agradaria emprendre però les accions per a portar a terme aquests objectius no són pas tan clares.

Ricardo: *Si, hay muchas empresas, particulares ya no porque cada uno se hace ya la suya, pero a través de empresas, gestionar la pagina, para que no entren piratas, actualizar la web, y luego pues eso el tema móviles. Como Barcelona es la capital del mobil, el 22@, Barcelona es justo un buen sitio, porque claro si estas en un pueblo. Porque en teoría esto tiene salida, programadores se necesitan que te cagas.*

A la pregunta sobre com es veuen d'aquí deu anys tots els joves entrevistats han expressat en major o menor grau no saber quin serà el seu futur. *Annex taula i.4.* Les

expectatives de futur del joves s'ubiquen entre una biografia d'espera marcada per la incertesa, on aplaquen el xoc entre expectatives i realitat a base d'esperar a que el seu futur millori. Amb una biografia flexible, on a pesar de ser conscients dels riscos creuen que podran accedir a noves oportunitats, confien en un futur obert ple d'oportunitats en el qual podran portar a terme els seus objectius (Artegui Alcaide, 2015). En definitiva, els joves entrevistats viuen esperant un 'moment crític', un moment en el qual la seva vida doni un gir inesperat i la seva situació millori. El risc de la contradicció entre la realitat i les expectatives de futur instaura un estat de resignació entre el joves entrevistats, la limitació del seu àmbit d'acció els obliga a mantenir-se on són, mentre esperen aprofitar les possibles oportunitats de futur.

Els joves en situacions de vulnerabilitat en comparació amb nois de classes més privilegiades no es poden permetre el luxe de triar. Els joves de les classes més privilegiades tenen una xarxa de seguretat que els permet negociar millor el risc (Sennett, 2006). Aquesta és la gran contradicció a la qual ens referíem al principi del treball. La mobilitat social a través d'un marc meritocràtic possibilita la mobilitat de forma individual a la vegada que legitima les pautes i els processos de desigualtat social.

El pas de les societats industrials cap a les societats post-industrials ha propiciat un canvi en la transició de la joventut cap a l'adulesa (Aronson, 2008). Hi ha hagut un canvi en els marcadors simbòlics d'aquest procés. Encara que l'anhel d'una feina estable, una família o una casa és present alhora de definir el pas cap l'adulesa, tots els entrevistats l'han descrit en major o menor grau en termes de possibilitat d'escriure i construir la seva pròpia biografia. Els joves entrevistats han definit l'adulesa en termes d'experiències, i sobretot en la capacitat de portar a terme la vida que un desitja. *Annex taula i.2*. La feina estable encara és desitjable, però sobretot està valorada perquè facilita els recursos necessaris per a construir la pròpia biografia, per a viure una vida plena d'experiències, d'aventures i viatges.

Ana: 'Una persona que tiene las cosas claras, que las acciones que realiza, sean pequeñas o grandes decisiones, que piense con claridad. Tener claro que tienes que hacer algo, que tienes que avanzar, ya sea porque te gusta viajar o tener un trabajo fijo o ir de trabajo en trabajo. Quizas no de aquí diez años eso es una responsabilidad que adquieres y si la adquieres puedes hacer lo que te de la gana. Siempre teniendo algún tipo de aspiración, sea lo que sea,

Maria: " Una persona... que sabe lo que quiere... que trabaja para conseguirlo. Responsable con su vida... conseguir lo que tu te has propuesto... eso que tu quieres hacer con tu vida. Ser responsable de tu mismo y de lo que hay alrededor.

És en el canvi de les transicions cap a l'adulesa quan apareix una de les noves pautes de desigualtat social. En un context on l'individu és obligat a construir la seva pròpia biografia (Beck, 2002), la desigualtat de poder i recursos per a poder articular el

projecte biogràfic deixa en una posició desigual als joves ubicats en la intersecció entre el treball precari, les baixes qualificacions i els salaris baixos. L'elecció d'estils de vida requereix de practicalitats com els recursos socioeconòmics i l'accés a oportunitats que aquests joves no poden tenir en les mateixes condicions que els joves de grups més privilegiats (Adams et al., 2006). Aquest és un dels nous riscos per als joves en situació de risc d'exclusió social, no poder desenvolupar el marcador simbòlic que representa ser adult, tenir un projecte de vida i perseguir-lo. La posició social és un factor important a l'hora de comprendre la construcció de les biografies. Les aspiracions dels joves del nostre treball es troben limitades pels menors recursos dels quals disposen a causa de la seva posició social (Shildrick i MacDonald, 2007). La limitació³⁷ per no poder construir la pròpia biografia és un element que augmenta la desigualtat social. Per tant la flexibilitat del mercat de treball que havia de facilitar la mobilitat acaba produint un augment de les desigualtats més enllà de les pròpies condicions socioeconòmiques.

Ana: *“las opciones que tengo estoy atada. Tengo un trabajo donde estoy atada y un trabajo donde estoy atada”*

Juan: *“Ojala yo pudiera hacer eso. Trabajar cuando quisiera”*

La individualitat i la capacitat per a construir la pròpia biografia es converteixen en capital simbòlic en un context on les polítiques neoliberals demanden la responsabilitat individual com la forma per a millorar la posició social (Savage, 2000). Davant la complexitat i la multiplicitat de transicions els joves de l'estudi declaren que els diners, la por a perdre una feina, són factors que limiten la capacitat de dur a terme la vida que voldrien. La (in)capacitat de construir la pròpia biografia expressa la desigualtat de recursos entre els diferents actors socials. Mentre les classes més benestants es poden ajustar millor als discursos sobre la mobilitat, els joves ubicats en situacions de vulnerabilitat es troben amb una capacitat d'oportunitats i d'acció menor (Weiss, 2005).

Ana: *“me gustaría estar viviendo la experiencia. Pero no lo hago porque a lo mejor me podría estar un año fuera y si vuelvo antes que? El problema no es irme sino si va mal las cosas como vuelvo.”*

Ricardo: *“Porque no tengo dinero, si trabajo y te vas de viaje y no puedes volver al trabajo. Que quizás soy un cobarde, si quieres hacer la vuelta al mundo puedes hacerlo ir tirando por ahí, sobreviviendo como puedas , pero igual acabas en la calle como un vagabundo”*

És a dir, a la tradicional exclusió en termes materials se li ha sumat una nova exclusió més dinàmica. La incapacitat de participar en les activitats i relacions normals disponibles per a la majoria de la societat (Levitas et al., 2007). Aquesta desigualtat es

³⁷ Limitades no significa que no puguin aspirar més que altres joves, sinó que la seva posició social restringeix el seu àmbit d'actuació.

confirma i es reforça a través de la comparació social continuada amb tot els referents existents. Els estils de vida, les experiències s'han convertit en l'actualitat en expressions de la identitat personal (Featherstone, 1987). La incapacitat d'adherir-se a les representacions hegemòniques dins de l'imaginari social genera no només l'enveja per no poder gaudir una determinada experiència, sinó la frustració per no poder fer-la part de la pròpia biografia.

Ana: *'ésta aprovechando el tiempo un monton, ella dice que el tiempo se le esta pasando volando, está viviendo una experiencia buenisima, a mi me gustaría hacer algo así. Quizas tan lejos no porque tengo a mi madre enferma y no me quiero ir tan lejos.'*³⁸

'Pero es una experiencia que me gustaría vivir pero no lo puedo probar porque si me va mal allí que hago. No tengo ni un 40% de probabilidades de llegar aquí i encontrar trabajo''.

Per tant, sota un model de governança neoliberal, les transicions de la joventut cap a l'adulthood s'han convertit en una nova font de desigualtat social al comptar els joves d'un entorn socioeconòmic més baix amb menys recursos, poder i oportunitats per a construir-se a seva biografia.

La dificultat per independitzar-se i emancipar-se és un altre dels riscos associats a la situació dels joves entrevistats. L'emancipació i la independència són factors molt importants per a desenvolupar la identitat social i l'autoestima dels joves. No obstant la falta d'una feina estable incideix sobre aquests processos. En els cas d'Espanya, juntament amb els països del sud-d'Europa, l'emancipació familiar generalment és més tardana. Les dinàmiques familiaristes afavoreixen la negociació entre pares i fills per a establir un espai d'autonomia relativa dins de la casa. A més, l'emancipació tardana també pot ser una estratègia voluntària i pragmàtica mentre s'estudia o per a fer front a la inseguretat del mercat de treball i el sistema econòmic (López Blasco, 2007). No obstant, els joves atrapats dins del cicle de treball precari, atur, salaris baixos i baix nivell educatiu experimenten la frustració de no poder portar a terme aquest procés. La progressiva incertesa vital, la dependència de les seves famílies i la polarització social entre els que es poden emancipar i els que no poden, els acaba fent sentir que el seu projecte vital no avança en comparació amb la resta de joves en la seva situació (Gentile, 2013). El més rellevant és que entre els joves la frustració augmenta conforme avança l'edat, el joves fins als 25 anys no es senten generalment frustrats per estar a casa dels pares però a partir d'aquesta edat comença el neguit davant la impossibilitat d'assolir l'emancipació (Navarrete Moreno, 2011). En el nostre treball Ricardo, el jove de més edat, 30 anys, és el que mostra més malestar per continuar residint a casa dels seus pares.

³⁸ La seva amiga va acabar els estudis universitaris i es troba d'aupair primer a Irlanda i després a EEUU

A la dificultat d'emancipar-se normalment s'hi suma la necessitat d'assolir la independència econòmica si els joves es troben a l'atur. Donat que el consumisme és un element principal indicador de l'estil de vida (Chaney, 2004). La incapacitat de mantenir un nivell de consum d'acord amb l'entorn social genera sensacions d'inferioritat i d'inseguretat. Això implica per exemple no poder sortir amb els amics. Per als joves del nostre treball la por a perdre la independència i haver de tornar a casa dels pares, o la frustració per haver de seguir a casa dels pares són elements que els preocupen. Per altre banda, aconseguir una feina els atorga la tranquil·litat de poder disposar d'un mínim de recursos per a mantenir l'estatus dintre del grup. Les entrevistes semblen indicar que fins a certa edat tenir un sou propi, encara que sigui mínim, augmenta l'autoestima dels joves pel fet d'assolir certa independència. Però conforme avança l'edat aquesta precarietat de les condicions de vida es va transformant en neguit i frustració per la incapacitat d'assolir un projecte vital propi.

Ricardo: *“Yo vivo con mis padres es un coñazo. Vivir con tus padres te hace sentir un ser inferior comparado con otros que viven solos.”*

Jose : *“... porque tienes tu independencia, tienes tu dinero, ya puedes salir tranquilo con tus amigos de que no vas a poder pagar esto o lo otro”*

Fins aquest punt hem comprovat com les transformacions produïdes per la introducció de sistemes de governança neoliberals i els seus efectes sobre el mercat de treball han afectat les experiències dels joves entrevistats. No obstant, en aquest punt volem observar com els joves entrevistats entenen la seva situació, quins repertoris culturals utilitzen per a donar sentit a les seves experiències i fins a quin punt privilegien els repertoris neoliberals per sobre d'altres. L'anàlisi del discurs de les entrevistes a partir de les quatre dimensions que identificaven un imaginari neoliberal segons la classificació de Turken et al. (2016). Ha posat de manifest *Taula 1.2* que a l'hora de construir els discursos sobre la seva situació i les estratègies adequades per a millorar la seva posició social, els joves del nostre treball utilitzen en major o menor grau recursos propis d'un imaginari neoliberal.

- Taula 1.2 Anàlisi del discurs estratègies per millorar

	Imaginari neoliberal			
	Racionalitat	Aut. i Resp	Empren.	Autoestima
Ana	3	3	7	
Ricardo		3	3	1
Maria		2	5	1
Juan			1	
Jose	1	4	2	1

Font: Elaboració pròpia (2016)

No obstant, a l'hora de recórrer a aquests recursos no utilitzen totes les dimensions proposades. En el nostre anàlisi hem identificat en els discursos de quatre dels cinc dels participants l'ús de referències sobre l'emprenedoria, juntament amb l'autonomia i la responsabilitat individual, mentre que per altra banda no hem observat un ús significatiu de la racionalitat ni de l'autoestima i la positivitat. Els discursos dels participants reflecteixen per una banda la necessitat de ser ells qui han d'articular el seu canvi, la necessitat d'assumir la responsabilitat de la cerca de feina i la millora de la posició social. Tots els entrevistats tenen molt clar que si volen aconseguir una feina o qualsevol altre estratègia de millora, han de ser ells qui activament assumeixin la iniciativa. L'èxit i el fracàs depenen de l'actitud davant de les situacions. Per tant és el canvi d'actitud el que assegura poder transformar les condicions de vida.

Ricardo: "El que no mejora es porque no quiere. Porque no se busca las cosas. Diciendo asi las cosas pensé. Espavila. Y buscando en 2 meses hice 4 o 5 entrevistas y me salieron varios trabajos. Si le pones actitud o ganas , focalizas en eso, pues todo fluye. Si no te estancas y no avanzas. Tambien aprendes de lo malo pero sino no fluye"

L'emergència dels discursos que defensen l'autonomia i la responsabilitat individual es produeix en un context on la responsabilitat social s'està traspasant cap a la l'individu. Això inclou el desenvolupament d'idees sobre el rol de l'Estat, reformes en la provisió dels serveis públics, idees sobre la responsabilitat basades en la lògica del mercat i la relació entre l'Estat, el sector privat i les organitzacions internacionals (Rose, 1999). Aquests canvis han vingut acompanyats del desenvolupament d'una mentalitat cultural favorable a aquesta nova lògica (Ilcan, 2009). No obstant, encara que la motivació de la gent jove per participar activament en la transformació de les seves circumstàncies és desitjable. Si aquest canvi no va acompanyat d'un accés als recursos i al poder, si no es posen les condicions necessàries per exercir aquesta responsabilitat individual els processos de desigualtat social continuaran augmentant. Els discursos que fomenten l'autonomia i l'activació legitimen l'organització neoliberal perquè en principi concedeixen oportunitats per igual a tothom, però a la vegada no permeten l'emergència de discursos alternatius perquè animen a l'individu a comportar-se d'acord als models normatius d'acció (Kelly, 2007). Per tant el que tenim és més aviat un canvi del paternalisme estatal que inhibeix la iniciativa i la responsabilitat individual cap a un individualisme que abandona l'individu a la seva sort (Fraser, 1989).

Els altres recursos que també utilitzen els joves entrevistats són aquells que s'articulen al voltant de l'emprenedoria. Un individu emprenedor, no només en termes d'obrir un negoci, sinó d'un individu que s'auto-desenvolupa, que és inventiu i treballa contínuament en ell mateix per augmentar la capacitat d'ajustar-se a les demandes de la societat (Turken et al., 2016).

Ana: *“Yo estoy ahora en un trabajo en el que estoy un poco estancada, creo que ya no puedo aprender mas de ahí, no puedo sacar más rendimiento de ahí.” “me gustaría probar cosas nuevas. Poder irme... Poder irme fuera de España.”*

Ricardo: *“hay que dedicarle horas, hay que ser emprendedor. Para poder trabajar de esto hay que moverse, moverse, moverse.”*

Aquest canvi discursiu s'articula en un moment en el qual l'emprenedoria inunda l'imaginari col·lectiu. Des de les institucions de govern i des dels mitjans de comunicació es promociona activament que les persones han de ser emprenedores de les seves pròpies vides. Els discursos hegemònics contribueixen a la producció social de coneixement i ajuden a establir un consens que s'articula al voltant de la inversió en un mateix i en l'esforç personal com la recepta per a poder incrementar els nivells de benestar. És a dir, el ciutadà passiu de l'Estat de Benestar passa a ser un ciutadà actiu. (Davis i Bansel, 2007). L'èmfasi en l'emprenedoria està vinculat amb les noves formes de governança neoliberals. L'activació dins del mercat de treball implica que l'elecció individual és de vital importància a l'hora de possibilitar la motivació individual (Walther, 2006). Els discursos neoliberals afirmen que la cerca de l'interès propi és la millor forma a través de la qual un individu pot propiciar-se millors oportunitats tan per a ell com per a la resta de la societat. No obstant, aquest individualisme és a la vegada el que està provocant l'increment de les desigualtats socials. La implementació de polítiques d'emprenedoria està fent augmentar les diferències de riquesa i la desigualtat (Rözer et al., 2013). En aquest nou context l'èxit o el fracàs depen de la capacitat dels individus per a desenvolupar una ètica emprenedora, juntament amb la responsabilitat individual. Per tant la inclusió social i la provisió del benestar encara depenen del treball, però al traspasar-se la responsabilitat cap a l'individu, amb la precarització del mercat de treball cada cop és més difícil aconseguir assegurar el benestar (Gough et al., 2007).

Hem comprovat com els joves dels nostre treball utilitzen repertoris neoliberals al voltant de l'autonomia, la responsabilitat i l'emprenedoria mentre que no en relació a l'autoestima i la racionalitat. Aquests joves entenen que han de ser ells qui activament donin els passos necessaris per aconseguir millorar el seu benestar. L'imaginari neoliberal ha tingut la capacitat de privilegiar i transmetre els seus supòsits dins de l'àmbit del mercat de treball, ja que els joves en situació de risc d'exclusió social han adoptat en majors o menor grau aquests discursos per a donar sentit a la seva situació. Això indica com l'imaginari neoliberal cada cop és més present dins de les representacions quotidianes i com els universos simbòlics al voltants dels supòsits neoliberals cada cop formen més part dels repertoris culturals d'actuació. A més l'anàlisi de les entrevistes sembla indicar un debilitament envers de la solidaritat col·lectiva. No obstant, l'efecte d'aquests discursos entre els joves és variable, mentre

que la confiança en ells mateixos, en el cas d'en Ricardo i d'en Jose, ha augmentat després d'un període relativament inactiu on es trobaven ubicats al voltant de la categoria NiNi. En canvi per a en Juan aquests discursos són una forma d'enganyar als joves. També és significatiu que l'Ana i la Maria són les que més utilitzen el discurs de l'emprenedoria. Ambdues joves són les que han declarat uns objectius més sòlids de futur vinculats al món del treball. Ana a través de la consolidació poc a poc d'una professió i Maria per la seva banda a través de l'apertura d'un petit negoci. Tot i així no es tracta d'afirmar que el projecte de governança neoliberal imposa un imaginari comú a totes les persones, sinó que davant de certes condicions i contextos socials, els joves utilitzen un seguit de recursos d'entre tots els disponibles, és a dir, dins de l'univers de relacions socials es privilegien certes configuracions del món per sobre d'altres. Però per exemple en Juan no articula el seu discurs sobre el mercat de treball a través de supòsits mercantilistes. Ell valora molt la seva autonomia, però aquesta no s'articula al voltant de l'imaginari neoliberal. Per tant veiem que el processos de creació de significats no són unidireccionals ni rígids, sinó que són variats i complexes.

Tots els joves entrevistats han assenyalat el seu desig d'aconseguir una feina o una millora de la seva situació laboral. No obstant, juntament amb l'èmfasi en el treball, els joves entrevistats també han mostrat la voluntat de combinar-ho amb les seves aficions. Per a ells la feina en part és el medi per a obtenir els diners per a portar la vida que desitgen. Aquests joves tenen aspiracions, però aquestes es relacionen més amb gaudir de la vida. La seva identitat no s'articula al voltant de l'aspiració per a millorar en el seu àmbit professional. Una hipòtesis per a explicar-ho pot ser el canvi en el significat que te el treball. Per als treballadors de les societats industrials el treball tenia un valor moral i era el valor principal de la vida, no obstant el treball actualment destaca especialment pel seu caràcter instrumental i per això ha perdut centralitat per als joves entrevistats (Sanchis, 1988) A la vegada, els joves entrevistats que han millorat la seva posició social a través de la feina, especialment en el cas de l'Ana, que és la que manté una trajectòria professional més clara. Són els que més s'identifiquen amb la pròpia feina. El col·lapse de les identifications col·lectives ha fet que els treballadors depenguin cada cop més dels marcadors individuals per a reafirmar la seva identitat. Per tant aquells joves vinculats amb una professió poden formar una identitat més estable, a la vegada que reforcen la seva motivació per desenvolupar la seva trajectòria vital al voltant d'aquesta professió. (Woronov, 2015).

L'estigma és un element important alhora de produir i reproduir les desigualtats socials i determinar les oportunitats vitals dins de la societat (Tyler, 2015). L'estigmatització és el procés mitjançant el qual es privilegien, denigren i exclouen determinats cossos, espais i pràctiques que no s'adeqüen als valors normatius d'una determinada societat (Howarth, 2006). En l'imaginari neoliberal l'individu actiu, emprenedor i responsable

és el referent que descriu les estratègies i les practiques adequades per aconseguir assegurar el benestar, en contraposició amb la imatge de l'individu passiu, immòbil i mandrós. Per tant els discursos neoliberals no només prioritzen certs supòsits, sinó que també orienten l'acció social de les persones perquè s'activin i acceptin les seves responsabilitats dins de la lògica de la societat neoliberal a través de la producció de l'estigma. Un cop s'instaura aquest ideal dins de l'imaginari col·lectiu, l'individu passiu es susceptible de ser estigmatitzat.

A Espanya els Ni-Nis s'han convertit en l'estereotip del jove passiu que no treballa i no estudia. La passivitat dels NiNis es converteix en el moment de confrontació directa amb les normes socials que operen en un context determinat. Els estigmatitzats no són persones, sinó perspectives generades en un context social (Goffman, 1963). La passivitat és una marca que vincula als individus amb una característica, amb un estereotip. No obstant l'estigma no pot ser vist com quelcom propi de la persona, sinó com una designació, una etiqueta atorgada socialment (Link i Phelan, 2001). És per això, que l'estigmatització dels joves NiNis no descriu només els valors indesitjables dins d'una societat. També ens permet investigar els valors hegemònics. La passivitat dels NiNis tan a dins del mercat de treball, com en l'àmbit educatiu, com en la construcció dels seus propis projectes vitals ens mostra que l'estigmatització funciona a través de la generació de categories que orienten l'acció d'acord als valors hegemònics. L'anàlisi de les narratives dels joves entrevistats ens permet entendre com s'articula la producció de l'estigma a través dels discursos neoliberals i quins efectes té sobre els joves en risc d'exclusió social. Quatre dels cinc joves han reconegut que quan no han estat treballant o estudiant els han identificat com a NiNis *Annex taula i.5*. Dos d'ells han negat haver estat NiNis, mentre que els altres dos han afirmat haver-ho estat, tot i que actualment cap d'ells s'identifica amb aquesta etiqueta i en rebutgen la identificació.

Maria: *'No se, mi madre para que baje a ayudar en el bar, me lo dice que baje para provovocar, o los amigos en broma pero yo siempre cuando he podido trabarar he estado trabajando.'*

Ricardo: *Mis padres me llamaban NiNi... y mis amigos en broma...*

En les respostes dels entrevistats veiem com el propi entorn és el que reforça els valors hegemònics a base de reproduir i estigmatitzar certs atributs. També és rellevant observar com ambdós joves (Maria i Ricardo) fan al·lusió al fet que els seus amics els hi deien NiNi en broma. Aquest fet és important perquè l'humor desenvolupa un paper important a l'hora de reificar els estereotips negatius (Attardo, 2014).

L'estigmatització funciona atorgant l'etiqueta de NiNi a tot el conjunt de joves que no estudien i no treballen. És una forma d'assegurar el consens entorn l'acceptació de

l'individu actiu, responsable i autònom. Els discursos sobre els NiNis manifesten com la conducta i les disposicions dels joves sobre les formes acceptades d'adultesa es posen en risc quan s'allunyen dels valors normatius. L'estigma no es genera pel fet de no guanyar diners o no ser productiu, sinó en termes de mobilitat, de tenir uns objectius definits i de no perseguir-los a causa de la passivitat. Són aquells qui no tenen un projecte vital, els que no s'embarquen activament en escriure la seva biografia, els que es queden aturats i els que no emprenen els que són susceptible de ser estigmatitzats. Això posa de manifest com el neoliberalisme funciona distribuint premis i càstigs simbòlics.

Ana: *“Pero que estes sin hacer nada, ni un curso, ni una titulación ni nada que te pueda ayudar en el futuro me parece una tontería.”*

L'articulació de l'estigma en el context de les societats capitalistes es realitza a través de la construcció de barreres simbòliques³⁹ entre diferents grups socials. Les fronteres simbòliques són distincions conceptuals que realitzen els actors socials per a categoritzar objectes, persones, pràctiques, el temps o l'espai. Són instruments a través dels quals els individus i els grups competeixen i arriben a acords sobre la realitat. (Lamont i Molnar, 2002: 168). En el context dels models de governança neoliberal, les polítiques d'activació estan orientades a que l'individu actiu participi del seu procés de recuperació. Als NiNis se'ls hi atribueixen certes característiques negatives: passivitat, inactivitat, vagància. La paraula NiNi porta associats un seguit de significats. A aquests joves automàticament se'ls associa amb un seguit d'atributs, d'estereotips negatius:

Maria: *“...Gente que ni les gusta estudiar y tampoco están dispuestos a trabajar en cualquier cosa, no buscan trabajo cada día, si eso esperan que les vengan”*

Però en un segon moment serveixen per a reforçar els valors dominants dins de la societat i per a establir una separació entre els estigmatitzats i els dominants, la distinció entre ‘nosaltres’ i els ‘altres’ reafirma la pròpia orientació cap a la feina i les altres esferes de la vida social mentre a la vegada legitima l'imaginari neoliberal.

Ana: *“trabaja y pagate tu tabaco que es lo que hago yo, si no tienes un duro que no estudias. Que vale que yo voy justa, pero me lo pago yo. Porque he estado tabajando, no todo es el piso el coche o la casa”*.

L'estigmatització dels NiNis permet transformar la conducta dels joves cap a una adhesió activa envers l'imaginari neoliberal. El procés d'estigmatització modela la forma en que la gent entén la seva situació i com parla dels altres (Shildrick i

³⁹ En angles symbolic boundaries.

MacDonald, 2013). La vinculació de les etiquetes amb estereotips indesitjables permet fer creure que els joves passius són diferents dels actius, i que per tant no comparteixen cap dels seus estereotips. Per tant la passivitat dins del mercat de treball atorga als joves un estatus inferior dins de la jerarquia social. Però no per tenir menys ingressos sinó per no participar activament en la millora de la seva situació.

L'estigma aplicat als joves entrevistats mostra com els processos simbòlics són molt importants alhora d'explicar la desigualtat social. En Jose i en Ricardo, que en algun moment del passat es van definir a ells mateixos com a NiNis, és a dir, passius i inactius. En un moment donat comencen a canviar els marcs amb els quals pensar i representar-se el món. Per explicar aquest canvi segurament és necessari recórrer a comprendre la dimensió material, però igualment important és explicar-ho a través de la dimensió simbòlica. El canvi d'actitud, tot i no transformar profundament les seves situacions personals ni aclarir la incertesa, es troba legitimitat per la reacció del seu entorn i la percepció que s'estan construint la seva pròpia biografia. La necessitat de sentir-se actiu ha canviat positivament el seus estats d'ànim, i això els ha fet sentir al comandament de les seves vides encara que les seves condicions materials no hagin canviat significativament⁴⁰. L'estigmatització orienta el comportament d'aquests joves per adaptar-se a les noves demandes socials. L'imaginari neoliberal i la individualització propicien un substrat on l'individu és el centre de tota transformació, mentre es reforça socialment la necessitat de sentir-se actiu. L'estigma s'activa per tal de governar a la població a través de la producció de normes perquè s'adhereixin a les noves dinàmiques econòmiques i polítiques. Per tant podem observar com els discursos sobre els NiNis serveixen per assegurar l'adhesió cap a l'activació i la responsabilitat individual.

Ricardo: *“ Lo importante en la vida es tener actitud, si te mueves , si tienes actitud ante las cosas y buscas un trabajo y eso lo acabas intentando si no te rindes. Si lo intentas con todas tus ganas a saco y te esfuerzas al máximo, es una mala suerte que te cagas. Pero eso te da experiencia. Te hace crecer cacho como persona y seguro que acabas encontrando ”*

El procés d'estigmatització és una característica dels models de governança neoliberals (Tyler, 2015). La creació de barreres simbòliques serveix per a justificar les avaluacions sobre l'èxit i el fracàs i jerarquitzar les diferències, mentre s'oculten les condicions estructurals i les posicions desiguals de partida. No obstant els processos d'estigmatització varien en funció del context social i cultural. Per exemple al Regne Unit el rebuig pels NEET és molt agressiu, mentre que a França s'ajunta amb el racisme i l'estigma de la criminalitat i la religió. A Espanya per contra, els alts nivells d'atur

⁴⁰ Si comparem la trajectòria d'en Ricardo quan es considerava NiNi, va declarar haver treballat en 15 feines, i en l'actualitat, treballa a jornada parcial per 300 euros al més. Sembla difícil observar un canvi tangencial en les seves condicions materials. L'únic canvi s'ha produït a nivell de creences, actualment creu que ell podrà canviar les seves circumstàncies individuals.

entre els joves fan que tot i estar estigmatitzats, l'hostilitat envers aquest grup sigui inferior que en altres països (Navarrete Moreno, 2011). En definitiva, tot i les diferències en aquests processos hi ha certes similituds. S'utilitzen les característiques atorgades a un grup en una situació social de desavantatge per a justificar l'actitud social envers l'actuació dins del mercat de treball i reforçar els valors neoliberals hegemònics.

El guió de treball reservava una de les dimensions per a estudiar les estratègies que desenvolupen els joves per tal de millorar la seva posició social i legitimar-se socialment. Aquesta dimensió estava basada en la noció de resiliència social i mantenia un caràcter exploratori. El concepte resiliència social descriu la capacitat per a reinterpretar els sistemes de significats per tal de poder assegurar el benestar (Hall i Lamont, 2013). No obstant al preguntar als entrevistats com transformarien el seu entorn, els resultats han mostrat que no existeix un anhel per a transformar la realitat més enllà de millorar la seva pròpia situació i la de les persones properes.

L'Ana voldria instaurar la reforma horària perquè així podria compaginar millor la seva feina i els estudis. El Ricardo després d'assegurar que hi ha massa immigrants i que per això no hi ha feina ha afirmat: *'' se podría hacer si todo el mundo colaborara y eso. Pero hoy en dia estamos a años luz de eso.*'' La María considera que calen més regulacions i més controls per part de l'administració per evitar el frau. En Juan mig en broma ha assegurat *''no lo sé... sinceramente me rindo con la humanidad... que se hunda y que se joda.*'' i en Jose afirma que la família és el primer.

Les explicacions d'aquest joves tot i ser molt diverses coincideixen en el mateix: Voldrien transformar l'entorn immediat i les condicions que els afecten individualment dintre de les seves vides quotidianes. En un primer moment no han fet cap al·lusió a la necessitat de canviar la societat, i quan se'ls ha preguntat per aquest fet generalment han assegurat que seria desitjable però impossible. Aquest fet mostra com els processos polítics cada cop es troben més individualitzats, com la política s'ha convertit en un acte de consumisme individual (Holzer, 2006). No obstant, els entrevistats tenen molt clar en assenyalar a la classe política com la responsable de la situació actual. Els culpables són els dirigents polítics. Aquesta desconfiança cap a la política s'explica perquè les variables socio-estructurals influeixen sobre les actituds envers de la política, els joves en situacions de precarietat desconfien més de les institucions polítiques (Cabasés et al., 2015) Aquest rebuig cap a la classe política va acompanyat de l'escepticisme envers de la política tradicional (Megías, 2006).

Per finalitzar hem observat que tots els joves entrevistats en algun moment o un altre han realitzat un cicle formatiu. No obstant podem distingir dos tipus de narratives al voltant de la decisió de tornar a estudiar. Tres dels cinc entrevistats van optar per fer un cicle formatiu i la seva experiència la defineixen en termes positius, ja que tots tres han

declarat que volien realitzar aquests cursos. Dos d'ells actualment tenen feina dels estudis que han realitzat i un tercer, també ocupat, confia en trobar-ne un cop hagi acabat els estudis.

Jose: *'dentro de un tiempo si ha mejorado la situación pues estudiar algo e ir mejorando más, porque tengo un grado medio y me gustaría sacarme el superior'*,

Ana: *'nunca he sido una buena estudiante q me gustara, a los 21 años me pico la curiosidad'*

Per altre banda, l'altre tipus de narrativa fa referència als joves entrevistats que van realitzar un cicle formatiu perquè no tenien res millor a fer, les narratives de les seves experiències mostren una falta d'interès amb la millora de les seves qualificacions educatives.

Juan: *No es una cosa que me interese pero mira me salió la opción de estudiar y como no estaba haciendo nada por eso para no estar parado.*

La primera diferència entre ambdues narratives radica en que mentre que els joves del primer grup tots tenen feina, en canvi els joves entrevistats del segon grup es troben ambdós a l'atur. La segon diferència és que mentre que per als joves del primer grup retornar a l'educació és o va ser un estímul positiu, per als entrevistats del segon grup és o era un sucedani per no estar parats davant la falta de feina. Per tant podem comprovar com la diferència principal entre ambdós enfocaments és la motivació dels entrevistats.

L'educació és un dels principals factors protectors enfront de la precarietat dins del món de treball i un factor important per augmentar els recursos per a fer front a la incertesa i la pròpia precarietat. És per això que seria desitjable transformar les concepcions passives de joves com en Juan o la Maria per que creguessin que l'educació els ofereix les millors eines per a fer front a la incertesa. Si entre els joves del nostre treball la motivació ha estat un element important alhora d'assolir exitosament el projecte educatiu. És necessari trobar les formes de motivar a aquests joves. La construcció dels significats intersubjectius també és un àmbit des del qual potenciar la motivació. És a dir, la motivació no és un atribut exclusivament individual, sinó que es crea i reforça a través de l'entorn social (Fuhse, 2014). Per tant en un entorn que es fomenti la motivació per a retornar al sistema educatiu, la col·laboració mutua pot afavorir una transformació no només a nivell individual, sinó del propi entorn. D'aquesta manera es pot reforçar l'estímul i la motivació entre els joves que retornen al sistema educatiu i així es protegeixen davant de la precarietat dins del mercat de treball mentre a la vegada es transformen les condicions en que aquests joves viuen (Bolívar 2006).

5 Conclusions

En un context social marcat per l'augment de la precarietat dins del mercat de treball, la flexibilitat, els salaris baixos i l'augment de la desigualtat social. L'anàlisi dels resultats ens ha permès comprendre com els joves ubicats dins dels nous espais de risc d'exclusió social entenen la seva situació i les estratègies que desenvolupen per millorar la seva posició social. No obstant a causa de la limitació de la mostra, hem de recalcar que els resultats no tenen capacitat de generalització. Tot i així, considerem que el treball ens ha permès comprendre els processos simbòlics que ajuden a produir i reproduir la desigualtat social i ens ha permès realitzar una primera aproximació que pot servir per a realitzar futures investigacions.

En aquest treball hem comprovat com els joves entrevistats defineixen d'incerta la seva situació i la del seu entorn a causa de la flexibilitat i la precarietat dins del mercat de treball. Aquesta incertesa influencia la planificació del futur. Els joves del nostre treball es mouen entre l'espera davant d'un futur incert i els riscos i les oportunitats des d'on creuen que podran accedir a noves oportunitats. Hem comprovat també com els marcadors simbòlics de la transició de la joventut cap a l'adulthood han canviat. Actualment la transició cap a l'adulthood es troba categoritzada per la capacitat de desenvolupar un projecte vital propi, de construir la pròpia biografia. Hem comprovat com els joves entrevistats es senten limitats davant la incapacitat de desenvolupar la seva pròpia trajectòria vital a causa de la seva menor capacitat de recursos. Aquesta incapacitat de construir la pròpia biografia es produeix en un context on el capital simbòlic s'ha convertit cada cop més en un indicador d'estatus. Per tant entre els joves del nostre treball la construcció de la pròpia biografia es converteix en un procés productor de desigualtat social. Això ens permet confirmar la nostra hipòtesis que el canvi en els marcadors simbòlics de la transició cap a l'edat adulta genera noves pautes de desigualtat sobre els joves en situació de risc d'exclusió social.

Hem comprovat com els joves entrevistats utilitzen els repertoris neoliberals a l'hora de donar sentit a la seva situació i sobretot a l'hora de pensar les estratègies necessàries per a millorar la seva posició. Els discursos sobre la responsabilitat individual i la emprenedoria són comuns alhora de definir les seves experiències i formen parts dels seus repertoris d'acció. Per altre banda els discursos sobre la racionalitat i l'autoestima no en formen part. Això ens ha mostrat com la utilització dels repertoris neoliberals no és monolítica. L'exemple d'en Juan ens ha permès comprovar com ell tot i valorar molt la seva autonomia personal, dins dels seus repertoris culturals no utilitza en cap cas elements neoliberals, el seu discurs no denotava el valor instrumental subjacent a l'imaginari neoliberal. Per tant és necessari tenir en compte la complexitat dels processos de creació de significats. Aquests no actuen de forma homogènia sinó que es van creant i combinant contínuament a través de l'univers social en el que

s'ubica cada individu. Per tant la nostre hipòtesis sobre si els joves entrevistats ubicats dins dels nous espais de risc d'exclusió social utilitzaven recursos propis d'un imaginari neoliberal per a definir la seva situació i les estratègies de millora, només la podem acceptar parcialment perquè tot i utilitzar-los ho fan de forma parcial i variada. Hem comprovat com la independència i l'emancipació són motiu de preocupació per aquests joves i un element de comparació social que pot ocasionar malestar i frustració. També hem comprovat com l'imaginari neoliberal utilitza la producció de l'estigma per orientar l'acció dels individus cap als valors hegemònics com l'activació i la responsabilitat individual, mentre que atorga càstigs simbòlics a aquelles persones que no s'ajusten als valors dominants. Els NiNis es converteixen en un recurs simbòlic al qual vincular un seguit d'estereotips negatius relacionats amb la passivitat i la falta d'un projecte biogràfic propi. Per tant podem confirmar la nostre hipòtesis segons la qual l'estigmatització dels NiNis reforça les barreres simbòliques entre actius i passius, mentre orienta l'acció dels individus cap a l'activació i la responsabilitat individual. La relació entre els processos d'estigmatització i el neoliberalisme obre una línia de futur per a investigar el creixent augment de les desigualtats socials i la seva relació amb el neoliberalisme. En aquest punt es podria analitzar el paper dels mitjans de comunicació per a reforçar la creació de l'estigma i la legitimació d'un imaginari neoliberal. Finalment també hem comprovat com l'educació és factor protector important davant l'atur i com la motivació esdevé un element clau per afavorir el retorn dels joves ubicats dins dels nous espais de risc d'exclusió social a l'educació

L'anàlisi de les dimensions simbòliques de la desigualtat social ens ha permès endinsar-nos en els processos de creació de significats. Ens ha permès comprovar com el neoliberalisme actua privilegiant un seguit de supòsits sobre com ha de ser la realitat social, i com aquests supòsits impacten en la forma que tenen les persones de configurar la vida social. La tendència sembla indicar que la precarietat instaurada dins del mercat de treball continuarà afectant cada cop més les expectatives dels joves ubicats dins dels nous espais de risc d'exclusió social, per això futures investigacions haurien d'analitzar les experiències d'aquests joves. Els processos simbòlics estan en la base de la producció de les desigualtats socials, encara que molts cops els donem per suposats. En aquest treball hem observat com es troben en la base de la legitimació del neoliberalisme. A la vegada hem vist també com l'estigma actua reforçant l'imaginari neoliberal. Per tant creiem que aquesta línia de recerca ens pot permetre comprendre els processos socials relacionats amb la creació, reproducció o reducció de la desigualtat social, així com la relació de l'imaginari neoliberal amb l'augment de la desigualtat social. Aquest treball planteja la necessitat de continuar estudiant en futures investigacions la relació entre els joves ubicats dins dels nous espais d'exclusió social amb el neoliberalisme prestant atenció a les dimensions simbòliques, perquè les lluites per la creació de significats es troben al centre del canvi social (Lichterman 1996).

Notes

1 No és l'objectiu d'aquest treball ni tenim la capacitat per a resoldre un debat que porta posicionant als científics socials durant mig segle. Dins del treball el que pretenc es donar compte sobre com aquests esquemes es transmeten a través de les relacions socials. Després d'entendre i comparar ambdues teories sóc conscient de les forteses i les debilitats d'ambdues. Possiblement a mi m'interessa més l'aproximació de Bourdieu però oblidant part del seu plantejament. En tot cas m'adhereixo a la reflexió de Burawoy (2012) que és necessària articular una teoria del poder més que mai per a comprendre els excessos del neoliberalisme mercantilitzador.

Bibliografía

- Adams, M., Burger, P., Mageni, G., Titus, T., & Truter, J. (2006). The relationship between Globalisation, Internationalisation and unemployment. Unpublished article prepared for CPUT.
- Alcaide, I. A. (2015). La continuidad biográfica y el manejo de la incertidumbre: análisis de la realidad transicional de los jóvenes adultos. *CECS-Publicações/eBooks*.
- Alonso, L. E. (2014). La producción política de la precariedad juvenil. *Boletín ECOS* n°27.
- Alonso, L. E., Rodríguez, C. J. F., & Rojo, R. I. (2016). De la moral del sacrificio a la conciencia de la precariedad. Un análisis cualitativo de los discursos sobre la evolución de la crisis en España. *Política y Sociedad*, 53(2), 353-379.
- Anderson, M., F. Bechhofer, D. McCrone, L. Jamieson, Y. Li and R. Stewart (2005) 'Timespans and Plans Among Young Adults', *Sociology* 39(1): 139–55.
- Anthias, F. (2001). The material and the symbolic in theorizing social stratification: issues of gender, ethnicity and class. *The British journal of sociology*, 52(3), 367-390.
- Apple, M. W. (1996). Power, meaning and identity: Critical sociology of education in the United States. *British Journal of Sociology of Education*, 17(2), 125-144.
- Arnal, M., Finkel, L., & Parra, P. (2013). Crisis, desempleo y pobreza: análisis de trayectorias de vida y estrategias en el mercado laboral/Crisis, unemployment and poverty: analysis of life trajectories and strategies in the labour market. *Cuadernos de Relaciones Laborales*, 31(2), 281.
- Arnett, J. J. (2007). Emerging adulthood: What is it, and what is it good for?. *Child development perspectives*, 1(2), 68-73.
- Aronson, P. (2008). Breaking barriers or locked out? Class-based perceptions and experiences of postsecondary education. *New directions for child and adolescent development*, 2008(119), 41-54.
- Attardo, S. (Ed.). (2014). *Encyclopedia of humor studies*. SAGE Publications.
- Ball, S. J., Davies, J., David, M., & Reay, D. (2002). 'Classification'and'Judgement': social class and the'cognitive structures' of choice of Higher Education. *British journal of sociology of education*, 23(1), 51-72.
- Ball, S. J. (2012). Show me the money! Neoliberalism at work in education. In *FORUM: For Promoting 3–19 Comprehensive Education* (Vol. 54, No. 1, pp. 23-28).
- Barash, J. (2009). *The Symbolic Construction of Reality: The Legacy of Ernst Cassirer*.
- Beck, U. (1992). *Risk society: Towards a new modernity* (Vol. 17). Sage.
- Beck, U. (2002). *Individualization: Institutionalized individualism and its social and political consequences* (Vol. 13). Sage.
- Béland, D. (2007). The social exclusion discourse: ideas and policy change. *Policy & Politics*, 35(1), 123-139.

- Bell, D. (1976). The coming of the post-industrial society. In *The Educational Forum* (Vol. 40, No. 4, pp. 574-579). Taylor & Francis Group.
- Bell, D. N., & Blanchflower, D. G. (2011). Youth unemployment in Europe and the United States. *Nordic Economic Policy Review*, 1, 11-37.
- Berking, H. i Neckel, S. (1993) "Urban marathon: the staging of individuality as an urban event." *Theory, Culture & Society* 10.4 (1993): 63-78.
- Blackburn, R. M. (1999). Understanding social inequality. *International journal of sociology and social policy*, 19(9/10/11), 1-22.
- Blumer, H. (1969). *Fashion: From class differentiation to collective selection*. *The Sociological Quarterly*, 10(3), 275-291.
- Blumer, H. (1986). *Symbolic interactionism: Perspective and method*. Univ of California Press.
- Blyth, M. (2013). *Austerity: The history of a dangerous idea*. Oxford University Press.
- Bolívar, A. (2006). Familia y escuela: dos mundos llamados a trabajar en común. *Revista de Educación*, 339, 119-146.
- Bourdieu, P. (1989). Social space and symbolic power. *Sociological theory*, 7(1), 14-25.
- Bourdieu, P. (2001). Contra la política de despolitización. *Ecología política*, (21), 99-102.
- Bradley, H. (2015). *Fractured identities: Changing patterns of inequality*. John Wiley & Sons.
- Breton, R. (1984). The production and allocation of symbolic resources: An analysis of the linguistic and ethnocultural fields in Canada. *Canadian Review of Sociology/Revue canadienne de sociologie*, 21(2), 123-144.
- Burawoy, M. (2012). The roots of domination: beyond Bourdieu and Gramsci. *Sociology*, 0038038511422725.
- Burawoy, M., & Von Holdt, K. (2012). *Conversations with Bourdieu: the Johannesburg moment* (p. 236). Johannesburg: Wits University Press.
- Byrne, D. (1999) *Social exclusion*. Open University Press, Buckingham
- Cabasés, M., Feixa, C., & Civit, R. (2015). Jóvenes y confianza política en un contexto de desestabilización social e institucional: Un estudio comparativo en países de la Cuenca del Mediterráneo. *Ultima década*, 23(42), 149-185.
- Cassirer, E. (2000). *The philosophy of symbolic forms* (Vol. 1). Yale University Press.
- Cassirer, E. (2005). *Las ciencias de la cultura* (Vol. 24). Fondo de Cultura Económica.
- Castoriadis, C. (1989). *La institución imaginaria de la sociedad* (Vol. 2, p. 34). Barcelona: Tusquets.
- Chaney, D. (2004). *Fragmented culture and subcultures*. na.
- Choo, H. Y., & Ferree, M. M. (2010). Practicing intersectionality in sociological research: A critical analysis of inclusions, interactions, and institutions in the study of inequalities. *Sociological theory*, 28(2), 129-149.

- Cocklin, C., & Alston, M. (Eds.). (2003). Community sustainability in rural Australia: a question of capital?. Centre for Rural Social Research.
- Cohen, A. P. (1985). Symbolic construction of community. Routledge.
- Collins, R. (1981). *Interaction ritual chains*. Princeton university press.
- Crouch, Colin. Social change in western Europe. Oxford University Press, 1999.
- Cutler, D. M., Huang, W., & Lleras-Muney, A. (2015). When does education matter? The protective effect of education for cohorts graduating in bad times. *Social Science & Medicine*, 127, 63-73.
- Davies, J. S. (2005). The social exclusion debate: Strategies, controversies and dilemmas. *Policy Studies*, 26(1), 3-27.
- Davies, B., & Bansel, P. (2007). Neoliberalism and education. *International journal of qualitative studies in education*, 20(3), 247-259.
- DiMaggio, P., & Garip, F. (2012). Network effects and social inequality. *Annual Review of Sociology*, 38, 93-118.
- Duggan, L. (2012). *The twilight of equality?: Neoliberalism, cultural politics, and the attack on democracy*. Beacon Press, 2012.
- Dumont, D. (2011). Activation rime-t-elle nécessairement avec stigmatisation? Une mise en perspective critique du procès de l'État social actif. *Droit et société*, (2), 447-471.
- Edelman, M. (2001). Social movements: changing paradigms and forms of politics. *Annual Review of Anthropology*, 285-317.
- Emirbayer, M. (1997). Manifesto for a relational sociology 1. *American journal of sociology*, 103(2), 281-317.
- Eisenstadt, S. N., & Giesen, B. (1995). The construction of collective identity. *European Journal of Sociology*, 36(1), 72-102.
- Eurostat (2014) AROPE At risk of poverty or social exclusion
- Eyben, R. (2008). Power, mutual accountability and responsibility in the practice of international aid: A relational approach.
- Fairclough, N. (2003). Analysing discourse: Textual analysis for social research. Psychology Press.
- Farrugia, D. (2016). Young Homeless Subjectivities: A Symbolic Economy. In *Youth Homelessness in Late Modernity* (pp. 39-58). Springer Singapore.
- Featherstone, M. (1987). Lifestyle and consumer culture. *Theory, Culture & Society*, 4(1), 55-70.
- Ferguson, R. F. (2002). What doesn't meet the eye: Understanding and addressing racial disparities in high-achieving suburban schools. Cambridge, MA: Harvard University, John F. Kennedy School of Government. (ED 474 390)
- Fisher, S. (2015) Past, present and futur challenges for the euro area Banc Central Europe.: Inflation and unemployment in EuropeConference proceedings21-23 May 2015 · Sintra, Portugal

- Fiske, S. T. (1998). Stereotyping, Prejudice, and Discrimination. S. 357–411 in: Daniel T. Gilbert, Susan T. Fiske und Gardner Lindzey (Hg.): *Handbook of Social Psychology*.
- Flecha, R., Gómez, J. i Puigvert, L. (2001): *Teoría sociológica contemporánea*.
- Flecha, R., & Soler, M. (2013). Turning difficulties into possibilities: Engaging Roma families and students in school through dialogic learning. *Cambridge Journal of Education*, 43(4), 451-465.
- Fraser, N. (1989). *Unruly practices: Power, discourse, and gender in contemporary social theory*. U of Minnesota Press.
- Fry, R. (2013). A rising share of young adults live in their parents' home. *Pew Research Centers Social Demographic Trends Project RSS. Pew Social Trends, 1*.
- Furlong, A., & Cartmel, F. (2007). Young people and social change: New perspectives.
- Fuhse, J. A. (2014). Networks from communication. *European journal of social theory*, 1368431014549683.
- Ghayad, R., & Dickens, W. T. (2012). What can we learn by disaggregating the unemployment-vacancy relationship?. *FRB of Boston Public Policy Brief*, (12-3).
- Gill, S. (2008). *Power and resistance in the new world order*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Geertz, C. (1973). "Thick Description: Toward an Interpretive Theory of Culture". In *The Interpretation of Cultures: Selected Essays*. New York: Basic Books, 1973.
- Gentile, A. (2013). Emancipación juvenil en tiempos de crisis. Un diagnóstico para impulsar la inserción laboral y la transición residencial.
- Godoy-Lorite, A., Guimera, R., Moore, C., & Sales-Pardo, M. (2016). Accurate and scalable social recommendation using mixed-membership stochastic block models. arXiv preprint arXiv:1604.01170.
- Goldthorpe, J. H. (2010). Analysing social inequality: a critique of two recent contributions from economics and epidemiology. *European Sociological Review*, 26(6), 731-744.
- Goldthorpe, J. H. (2012). De vuelta a la clase y el estatus: por qué debe reivindicarse una perspectiva sociológica de la desigualdad social/Back to Class and Status: Or Why a Sociological View of Social Inequality Should Be Reasserted. *Reis*, 43-58.
- Gough, I., & McGregor, J. A. (Eds.). (2007). *Wellbeing in developing countries: From theory to research*. Cambridge University Press.
- Greider, T., & Garkovich, L. (1994). Landscapes: The social construction of nature and the environment. *Rural sociology*, 59(1), 1-24.
- Gusfield, J. R., & Michalowicz, J. (1984). Secular symbolism: Studies of ritual, ceremony, and the symbolic order in modern life. *Annual Review of Sociology*, 417-435.
- Habermas, J. (1989). *Teor (a de la acción comunicativa (Vol. 2)*. Buenos Aires: Taurus.
- Halas, E. (2003) Social Symbolism – Forms and Functions. A Pragmatist Perspective. RESEARCH NETWORKS N° 21 Social Theory. 6th ESA Conference Murcia 2003

- Halawa, M. A. (2009). Karl Bühler's and Ernst Cassirer's semiotic conceptions of man. *Verbum-Revue de Linguistique*, 31(1), 65.
- Hall, P. A., & Lamont, M. (Eds.). (2013). *Social resilience in the neoliberal era*. Cambridge University Press.
- Hallett, T. (2003). Symbolic power and organizational culture. *Sociological Theory*, 21(2), 128-149.
- Hall, S. (1988a) 'The Toad in the Garden: Thatcherism among the Theorists', in C. Nelson and L. Grossberg, *Marxism and the Interpretation of Culture*. London:
- Harding, D., Lamont, M., & Small, M. L. (2010). *Reconsidering culture and poverty* (Vol. 629). Sage.
- Hartigan, J. (2005). *Odd tribes: Toward a cultural analysis of white people*. Duke University Press.
- Harvey, D. (2003) *The new imperialism*. Oxford University Press, USA, 2003.
- Harvey, D. (2005). "NeoLiberalism: A brief history." 2005
- Harris, S. R. (2006). Social Constructionism and Social Inequality An Introduction to a Special Issue of JCE. *Journal of Contemporary Ethnography*, 35(3), 223-235.
- Hay, Colin. "Structure and agency." *Theory and methods in political science* (1995): 189-206.
- Holzer, B. (2006). Political consumerism between individual choice and collective action: social movements, role mobilization and signalling. *International Journal of Consumer Studies*, 30(5), 405-415.
- Howarth, C. (2006). A social representation is not a quiet thing: Exploring the critical potential of social representations theory. *British journal of social psychology*, 45(1), 65-86.
- Iltan, S. (2009). Privatizing responsibility: Public sector reform under neoliberal government. *Canadian Review of Sociology/Revue canadienne de sociologie*, 46(3), 207-234.
- Jackson, M. (1989). *Paths Toward a Clearing: Radical Empiricism and Ethnographic Inquiry*. Bloomington: Indiana University Press.
- Kelly, P. (2006). The entrepreneurial self and 'youth at-risk': Exploring the horizons of identity in the twenty-first century. *Journal of youth studies*, 9(1), 17-32.
- Kibe, T. (2011). The relational approach to egalitarian justice: a critique of luck egalitarianism. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 14(1), 1-21.
- Kieselbach, T. (2003). Long-Term Unemployment Among Young People: The Risk of Social Exclusion. *American journal of community psychology*, 32(1-2), 69-76.
- Kieselbach, T. (Ed.). (2013). *Youth unemployment and social exclusion: comparison of six European Countries* (Vol. 10). Springer-Verlag.
- Kjaer, P., & Pedersen, O. (2001). Translating Liberalization. The rise of neoliberalism and institutional analysis, 219-48.

- Kramsch, C. (2011). The symbolic dimensions of the intercultural. *Language Teaching*, 44(03), 354-367.
- Krinsky, J. (2007). *Free Labor: Workfare and the Contested Language of Neoliberalism*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lamont, M. (2000). Meaning-making in cultural sociology: Broadening our agenda. *Contemporary Sociology*, 29(4), 602-607.
- Lamont, M., & Molnár, V. (2002). The study of boundaries in the social sciences. *Annual review of sociology*, 167-195.
- Lamont, M., Beljean, S., & Clair, M. (2014). What is missing? Cultural processes and causal pathways to inequality. *Socio-Economic Review*, 12(3), 573-608.
- Laparra, M., Eransus, B. P., Lasheras, R., Gamundí, M. A. C., Guinea-Martín, D., Zugasti, N., ... & Guillén, A. M. (2012). *Crisis y fractura social en Europa. Causas y efectos en España*, Obra Social "La Caixa", Barcelona.
- Lapavistas, C. (2014). *Profiting without producing: how finance exploits us all*. Verso Books.
- Lapidot-Lefler, N., & Dolev-Cohen, M. (2015). Comparing cyberbullying and school bullying among school students: prevalence, gender, and grade level differences. *Social psychology of education*, 18(1), 1-16.
- Lamont, M., Welburn, J. S., & Fleming, C. M. (2016). Responses to discrimination and social resilience under neoliberalism. In *New Perspectives on Resilience in Socio-Economic Spheres* (pp. 143-176). Springer Fachmedien Wiesbaden.
- Lazzarato, M. (2009). Neoliberalism in action inequality, insecurity and the reconstitution of the social. *Theory, culture & society*, 26(6), 109-133.
- Levin, B. (2008) *How to Change 5000 Schools: A Practical and Positive Approach for Leading Change at Every Level*. Harvard Education Press. 8 Story Street First Floor, Cambridge, MA 02138, 2008.
- Levitas, R. (2005). *The inclusive society?: social exclusion and New Labour* 2ed. Springer.
- Levitas, R., Pantazis, C., Fahmy, E., Gordon, D., Lloyd, E., & Patsios, D. (2007). *The multi-dimensional analysis of social exclusion*.
- Lichterman, P. (1996). *The search for political community: American activists reinventing commitment*. Cambridge University Press.
- Link, B. G., & Phelan, J. C. (2001). Conceptualizing stigma. *Annual review of Sociology*, 363-385.
- Lofland, J., & Lofland, L. H. (2006). *Analyzing social settings*. Belmont, CA: Wadsworth Publishing Company.
- López, E. S. (2012). Jóvenes y precariedad laboral: trayectorias laborales por los márgenes del empleo. *Zerbitzuan: Gizarte zerbitzuetakoko aldizkaria= Revista de servicios sociales*, (52), 129-139.

- López Blasco, A. (2007). Reacciones de la Unión Europea a la situación de los/las jóvenes: planes de empleo, Estrategia Lisboa, Políticas Integrales de Reforma. *Revista de Estudios de Juventud*, (77), 13-30.
- Lukes, S. (2005). *Power: A Radical View* (2nd). Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Lyon-Callo, V. (2008). *Inequality, poverty, and neoliberal governance: Activist ethnography in the homeless sheltering industry*. University of Toronto Press.
- MacDonald, R. (2011). Youth transitions, unemployment and underemployment Plus ça change, plus c'est la même chose?. *Journal of Sociology*, 47(4), 427-444.
- Marí-Klose, P. (2009). Jóvenes en las estructuras de solidaridad intergeneracional. Tesis Doctoral Universitat. Autònoma de Madrid Octubre 2009
- Martinez-Celorrio, X. (2002). EDUCACIÓN CIERRE SOCIAL Y NUEVAS POLÍTICAS DE ACCESO AL CONOCIMIENTO. *Témpora: Revista de historia y sociología de la educación*, (5), 89-102.
- Martinez-Celorrio, X. i Marín-Saldo (2016). Crisi, descens social i xarxes de confiança. Anàlisi longitudinal del PaD (2008-2012) Document de treball Fundació Jaume Bofill
- Megías, E. (2006). El discurso de los jóvenes sobre la política. *Temas para el debate*, (138), 29-32.
- McRobbie, A. (2005). *The uses of cultural studies a textbook*. London Thousand Oaks, California: SAGE. ISBN 9781412908450.
- Mendick, H., Allen, K., & Harvey, L. (2015). 'We can Get Everything We Want if We Try Hard': Young People, Celebrity, Hard Work. *British Journal of Educational Studies*, 63(2), 161-178.
- Mills, M., Blossfeld, H. P., & Klijzing, E. (2005). Becoming an adult in uncertain times. *Globalization, Uncertainty and Youth in Society: The Losers in a Globalizing World*, 438.
- MirafTAB, F. (2010). Contradictions in the gender-poverty nexus: reflections on the privatisation of social reproduction and urban informality in South African townships. *The International Handbook on Gender and Poverty: Concepts, Research and Policy*. London: Edward Elgar Publishers.
- Moreno, L., & Pascual, A. S. (2009). Modelo Social Europeo y políticas sociales: una evaluación formativa institucional. *Gestión y Análisis de Políticas Públicas*, (2), 11-32.
- Musterd, S., & Ostendorf, W. (Eds.). (2013). *Urban segregation and the welfare state: Inequality and exclusion in western cities*. Routledge.
- Nafstad, H. E., Blakar, R. M., Carlquist, E., Phelps, J. M., & Rand-Hendriksen, K. (2007). Ideology and power: the influence of current neo-liberalism in society. *Journal of community & applied social psychology*, 17(4), 313-327.
- Navarro, V. (2007). Neoliberalism as a class ideology; or, the political causes of the growth of inequalities. *International Journal of Health Services*, 37(1), 47-62.
- Navarro, M. L. (2006). *La construcción del empleo precario: dimensiones, causas y tendencias de la precariedad laboral* (Vol. 15). Cáritas Española.

- Nayak, A. (2006). Displaced masculinities: Chavs, youth and class in the post-industrial city. *Sociology*, 40(5), 813-831.
- Ong, A. (2006). *Neoliberalism as exception: Mutations in citizenship and sovereignty*. Duke University Press.
- Paolucci, G. (2014). The State and Economics. A Bourdieusian critique». In A. Christoforou and M. Lainé, "Rethinking Economics. Exploring the work of Pierre Bourdieu», Routledge, 2014. Vol 19
- Parker, G. (1988). *Military Revolution: Military Innovation and the Rise of the West*. Nueva York: CUP.
- Pascual, A. S. (2009). Regulación supranacional y despolitización del trabajo: el caso del paradigma de la activación. In Trabajo, subjetividad y ciudadanía: paradojas del empleo en una sociedad en transformación (pp. 259-290). Universidad Complutense.
- Pascual, A. S., Fernández Rodríguez, C., & Leiras, A. A. (2012). Ingenierías de la subjetividad: el caso de la orientación para el empleo. *Revista Española de Investigaciones Sociológicas (REIS)*, 138(1), 41-62.
- Peck, Jamie, and Adam Tickell. "Conceptualizing neoliberalism, thinking Thatcherism." *Contesting neoliberalism: Urban frontiers* 26 (2007): 50.
- Percy-Smith, J. (2000). *Policy responses to social exclusion: Towards inclusion?*. McGraw-Hill Education (UK).
- Pérez Benavent, M. J. (2015). De "liarla" a "rayarse": metáfora y coherencia en los relatos de jóvenes que retornan a un CFGM. *Revista de Educación*.
- Phillips, N., & Hardy, C. (2002). *Discourse analysis: Investigating processes of social construction* (Vol. 50). Sage Publications.
- Piketty, T., & Saez, E. (2014). Inequality in the long run. *Science*, 344(6186), 838-843.
- Powell, C., & Dépelteau, F. (Eds.). (2013). *Conceptualizing relational sociology: Ontological and theoretical issues*. Springer.
- Rahona, M. (2012). Capital humano, abandono escolar y formación profesional de grado medio en España. *Presupuesto y Gasto Público*, 67, 177-194.
- Rehbein, B., & Souza, J. *The Incorporation of Symbolic Inequality*.
- Ridgeway, C. L. (2013). Why status matters for inequality. *American Sociological Review*, 0003122413515997.
- Ritzer, G., & Gindoff, P. (1992). Methodological relationism: Lessons for and from social psychology. *Social Psychology Quarterly*, 128-140.
- Reygadas, L. (2015). *The symbolic dimension of inequalities*.
- Rose, N. (1999). *Powers of freedom: Reframing political thought*. Cambridge university press.
- Roseberry, W. (1994) *Hegemony and the Language of Contention*. In *Everyday Forms of State Formation: Revolution and the Negotiation of Rule in Modern Mexico*.
- Ross, A. (2009). *Nice work if you can get it: Life and labor in precarious times*. NYU Press.

- Rözer, J., & Kraaykamp, G. (2013). Income inequality and subjective well-being: A cross-national study on the conditional effects of individual and national characteristics. *Social indicators research*, 113(3), 1009-1023.
- Runswick-Cole, K., Lawthom, R., & Goodley, D. (2016). The trouble with 'hard working families'. *Community, Work & Family*, 19(2), 257-260.
- Schram, S. F. (1993). Postmodern policy analysis: Discourse and identity in welfare policy. *Policy Sciences*, 26(3), 249-268.
- Sen, A. (2001). The many faces of gender inequality. *New republic*, 35-39.
- Sennett, R. (2006). *La cultura del nuevo capitalismo*. Barcelona: Anagrama.
- Serracant i Melendres (2012) "GENERACIÓ NI-NI", ESTIGMATITZACIÓ I EXCLUSIÓ SOCIAL
- Shildrick, T., & MacDonald, R. (2013). Poverty talk: how people experiencing poverty deny their poverty and why they blame 'the poor'. *The Sociological Review*, 61(2), 285-303.
- Silver, H. (1994). Social exclusion and social solidarity: three paradigms. *Int'l Lab. Rev.*, 133, 531.
- Skeggs, B. (2011). Imagining personhood differently: person value and autonomist working-class value practices. *The Sociological Review*, 59(3), 496-513.
- Sperber, D. (1975). Rethinking symbolism (No. 11). CUP Archive.
- Spillman, L. (1995). Culture, social structures, and discursive fields. *Current Perspectives in Social Theory*, 15(1), 129-54.
- Spillman, L. (2002). Introduction: Culture and cultural sociology. *Cultural sociology*, 1-16.
- Somers, M. R. (2008). Imperiled Citizenship and the Market. *The Hedgehog Review*, 10, 80-92.
- Standing, G. (2011). *The precariat: The new dangerous class*. A&C Black.
- Steinberg, M. W. (1998). Tilting the frame: Considerations on collective action framing from a discursive turn. *Theory and society*, 27(6), 845-872.
- Subirats, J., Gomà, R., & Brugue, J. (2005). Análisis de los factores de exclusión social. *Documentos de trabajo*, 6.
- Suter, C. (2010). Globalization, economic and social transformation, and inequality: Introduction to special issue. *International Journal of Comparative Sociology*, 51(4), 243-245.
- Swidler, A. (1986). Culture in action: Symbols and strategies. *American sociological review*, 273-286.
- Therborn, G. (2014). *The killing fields of inequality*. John Wiley & Sons.
- Touraine, A. (2001). *Beyond neoliberalism*. Polity.
- Tyler, I. (2013). *Revolting subjects: Social abjection and resistance in neoliberal Britain*. Zed Books.

- Tyler, I. (2015). Classificatory struggles: Class, culture and inequality in neoliberal times. *The Sociological Review*, 63(2), 493-511.
- Vaisey, S., & Lizardo, O. (2010). Can cultural worldviews influence network composition?. *Social Forces*, 88(4), 1595-1618.
- Van Eijk, G. (2013). Hostile to hierarchy? Individuality, equality and moral boundaries in Dutch class talk. *Sociology*, 47(3), 526-541.
- Veenhoven, R. (2008). Sociological theories of subjective well-being. *The science of subjective well-being*, 9, 44-61.
- Wacquant, L. (2009). *Punishing the poor: The neoliberal government of social insecurity*. duke university Press.
- Wacquant, L. (2013). Symbolic power and group-making: On Pierre Bourdieu's reframing of class. *Journal of Classical Sociology*, 13(2), 274-291.
- Walby, S. (2009). *Globalization and inequalities: Complexity and contested modernities*. Sage.
- Walkerdine, V. (2003). Reclassifying upward mobility: Femininity and the neo-liberal subject. *Gender and education*, 15(3), 237-248.
- Walther, A. (2006). Regimes of youth transitions Choice, flexibility and security in young people's experiences across different European contexts. *Young*, 14(2), 119-139.
- Waterton, E., & Watson, S. (2013). Framing theory: Towards a critical imagination in heritage studies. *International Journal of Heritage Studies*, 19(6), 546-561.
- Weiß, A. (2005). The transnationalization of social inequality: Conceptualizing social positions on a world scale. *Current Sociology*, 53(4), 707-728.
- Westergard, D, J. (1995) *Who Gets What? The Hardening of Class Inequality in the Late Twentieth Century*. Cambridge: Polity Press
- Wilkinson, R., & Pickett, K. (2010). The spirit level. *Why equality is better for*.
- Williams, R. (1963). *Culture and society. Essays in Criticism*, New York, Columbia University Press, 1963.
- Willis, P. E. (1977). *Learning to labor: How working class kids get working class jobs*. Columbia University Press.
- Wilton, R., & Schuer, S. (2006). Towards socio-spatial inclusion? Disabled people, neoliberalism and the contemporary labour market. *Area*, 38(2), 186-195.
- Winlow, S., & Hall, S. (2013). *Rethinking social exclusion: The end of the social?*. Sage.
- Woodman, Dan, and Johanna Wyn. *Youth and generation: Rethinking change and inequality in the lives of young people*. Sage, 2014.
- Woronov, T. (2015). *Class work: vocational schools and China's urban youth*. Stanford University Press.

Webgrafia

Rajoy, en la Tercera de ABC: «La familia, en el corazón de la agenda política» publicat el 15/05/2016 obtingut de:

http://www.abc.es/opinion/abci-rajoy-tercera-abc-familia-corazon-agenda-politica-201605151316_noticia.html

Appendix

Índex

Transcripcions d'entrevista p.1

Taules p.27

Transcripció de les entrevistes

Entrevista 1

Ana: 27 anys, contracte fixe des de fa un any i mig, independitzada, mare viuda, salari minim, rep una prestació per a poder pagar l'habitatge.

Entrevistador: Gracias por la entrevista. Par empezar quería preguntarte como consideres que está la situación económica en España, hay oportunidades para la gente joven

Ana: Lo veo bastante mal, tengo hermanos con bastante diferencia de edad, vale, yo me llevo con la siguiente 14 años. Mi hermano le ha gustado siempre ir cambiando de trabajo, aprender coger otro y cambiar, esta posibilidad hoy ya no la tienes. Yo estoy ahora en un trabajo en el que estoy un poco estancada, creo que ya no puedo aprender mas de ahí, no puedo sacar más rendimiento de ahí. Me gustaría poder irme a otro trabajo pero la verdad sinceramente me da miedo... Porque... No se si voy a encontrar algo de lo mio. Voy a dejar un trabajo que a lo mejor voy a trabajar 3 meses. Yo estoy pagando un piso y no puedo correr ese riesgo... Pero estoy en un trabajo donde siento que no puedo llegar más arriba... Estoy ahí... es un puesto estancada y realmente a mi me gustaría probar cosas nuevas. Poder irme... Poder irme fuera de España. A mi me ata la poca posibilidad de poder volver y no tener nada

Entrevistador: De que trabajas?

Ana: de soporte técnico, asistencia técnica, todo remoto.

Entrevistador: Vale

Ana: un servició técnico de nuestro producto

Entrevistador: Para hacer esto que hay que estudiar?

Ana: Grado medio de sistemas microinformáticos y ahora quiero hacer un grado superior pero me está costando. Sobretudo la programación

Entrevistador: Me has dicho que te gustaría cambiar, pero te da miedo el paro que hay?

Ana: Claro, eso, me da miedo me arriesgue a encontrar otro trabajo, que me tengan 3 meses y me quede colgada en el para pagando un piso yo sola, q realmente ya me cuesta mantener yo sola, que un mes que me viene la luz ya es un mes malo.

El año pasado me concedieron una ayuda pero no es suficiente. Yo quiero tener la facilidad, me gusta aprender, pero me da miedo, pasar de una empresa que me ha dado un buen trabajo como el que tengo yo, pasar a meterme a trabajar de camarera o ayudante de cocina. Cuando he estado en un sitio bueno, aunque para mi hoy en día no sea muy reconfortante he aprendido mucho Haciendo un trabajo .

Entrevistador: Qual seria entonces tu situación ideal, para atreverte a cambiar que harías? Entrarías en la universidad?

Ana: Bueno ahora estoy estudiando un grado superior de programación

Entrevistador: Entonces te gustaría entrar a la universidad?

Ana: Tengo claro que no ire a la universidad porque la situación no me lo permite, des de los 21 años que me metí a estudiar, que fue el primer año que salió lo de la IOC (Institut Obert de Catalunya) Des de entonces todo lo que he estudiado lo he hecho a distancia.... Antes lo tenia más fácil pero ahora que hago turno partido es mas difícil, estoy fuera de mi casa 10 horas diarias todos los días. No piso mi casa hasta las 7 de la tarde. Estudio informática pero no tengo un ordenador en condiciones para hacer todo lo que necesito.... Si llego a casa me ducho ceno y me tengo que ir a la cama...

Entrevistador: Entonces?

Ana: No descanso, tengo falta de tiempo, tengo el fin de semana libre pero también hago cosas. Sinceramente este trabajo entre el trabajo y el módulo es uno de los peores inviernos de mi vida, un estrés, un agobio... No tengo la oportunidad de estudiar en condiciones, tuve que elegir estudiar a distancia porque no podía ir a clase.

Entrevistador: Entiendo entonces que no tienes un apoyo económico? Si tuvieras esta opción te plantearías seguir estudiando?

Ana: posiblemente, bueno, realmente nunca he sido una buena estudiante q me gustara, a los 21 años me pico la curiosidad, pero no puedo sobrellevarlo. Si tuviera a mis padres que me pudieran mantener estiraría un poco. Lo que se necesita ahora aquí, tener unos estudios para poderte ir, aprender idiomas y irte.

Entrevistador: Entonces...

Ana: Yo hubiese seguido estudiando... Quizas no a los 18 años sino a los 21 22 años como hice yo y aprovecharía para poder marchar fuera. Lo de ir un año fuera para aprender idiomas cultura. Es una cosa que me pica la curiosidad. Es una frase que le digo a mi madre. Si aquí me pasa algo disfrutare un pco.

Entrevistador: Entonces...

Ana: Pero claro si yo me marcho para vivir una experiencia de un año y volver aquí cuando no tengo a nadie que me acoja. Bueno tengo a mi madre que vale si però está jubilada pero está como yo. Cobra nada y menos. Si yo llego y no tengo trabajo ni nada ella no me puede mantener a mi. No tengo un familiar que me pueda respaldar.

Entrevistador: Porque ayudas del gobierno?

Ana: Bueno tengo la de alquiler. He mirado varias ayudas y he decidido no pedir nada , por ejemplo educación, para no arriesgarme a perder esta que es la importante, la puedes pedir durante 3 años. Es una ayuda bastante importante pero no he querido anularla. A veces he pedido ayudas educativas y me las han dado, son ayudas pequeñas pero me han ayudado.

(Sense comentar, li dona importancia)

Ana: Tengo una amiga que estuvo el año pasado de aupair en Irlanda y ahora esta en NY carolina del norte haciendo otra vez de aupair. Le ha tocado una buena familia, está aprendiendo ingles, allí está ella de maravilla. Se ha juntado con otras aupair. Es algo que a mi no, yo no elegiría cuidar niños pero yo me iria trabajar, de cara al publico, me da igual, pero me gustaría estar viviendo la experiencia. Pero no lo hago porque a lo mejor me podría estar un año fuera y si vuelvo que? El problema no es irme sino si van mal las cosas como vuelvo. Mi amiga nos echa de menos y tal pero se esta hechando una vidorra de cojones, esta visitando sitios el fin de semana NY, Washington, esta aprovechando el tiempo un monton, ella dice que el tiempo se le esta pasando volando, está viviendo una experiencia buenísima, a mi me gustaría hacer algo así. Quizas tan lejos no porque tengo a mi madre enferma y no me quiero ir tan lejos. Porque quizás es muy dura la distancia para ella. Pero es una experiencia que me gustaría vivir pero no lo puedo probar porque si me va mal allí que hago. No tengo ni un 40% de probabilidades de llegar aquí i encontrar trabajo. Que a lo mejor tendría suerte. En la informática no trabajan muchas chicas y eso ayuda.

Yo fue lista porque cuando empezó la crisis pensé en sacarle partido porque no hay chicas aquí, te gusta te lo pasas bien, no es mi principal elección pero mira esta bien.

Entrevistador: Siempre has trabajado en cosas relacionadas con la informática.

Ana: Bueno solo he tenido dos trabajos así largos, que no se como, entre allí, luego me he ido buscando cosas. Cobraba en el primero nada y menos pero a los 19 años era suficiente y luego lo deje cuando la crisis porque se aprovechaban, pero me abrió el gusanillo para continuar.

Entrevistador: De aquí 10 años donde te ves?

Ana: No tengo ni idea, no se donde va acabar mi futuro, soy una persona que le gusta planear cosas . Pero las opciones que tengo estoy atada. Tengo un trabajo donde estoy atada y un trabajo donde estoy atada. Vale que el piso es de alquiler y puedo dejarlo y volver con mi madre pero entonces necesito tener que dar dinero también, estoy en las mismas, que quizás tendría que pagar algo menos. Pero tengo 27 años y después de vivir solo lo último que me apetece es volver con mi madre.

He visto situaciones de gente que ha vuelto a casa de sus padres para que te mantengan, pero a estas edades tendrías que ser tu quien cuida a tus padres y no a la inversa.

Mira mi hermana lleva dos años en el paro, como puede ser que le cueste tanto 3 años. Porque? Porque no hay trabajo.

El futuro me veo aquí

Entrevistador: Has pensado en algún plan?

Ana: No, porque si el día de mañana me quedo en paro mi idea es irme. Prefiero irme a fregar suelos y aprender el idioma. El inglés lo entiendo porque veo muchas series subtituladas pero no lo se hablar. Si ahora me quedara en el paro lo haria pero yo no me arriesgo mucho.

Entrevistador: Que piensas de la emprendedoría?

Ana: A mi me cuesta. Me cuesta tener responsabilidades. Muchas responsabilidades que hay gente que le gusta y gente que no. Pero a veces con mis hermanas hemos hablado de tener como un negocio extra montar una tienda con complementos de ropa. Yo me dedicaría a vender por redes sociales. Queríamos montar algo así pero viendo las cosas como están tan difíciles no me inspira confianza, tienes que ser una persona decidida, y tener algo más de dinero. Si la situación fuera diferente igual me arriesgaria. (confon amb negoci)

Entrevistador: Que piensas de los NiNis?

Ana: Muy mal, me parece muy mal, una cosa es que estes estudiando y no quieras trabajar porque viendo como está la situación lo entiendo pero lo veo muy mal. Es el momento de decir que hacer con tu vida y llegar a algo. Yo a los 18 años le dije a mi madre que queria un coche y mi madre me dijo es tu responsabilidad y nada y veo a los niños que sus padres se lo compran y no entiendo nada.

Si has estado trabajando tres años en la hostelería entiendo que te tomes un año sabático, pues considero que si tienes dinero ahorrado, Tu has trabajado Tu tienes tu dinero ahorrado me parece fantástico. Pero que estes sin hacer nada, ni un curso, ni una titulación ni nada que te pueda ayudar en el futuro me parece una tontería.

Entrevistador: Porque crees que no hacen nada?

Ana: Uno de los motivos es porque los padres tienen dinero y por eso no necesitan trabajar. No se la generación ha bajado, se han vuelto de barrio, no se, mal educados, ha bajado mucho el nivel. Considero que esa gente, me ha pasado que vienen críos que me vienen a pedir tabaco. Trabaja, trabaja y pagate tu tabaco que es lo que hago yo, si no tienes un duro que no estudias. Que vale que yo voy justa, pero me lo pago yo. Porque he estado tabajando, no todo es el piso el coche o la casa. Y yo no tengo que estar pidiendo. Nunca me veras por la calle pidiendo.

La gente prefiere no trabajar e ir pidiendo por la calle, me cuesta ganar lo mio para ir pagando a los demás que no trabajan.

Entrevistador: Alguna vez te han confundido con alguno?

Ana: No, no me ha pasado, todo lo contrario, Porque cuando estuve sin hacer nada fue de los 17 a los 18 que no estaba muy centrada y estuve un año que no he hecho nada. Pero desde entonces aunque estuviera en el paro daba clases que aunque fueran diez euros pero siempre estaba intentando hacer algo. Nunca he estado parada y por eso estoy tan quemada, casi 11 años sin parar, sin un año de decir un año solo sabático.

Entrevistor: Vaya estrés

Ana: Y estudiando, un ciclo que se supone que el nivel es más sencillo, porque no hay asignaturas comunes, iniciativa empresariales, foe, todas las demás son practicas. Son teóricas pero todas practicas. Si este año pasao me costo tanto sobreponer trabajo con estudio. Yo no puedo ir a la universidad, no porque no quiera sino porque no tengo recursos.

Entrevistador: Para mejorar tu situación pensarías en juntarte con gente? O estarías mejor haciendo tu camino?

Ana: Yo de momento esto es lo que hay y esto es lo que tengo. Para mejorar mi condición, que creo que a los demás no les importaría mejorarlo sería el horario europeo. Hacer jornada intensiva, para estudiar sería facilísimo, tendría toda la tarde libre para mis estudios. 10 horas para cobrar lo que cobro, no es justo. Llegaría a las 4 a casa y podría hacer mis estudios como una persona normal, ducharme como una persona normal o cenar como una persona normal. Yo me voy a poner a cocinar cuando puedo levantarme a las 7

Entrevistador: Puedes estar orgullosa por eso

Ana: Pero no es vida, si me sirviera para tener el fin de semana, no me beneficia en nada, si hiciera jornada intensiva y llegara el sábado, pero tengo mis tardes para mi, para poder desarrollar. Yo tengo cansancio mental. Es muy difícil. Tal y como están las cosas las empresas no quieren contratar. Pero con el horario... Nos habéis arruinado con el euro pero no nos cambiáis ni el horario ni el salario mínimo

Entrevistador: Es verdad

Ana: No no los están facilitando, si no tienen fondos no es nuestro problema, no tenemos porque pagar el pato dinero. No sobre las personas que tienen dinero sino los que no tienen dinero. Y yo soy afortunado por tener cosas que mucha gente no tiene. Ya te digo que yo tengo muchas cosas para los tiempos en los que estamos. Antiguamente no sería nada, sería una cosa normal para alguna persona de mi edad. Yo lo sé porque lo he visto con mis hermanos. Se podía encontrar trabajo fácil, podía hacer lo que tu quisieras, siempre había otra posibilidad, otra puerta. Y los malos contratos, esto de 3 meses 6 meses, cuando llegas al año no te quieren hacer fijo y te echan. Lo único que están haciendo es facilitar el trabajo a los empresarios.

Mi madre que es de una época más antigua dice: todo lo que nosotros luchamos por los derechos del trabajador los habéis perdido todos, pero ahora no tenéis nada.

Entrevistador: Que consideras que es una persona madura?

Ana: Una persona que tiene las cosas claras, que las acciones que realiza, sean pequeñas o grandes decisiones, que piense con claridad. Tener claro que tienes que hacer algo, que tienes que avanzar, ya sea porque te gusta viajar o tener un trabajo fijo o ir de trabajo en trabajo. Quizás no de aquí diez años eso es una responsabilidad que adquieres

y si la adquieres puedes hacer lo que te de la gana. Siempre teniendo algún tipo de aspiración, sea lo que sea, que te gusta el arte, que esta tan mal valorado ahora sabes... Pero bueno si tu aspiración es esa da igual hazla, ganes mucho o poco, da igual, si te gusta hazlo, pero creo, creo, si te gusta hacer algo y no esta valorado, es que nos lo imponen, no nos dejan hacer lo que nosotros queremos hacer, simplemente es eso, vivir tu vida con las cosas claras.

Entrevistador: Me parece una forma fantástica de acabar, muchas gracias.

Entrevista 2

Ricardo, 30 anys, 12,5 hores setmana, pares jubilat vigilant d'un parking, mare mestressa de casa, viu amb els pares i un germà que no estudia i no treballa.

Entrevista 2

Entrevistador: Para empezar me gustaria que me explicaras un poco la situación actual, si hay Trabajo o no hay

Ricardo: Yo soy muy malo para estas cosas

Entrevistador Es saber tu opinión. Com ves a la gente a tu alrededor.

Ricardo: Dicen que han salido mas empleo ahora, pero son trabajos de menos horas, temporales, te cogen y te echan, las empresas no te renuevan y te echan. Muchas horas mal pagado. 8h y 900 euros. Esto es un insulto, un mundo de esclavos. Esclavos del siglo XXI trappicheos estos de contratación y cosas raras.

A que es debido yo notengo ni idea

Entrevistar. Hay mucha competencia por los trabajos? Mucha gente por los mismos puestos.

Ricardo: Mas que nada repartir las horas. 8 horas de lunes a viernes trabajando basurero, luego llegas a tu casa no tienes derecho a tus hobbies a tus mierdas, estas siendo un esclavo. Una opción seria trabajar 4 horas de lunes a viernes 800 euros que es un sueldo minimo, así ganas dinero y todo el mundo consume. Para poder ganar calidad de vida, la gente tiene tiempo para su ocio. La gente viviría mas tranquila, más feliz.

Al que le guste su trabajo de puta madre

Entrevistador: Ahora tu estas trabajando?

Ricardo: Pocas horas contrato de 12 horas i media a la semana que me va bien para estudiar y eso

Entrevistador: Porque que estas estudiando?

Ricardo: Programación (Cicle) A mi me va bien para eso, pero no puedo aguantar dos años asi, pero además espera a ver si me renuevan, que dicen que no renuevan, te chutan te dan un mes y dos y después te vuelven a contratar. Supongo que el estado por tonterías y eso...

Entrevistador: A ti que te gustaría hacer

Ricardo: Hacer el ciclo de programación. No puedo tirarme toda la vida con este sueldo de mierda que son 300 euros y pico euros. Para ir tirando ahora de puta madre.

Entrevistador: De aquí 10 años como te verías?

Ricardo: A ver si sigo como ahora y en teoría acabo el ciclo. Nuevas tecnologías, internet, multiplataformas móvil, paginas web en principio hay futuro en esto. Por ahí

Entrevistador: Porque a ti que te gustaría conseguir?

Ricardo; Pues esto programador web

Entrevistador: Un trabajo estable?

Ricardo: Si un trabajo estable, aparte es un trabajo que a mi me va bien, porque es un trabajo sentado, creativo, luego puedo ir a entrenar después de estar sentado tantas horas porque si estuviera 8 horas en la obra mis hobbies a la mierda.

Entrevista: Hay trabajo de esto?

Ricardo: Si hay muchas empresas, particulares ya no porque cada uno se hace ya la suya, pero a través de empresas, gestionar la pagina, para que no entren piratas, actualizar la web, y luego pues eso el tema móviles. Como Barcelona es la capital del mobil, el 22@, Barcelona es justo un buen sitio, porque claro si estas en un pueblo. Porque en teoría esto tiene salida, programadores se necesitan que te cagas.

Entrevista: Para ti la madurez que es?

Ricardo: Bueno, a ver. Ser maduro, tener las cosas claras, una persona segura de si misma, bueno uno puede ser seguro de si mismo y un gilipollas. Pues no se que tenga los objetivos claros en la vida, cumplir tus sueños, llevar un estilo de vida que se suma a tus ideales. Mas o menos ir por ahí, sentirte una persona realizada.

Entrevistador: Que estilo de vida te gustaría llevar a ti:

Ricardo: Rollo aventurero, viajar, yo no viajo nada, viajar...

Entrevistador: Te gustaría

Ricardo: Si, claro

Entrevistador: Porque no viajas?

Ricardo: Porque no tengo dinero, trabajo te vas de viaje y no puedes volver. Que quizás soy un cobarde, si quieres hacer la vuelta al mundo puedes hacerlo ir tirando por ahí, sobreviviendo como puedas , pero igual acabas en la calle como un vagabundo

La ciudad es una asquerosidad, aburrida, asquerosa, igual el que viene de fuera le gusta, pero 20itantos aquí y me parece asquerosa.

Trabajar el campo es mas o menos para el mismo... y eso quizás le hace sentir mejor... pero eso igual también se aburre.

Entrevistador: Porque el hecho de trabajar te hace sentir mejor?

Ricardo: Si porque hace poco no trabajaba, hacia el tonto.

Entrevistador: te da autoestima

Ricardo. Claro te da autoestima. Si tu estas en el campo el dinero te da igual porque es una chorrada que ha inventado el hombre porque es una chorrada que ha inventado el hombre pero aquí en la mierda la ciudad, la puta mierda el consumismo no puedes hacer nada, estas amargado, para comer, para ligar, para todo.

Entrevistador: Esto te mueve a sentirte mejor?

Ricardo: Claro, porque este trabajo también me permite hacer mis hobbies, si estuviera 8h en la puta obra y no pudiera entrenar tb me causaría depresión. Tener un balance es complicado. La gente que esta mejor también tiene sus bajones y altibajos. Sino te estancarias, si no no mejorarías, a base de ostias vas mejorando.

Entrevistador: Has ido trabajando mucho o poco.

Ricardo: He trabajado en muchos lados y poco tiempo. Yo a lo mejor he estado 15 trabajos. Con el tema de los estudios me he tocado mucho los huevos. Ir trabajando de cosas diferentes esta bien pero cuando ya tienes 40, 50 años.

Entrevistador: A ti te gustaría ir mejorando.

Ricardo: Lo ideal seria un trabajo de puta madre, si es de programación y diseño, que me mola, pero tampoco me apasiona, no esta mal.

Entrevistador: Te tienes que mover tu para ello, para buscar este trabajo? .

Ricardo: Aun no estoy preparado que estoy empezando, hay que dedicarle horas, hay que ser emprendedor. Para poder trabajar de esto hay que moverse, moverse, moverse.

Entrevistador: El gobierno lo facilita?

Ricardo: Pues no se... como esta todo mal montado, a saber, ... todo son mentiras.... No se, tampoco te sabría...

Entrevistador: Tu crees que lo tienes mas difícil que un chico de pedralbes?

Ricardo: Bueno, a ver lo tendrá más fácil por contactos de su padre. Pero yo reconozco que he esto un tiempo perdiendo el tiempo porque no me he movido. Lo importante en la vida es tener actitud, si te mueves , si tienes actitud ante las cosas y buscas un trabajo y eso lo acabas intentando si no te rindes. Si lo intentas con todas tus ganas a saco y te esfuerzas al máximo, es una mala suerte que te cagas. Pero eso te da experiencia. Te hace crecer cacho como persona y seguro que acabas encontrando. Bueno si tienes 50 años es mas difícil. Pero es un tema de actitud.

Entrevistador: Que opinas de los NiNi?

Ricardo: Bueno yo también fui un NiNi. Osea que, jeje,

Entrevistador: Bueno tu has ido trabajando

Ricardo: No, yo estuve años sin trabajar ni estudiar. Hasta hace un año y medio me estaba tocando los huevos:

La gente esta perdida y no sabe encontrar el camino a si mismo y la motivación necesaria para salir de esa rutina. Si no estudias o trabajas lo mas probable es que no tengas un duro. En una ciudad como hoy estaras desmotivado o depresivo y no seras feliz. Un persona para ser feliz tiene que tener un objetivo. Al tener objetivo, tenia las artes marciales pero no me iba a llevar a nada. Tener un trabajo y tus hobbies. No se pues, estar haciendo cosas. Si eres rico y no necesitas dinero para trabajar pero estas haciendo tus objetivos cosas no pasa nada. Estas haciendo cosas. Sino es lo que te lleva a la depresión y a las drogas.

Entrevistador: Te molestava que te llamaran NiNi?

Ricardo: Mis padres me llamaban NiNi, y mis amigos en broma...

Entrevistador: Y te molestava.

Ricardo: Pues claro porque queria trabajar pero no lo encontraba. Pero vale que tampoco buscaba mucho, pero como no había tampoco buscaba mucho.

Entrevistador: Esto te ha empujado a buscar trabajo.

Ricardo: Me ha llevado a cambiar la actitud. Bueno yo también llevaba diez años enganchado a la marihuana. Y eso quieras o no me ha jodido la vida. Llevo 1 año que he evolucionado mas que en toda mi vida.

Todo gracias al maestro que tengo (de artes marciales) que dice que lo importante es la actitud. El que no mejora es porque no quiere. Orque no se busca las cosas. Diciendo asi las cosas pensé. Espavila. Y buscando en 2 meses hice 4 o 5 entrevistas y me salieron varios trabajos. Si le pones actitud o ganas , focalizas en eso, pues todo fluye. Sino te estancas y no avanzas. Tambien aprendes de lo malo pero sino no fluyes.

Entrevistador: Porque crees que no trabajan?

Ricardo: En mi caso fue por la marihuana, porque como abusas tanto ya no te apetece. Ahí ya te estancas. Pides dinero a los padres y eso para comprar. Los que son ninis por eso por tomar droga y eso. Y el que no porque se ha acomodado y también es nini porque lo mantienen. Porque si tu te tienes que espabilar solo ni que seas acabas robando. Te vas a espabilar por cojones. Trabajar... sino aunque sea robar.

Entrevistador: Los ninis son de familias con dinero?

Ricardo: No almenos tienen un techo y comida, almenos esto lo tienes. Porque si estas en la calle te tienes que espabilar. Pero ese chaval acabará mal pero será un espabilado pero no será como el niño que se quedara en su casa. Tendrá un bagaje.

Entrevistador; Te puedo preguntar porque dejaste los estudios.

Ricardo: Porque era un mal estudiante. Bueno siempre he estudiado pero al final no lo sacaba, siempre dejaba las cosas a medias.

Entrevistador: Te gustaba.

Ricardo: Si... Ha sido la marihuana, ahora que lo he dejado veo las cosas de forma diferente. Quiero un buen trabajo lo que sea. Trabajar duro y luego puedes trabajar menos.

Entrevistador: Como cambiarías la situación actual, para que haya más trabajo:

Ricardo: Se pueden hacer muchas cosas no sabría decirte, alomejor digo esto. A saber como esta montado el mundo. Seguro que esta equivocado.

Entrevistador: Lo que creas:

Ricardo: Si no hubiera tanta inmigración no habría tanto... bueno a lo mejor... no se... gestionarlo todo de otra manera... No se la varita majiga.

Entrevistador: Te gusta la clase política?

Ricardo: Los que hay no valen una mierda. Los que mandan no valen una puta mierda. Los que manden tienen que ser iluminados, que valgan para eso. Tendría que ser lobos alfa y lo que hay es ovejas que intentan hacer de lobo. Lo que fallan son los líderes. Que valgan para eso. No el tontolaba de roajoy, no hay ni uno. Si los líderes son una mierda como va a ser el país.

Pero claro también que hubiera más unión, pero claro si todo son esclavos, todos son desigualdades y todo el mundo va a su bola, pero si todo estuviera gestionado todo estaría bien. Pero es una utopía, pero bueno se podría hacer si todo el mundo colaborara y eso. Pero hoy en día estamos a años luz de eso.

Entrevistador: Que te parecería tener una clase estable, te ves así de aquí diez años:

Ricardo: Yo entiendo que somos muchas gente, nos estamos comiendo la naturaleza. Esto es sistemática, matemático. Habría que bajar el ritmo de natalidad. Gestionar de forma diferente.

Entrevistador: Crees que la gente querrá tener una casa estable, un coche.

Ricardo: Hombre una vivienda para vivir al menos. Yo vivo con mis padres es un coñazo. Vivir con tus padres te hace sentir un ser inferior comparado con otros que viven solos. Pero Barcelona está a petar. No es plan de cargarse el clima, el ecosistema y los bichos todo está conectado.

Entrevistador: Bueno pues muchas gracias.

Entrevista 3

Maria: 25 anys, aturada, ha treballat sempre en l'hosteleria durant els mesos d'estiu, pares tenen un bar en un barrir obrer d'un municipi als voltants de Tarragona. Viu amb els pares. Pares problemes econòmics.

Entrevistador: Explicame tu situación estas en el paro

Maria: Si, estoy parada, desde octubre del año pasado y si bueno, siempre he trabajado el verano y este año no he podido entrar donde siempre .

Entrevistador: Te ha costado encontrar Trabajo?

Maria: Otras veces si me he quedado sin empleo enseguida he vuelto a encontrar trabajo. Ahora casi un año que no tengo trabajo

Entrevistador: Te afecta no tener Trabajo?

Maria: Si mucho, no puedes hacer lo que hace toda la gente, si salen te tienes que quedar en casa.

Entrevistador: Y recibes alguna ayuda por estar si trabajo.

Maria: Estuve cobrando el paro y cuando se ha acabado se ha acabado. Estuve pensando apuntarme a algún curso pero era dinero, tipo grado media y eso que hice un antes cuando me salí del instituto hice un ciclo medio y pensaba en hacer algo pero no me ha valido solo para hacer las facturas del bar de mi padre..

Entrevistador: Que crees para encontrar trabajo que tendrías que hacer has buscado en otro lado.

Maria: Yo creo que hay que montarse algo, en vez de currar todo el verano cobrando cuatro chavos explotada pues te montas tu algo y es tuyo y te lo montas tu.

Entrevistador: Y estar en paro te afecta me has dicho?

Maria: Bueno, pues si, mis padres tienen un bar y con eso vamos tirando, me dan algo de vez en cuando, pero en casa tampoco estamos sobrados, mis amigas si trabajan se compran cosas y eso... pero yo no puedo siempre y ellos también lo quieren cerrar y así no se puede estar siempre y también están mis hermanos que bueno.

Entrevistador: Como ves la situación a tu alrededor

Maria: Esta fatal, cada vez hay mas gente parada y cuando antes había trabajo en verano que querían pa camarero o pa cocina, los salarios han bajado un monton, pero un monton, antes se pagava mas por esas horas, pero claro ahora si no lo quieres viene uno y te quita el trabajo.

Entrevistador: Como te ves de aquí 10 años

Maria: Me gustaría verme con mi negocio, una pequeña cafetería, llevando mi propio negocio.

Entrevistador: Que piensas de los emprendedores

Maria: Tiene su riesgo ser emprendedor pero todo lo que ganas es para ti, cuando esta todo peor valorado y peor pagado. Es una buena alternativa. Pa que me exploten otros ya me exploto a mi misma. Estoy cansada de trabajar en la hostelería.

Entrevistador: Te gustaría verte como tu jefa

Maria Si... Yo creo que me sentiría muy orgullosa de ver q va bien, que he hecho eso y que he llegado hasta allí.

Entrevistador: En vez de montar tu negocio no preferirías volver a estudiar

Maria: Es que tampoco... es q no es lo mio, no encuentro nada q piense me gusta, haber estudiado tampoco, hay gente que estudia y esta en paro, hice un ciclo de administración pero q duespues no te cogen para nada en ningún sitio.

Entrevistador: Para ti una persona madura que és, que es la madurez

Maria: Una persona... que sabe lo que quiere... que trabaja para conseguirlo. Responsable con su vida... conseguir lo que tu te has propuesto... eso que tu quieres hacer con tu vida. Ser responsable de tu mismo y de lo que hay alrededor. Un immaduro va tirando por ahí.

Entrevistador: Que te parecen los ninis?

Maria: gente que ni les gusta estudiar y tampoc están dispuestos a trabajar en cualquier cosa, no buscan trabajo cada dia, si eso espran que les vengan.

Entrevistador: crees que no hacen nada?

Maria: No mucho la verdad la gente que conozco no los ves que estén todo el dia en su casa sin hacer nada porque no tienen dinero para nada, porque no pueden salir a echar una cerveza, tampoco están bien pero no hacen nada.

Entrevistador: Porque crees que tampoco están bien?

Maria: Porque están ahí deprimidos tampoco creen que les puedan coger y entonces paran de mirar...pero entonces no están a gusto no pueden hacer como todos. Todo el dia en el sofá, pues no se están ahí de bajona.

Entrevistar Alguna vez te han confundido con un NiNi:

Maria: No se, mi madre pa que baje a ayudar en el bar me dice que baje para provovocar, o los amigos en broma pero yo siempre cuando he podido trabarar he estado trabajando.

Entrevistador: Pero esta vez

Maria: A ver pero yo he buscado igual que siempre, yo iba a trabajar donde siempre y yo siempre he buscado, pero a la gente la cogen a principio de temporada y después ya no hay sitio y bueno, pero yo he buscado siempre.

Entrevistador: Y con tus psdres porque no trabajas?

Maria: Porque no necesitan ayuda cuando mi madre tiene que ir a comprar o lo que sea, el bar tampoco va muy bien, según el mês no se saca casi nada y lo cerraran cuando quieran por eso yo quiero buscarme algo, a ver si lo venden y me dan algo para montar yo, o yo con mi madre.

Entrevistador: Para mejorar tu situación pensarías en juntarte con gente? O estarías mejor haciendo tu camino?

Maria: Preferiria hacerlo sola, yo no quiero depender de nadir, que siempre hay peleas, siempre hay disputas, yo prefiero montarlo yo sola, por mi misma, si sale bien lo he hecho yo pero no quiero rendirle cuentas a nadie.

Entrevistador: Yo me refereia mas bien si crees que para cambiar la sociedad.

Maria: pues si claro, que si hay gente trabajando de ilegal, o que si estas trabajando 12 horas y te contrato por media jornada, por eso si hubiera leyes que se protegiera eso y mas revisiones para que hicieran cosas y se preocuparan de pagar lo que hay que paagar todo iria bastante mejor.

Entrevistador: Eso crees responsabilidad solo de los políticos o también de la gente.

Maria: Hombre los que tienen que poner los controles son los políticos, y estos los que van controlando los bares, si eso son los políticos, pero esta todo montado asi para que los empresarios estén ganando dinero y los demás trabajando

Entrevistador: Crees que podras mejorar tu situación?

Maria: Yo creo que si puedo mejorar mi situación, tengo claro que los trabajos temporales se paga menos y sobrevivir todo el año da para menos y para mejorar lo que tengo que hacer es montar un negocio pequeño y yo creo que mi futuro mejorar, lo que sea, una cafetería pequeña y no epende de si me van a coge o no me van a coger. Te quitas todo Porque cuando eres joven vale pero mas no.

Entrevistador: Estas mu confiada en que puede salir bien

Maria: Si yo creo q si, porque si lo pones al lado de los colegios o salen de compras por las tardes para paear y aquí siempre hay gente. Yo creo q tendría mucha salida. Poedr tener el minimo minimo una cafetería con una persona sola lo puede llevar si necessito alguna cosa también teng a mi madre.

Entrevistador. Muchas gracias por todo.

Entrevista 4

Entrevista 4

Juan: 25 anys, fracàs escolar, treball temporal, subsidis x2, escombriare

Entrevistador: GRacias por la entrevista... Como ves un poco la situaci'pon actual, trabajo

Juan: Hay problemes,...(initeligible)

Entrevistador: Porque tu ahora justo estas trabajando?

Juan: Yo justo acababa el 31, hace unos dias

Entrevistador: Porque tu tenies un trabajo temporal?

Juan: Soy interino, voy entrando, hago temporadas alta, vacaciones, bajas, pero es en una empresa del ayuntamiento, soy basurero, lo que pasa es que hay mucho enchufismo, como ha cambiado el gobierno, el enchufe tiene mas peso, entonces el tuyo como llevas más años te llaman menos, solo temporadas altas asi tres dias.

Entrevistador: Porque trabajos en otros sitios has buscado si hay....?

Juan: Si... me fui este invierno pasado a XXXX (població catalana) pero estava trabajando en el campo a 4 euros y medio la hora. Q no me entraba la baja y el finiquito, y estuve una semana de baja que estube enfermo porque tenia un flemon, se me hincho la muela la muela, y eso semana no la cobre. Y cuando se acabo el contrato no recibí el finiquito. Las faenes a las que puedo optar que quieres que te diga tampoco son gran cosa.

Entrevistador: Hay suficientes ofertas para la gente para un trabajo digno?

Juan: Aquí no, porque aquí en España hay mucha gente que está así preparada con estudios que se tienen que ir porque aquí no encuentran nada digno. Es eso o te rebajas... Porque aquí no hay nada.

Entrevistador: De aquí diez años de que te ves trabajando?

Juan: La verdad es que no me veo en ningún lugar en específico porque la situación es que no te permite pensar en un futuro demasiado lejano... Entonces lo que pasa por mucho que piense lo que voy a estar haciendo de aquí diez años yo no puedo estar seguro... Yo por mí estaría en las Canarias:

Entrevistador: Ves mucha diferencia con cómo estaban tus padres, con el tipo de trabajo que había antes.

Juan: Pues no, bueno sí hay diferencia. Mi padre me dijo que desde que entro a trabajar a los 14 años no ha parado de trabajar, no ha parado en su vida. Yo no he podido hacer eso. Ojalá yo pudiera hacer eso. Trabajar cuando quisiera, ese trabajo no me gusta. El riesgo es grande, antes sí se podía.

Entrevistador: Te afecta eso en tu vida?

Juan: Sí, tampoco es que necesite un trabajo estable, pero lo que quiero hacer es poder trabajar cuando yo quiera trabajar... Y si no me gusta el trabajo poder buscarme tener opción a otra cosa. No tener un trabajo sino tener varias alternativas. Ahora no tener que buscar nosotros el trabajo sino que el trabajo te llama y sino pues mira.

Entrevistador: Tu entorno está en una situación parecida?

Juan: Sí, a ver, tengo algunos amigos que tienen la suerte de tener un trabajo fijo pero escasos en comparación a los amigos que tengo.

Entrevistador: La madurez que sería para ti?

Juan: Y eso que tiene que ver para el trabajo.

Entrevistador: Es un rollo muy raro.

Juan: Para mí una persona madura es una persona que tiene muy claro lo que quiere, que eso no quiere que signifique lo que quiere tener pero sabe buscarse la manera de conseguir sus objetivos

Entrevistador: Cuando te harías una persona mayor, como será tu vida cuando seas como tus padres?

Juan: Yo siempre seré joven. Yo como persona mayor no se responsabilidades, yo siempre intentaré tener espíritu joven y alegre

Entrevistador: Viajar te gusta:

Juan: Viajar me gusta pero la pasta no acompaña

Entrevistador: Acabaste el bachillerato?

Juan No, no lo hice

Entrevistador: Crees que eso te ha influido a la hora de buscar trabajo

Juan: La falta de estudios

Entrevistador: Si

Juan: Si, pero eso no me ha echado para atras, eso ademas que hay Trabajos que no les interesas, no lo miran

Entrevistador: No te has pensado de estudiar nada.

Juan: Si, si, si ahora estoy estudiando... Estoy haciendo un curso que es como un grado superior de administración de empresas. Acaba en un año y cuando acabe es equivalente como un grado superior... No es una cosa que me interese pero mira me salió la opción de estudiar y como no estaba haciendo nada por eso para no estar parado.

Entrevistador: Tu qué crees de los NiNis:

Juan: Yo creo que existen desde los 80 pero ahora están más de moda, ahora se ven más, siempre ha habido gente que le ha interesado ni trabajar ni estudiar. Cada uno es libre de hacer lo que quiera pero no es una cosa que quiera para mí.

Entrevistador: Alguna vez te han confundido con uno.

Juan: Si, porque estoy muchas veces en la calle fumando y te confunden... Son gente que no conoce tu vida y se mete en ella se confunden.

Entrevistador: Te ha molestado.?

Juan: No, no, a mí, lo que me digan por un lado me entra por un lado me sale.

Entrevistador: Para buscar trabajo que actitud crees que hay que tomar:

Juan: A mí lo que me gusta es el cara a cara, hablar con la persona al mando...Si tu no buscas no aparecerá... El trabajo te elige a ti por mucho que tú busques.

Entrevistador: Hay personas con más opciones-.

Juan: Hay gente con más facilidades a la hora de montarse su propio negocio, pero a través de una 3a persona depende si su padre le enchufan pero sino no. Si lo buscan por sus estudios y por sus méritos no creo. Pueden tener más opciones de montarse lo suyo pero es más arriesgado.

Entrevistador: Y a que te parece montar un negocio?

Juan: A mí me han ofrecido hacerlo y no me interesa, es un riesgo demasiado grande que... el poco dinero que tengo no lo quiero perder... Yo trabajar y tener mi nómina y no pensar nada más en el trabajo.

Entrevistador: Que opinas de ser emprendedor:

Juan: El curso que estoy haciendo es de eso de emprendedoría. A mí esto de emprendedores me parece un timo. Eso de decir a los chavales que se monten su negocio. Y un montón de gente que se monte su negocio... Pero si hoy en día no hay dinero... Me parece un poco estafa...

Entrevistador: Crees que las diferencias entre ricos y pobres están creciendo

Juan: Si, yo creo que cada vez crece más porque lo tienen montado de tal manera que ellos serán más ricos... El capitalismo ya está montado... Ya sabes dónde va el dinero... donde no tiene que estar... Nosotros no podemos hacer nada... Ponte tu cambiar el sistema.... No se puede hacer nada.

Entrevistador: Tú como lo cambiarías?

Juan: Jejeje...una dictadura... no lo sé... sinceramente me rindo con la humanidad... que se hunda y que se joda... Yo buscaría mi forma de ser feliz yo, que mi gente sea feliz y que les den a los demás.

Entrevistador: Entonces crees que hay más incertidumbre ahora mismo?

Juan: Si pero eso por el exceso de información en internet...la gente se asusta demasiado pronto... yo creo que es lo que buscan lo de arriba...crear el miedo este y que no En tonterías.

Entrevistador: Tú crees que tienes todas las posibilidades para encontrar trabajo?

Juan: De conseguir un trabajo estable no... Pero a mí tampoco me gustaría... A mí lo que me gusta es moverme... Ir de población A... A población B.... A población C No estar siempre en el mismo lado... De hecho me gustaría irme a las canarias... Que quieras o no allí hay trabajo todo el año. Quieras o no hay turismo. El clima Bueno es todo el año... Se podría ir subsistiendo

Entrevistador: Te tus ves teniendo una familia e hijos

Juan: No quiero tener hijos y ni casa... No quiero comprarme una casa porque no quiero estar en un sitio fijo...Prefiero estar de alquiler... Quiero disfrutar de la vida....

Entrevistador: Te has sentido mal por estar en el paro

Juan: Pues no... Es lo que te digo... Que me la suda... si me dicen algo me da igual. Cuando me he rayado yo de hacer algo es cuando me he movido he querido. Me da igual.

Entrevistador: Crees que el capitalismo te aporta algo?

Juan: Pues no, no he notado ningún cambio, no me aporta nada positivo

Entrevistador: Que piensas de la solidaridad entre la gente, en la comunidad

Juan: La poca que hay necesita ayuda y la que se ve suelen ser mafia y estafes... Me refiero que las empresas grandes que van de solidarias... Yo no sé si ayudan y no sé si la gente se aprovecha.

Entrevistador: No sé si te molesta. Alguna vez has hecho algún curso por el paro

Juan: El curso que estoy haciendo es del paro

Entrevistador Y cómo te tratan Que te piden

Juan Yo al inem intento ir lo menos posible, yo lo intento hacer todo por internet. El paro no lo he pedido he dejado que se vayan acumulando. Y subsidios he pedido una vez o dos, pero lo más rápido posible y fuera. Me ofrecieron hace un curso y eso que me iría bien, que me ayudaría a encontrar trabajo pero es lo que te he dicho antes

Entrevistador: Muchas gracias por contestar

Entrevista 5:

Entrevista 5

Jose: 23 anys, contracte de prova 3 mesos manteniment .

Entrevistador: Cuéntame como ves la situación en general, el trabajo

Jose: Bueno pues la cosa esta como esta, en general hay mucho parado...hay mucho contrato temporal, es difícil que te dure, hay que estar todo el día hablando con uno y si tal.

Entrevistador: Porque ahora tu estas trabajando?

Jose: Si si si... yo estoy en un sitio q llevo ahora dos meses de contrato de pruebas y si todo va bien el mes que viene me tendrían que hacer indefinido.

Entrevistador: Crees que te lo van a hacer?

Jose: A ver, yo espero que si, yo me lo estoy currando mucho, hay que aprender muchas cosas pero yo lo estoy poniendo esfuerzo y creo que lo aprendo bien y no he tenido ninguna queja.

Entrevistador: Y si no te cogieran

Jose: Sería una putada... Pues como mínimo he tenido la experiencia... y eso te puede abrir mas puertas. No se... continuaría buscando de lo mio, no quiero tener que coger un trabajo de otra cosa, que no tenga nada que ver con lo que yo he estudiado, acomodarme y no busque de lo mío y me quede estancado

Entrevistador: Entonces has estudiado

Jose: Si hice un grado medio de climatización hace un año y hasta ahora estaba buscando y de trabajillos... que si te llama uno que echame una mano con esto pero nada serio.

Entrevistador: Como te ves de aquí diez años

Jose: Pues ojala me cojan aquí, que tu estas trabajando, y si me hacen indefinido cobraré mas. Yo creo que es un buen sitio... Sino no lo se... Supongo q de algo de lo mio...Pero no te lo puedo decir seguro...Depend de tantas cosas..

Entrevistador: Tienes muchos gastos en tu vida

Jose : Para mis gastaos y mis salidas y si quedo con los colegas, tampoco gasto mucho. Tampoco soy muy gastoso.

Entrevistador: Vives con tus pedres

Jose: Si vivo con mi madre, vivimos, tengo un hermano mas grande per esta con la novia y ahora nos hemos quedado yo y mi madre solos.... Mis padres estan divorciados.

Entrevistador: Para ti que es una persoa madura?

Jose: Ser maduro...Pues no se ... Saber lo que quieres...no... ser responsable de tu vida de tu trabajo... Proponerte hacer algo y conseguirlo... bueno supongo que eso tener una idea de lo que quieres y persegirla hasta que seas feliz.

Entrevista: Te gusta viajar?

Jose: Si, me gusta, lo que pasa que viajar cuesta mucho dinero,

Entrevista: Que piensas de los ninis?

Jose: Los ninis? Pues bueno son gente que no tiene trabajo ni esta estudiando pues metidos en su casa porque no saben que hacer con su vida però todo el que busca trabajo acabo acaba encontrando.

Entrevistador: Porq crees q estan en esta situación...

Jose: Porque como se piensan q no hay trabajo se quedan en casa sin hacer nada pero quien busca encuentra.

Entrevistador: Alguna vez te han confundido con alguno

Jose: Si, ante de estudiar que acabe la ESO, estuve ahí...habia épocas que no hacia muchas cosas trabajaba días sueltos pero tampoco mucho y bueno un poco.pero vaya que yo me he buscado mi grado y ahora trabajo un monton.

Entrevistador: Te molestaba?

Jose: Pues si. Porq aunque estaba sin hacer nada, no me estaba todo el dia en casa porque tampoco quisiera, no sabia que hacer y bueno pues como tampoco habia mucho trabajo pues buscaba por internet pero ya esta y yo tenia muy claro que quería hacer algo.

Entrevistador: Ahora?

Jose: Pues mejor, porque dependía de mi madre, yo no tenia vida y siempre estás... haces cosas de tu casa y siempre en la calle o en tu casa pero siempre estas haciendo lo mismo.

Entrevistador: Entonces hay que ser activo para encontrar trabajo?

Jose: Si, tienes que buscarlo tu, moverte, hablar con gente, que tienes ganas de trabajar de darlo todo. Encontrar algún trabajo de lo que sea y luego dentro de un tiempo si ha mejorado la situación pues estudiar algo e ir mejorando más, porque tengo un grado medio y me gustaría sacarme el superior, pero ahora mismo no

Entrevistador: Y te ves ascendiendo de categoría?

Jose: Hombre, pues todo el mundo quiere mejorar y ganar algo mas, pero no quiero tampoco estar todo el dia agobiado, quiero tener mi vida fuera del trabajo, no quiero estar pendiente 24 horas.

Entrevista: Que piensas de la solidaridad entre la gente:

Jose: Pues me parece bien, sobretodo la familia que siempre te ayuda si pasa cualquier cosa, almenos sabes que tienes un techo, me parece bien y creo que debería haber más .

Entrevista: Me referia para solucionar los problemas como que no haya paro.

Jose. Pues claro si, pero cada uno mira por lo suyo, estaría bien estaría bien que hubiera más cursos de formación y esas cosas. No se que los políticos gasten más en los que no tienen trabajo y no se lo queden todo ellos.

Entrevistador: Porque crees que el gobierno ayuda en estas cosas?

Jose: No, el gobierno no ayuda nada, el trabajo lo encuentras por enchufe, porque conoces, los políticos, gobiernos no te ayudan, lo tienes que hacer, donde estoy trabajando es por un conocido que me dijo q buscaban a alguien.

Entrevista: Volviendo un poco al principio com oves a la gente de tu entorno? Tus amigos trabajan, estudian?

Jose: Algunos estan trabajando y otros estan estudiando y otros todavía no tienen nada pero bueno en general van trabajando pero si no es una cosa en otra.

Entrevista pero estan contratados fijos?

Jose: No la mayoría no, hay alguno que tiene suerte, pero el resto va cogiendo contratos un detrás de otro, 3 meses 6 meses a la calle y abuscar otra vez... Espero que yo sea el próximo jeje.

Entrevistas: Porque trabajar te hace sentir mejor

Jose: Pues si... porque tienes tu independencia, tienes tu dinero, ya puedes salir tranquilo con tus amigos de que no vas a poder pagar esto o lo otro.

Entrevistador: Que te parece la emprendedoria.

Jose: Me parece que nadie se noja, que el unici que se moja eres tu, si te sale bien bien, pero si no te sale bien estas jodido. Si tienes la suerte de tener dinero y lo puedes poner eres tu jefe y sale de ti pero tampoco hay dinero para poner un negocio y no se va poner todo el mundo a poner negocios.

Entrevistador: Muchas gracias por la entrevista.

Taules

- Taulai.1 Perfil entrevistats (2016)

Genere	Edat	Educació	Treball	Tipus	Clase	Prestacions	Família
Dona	27	AEP	Si	Fixe	Obrera	Si	M: Viuda, aturada
Home	30	AEP	Si	Temporal	Obrera	No	M:mestressa/P: Jubil vigilant parking
Home	27	Fracas escolar	No	-	Obrera	Si	M: mestressa/P: Treballador obres
Dona	25	AEP	No	-	Obrera	No	Bar: Problemes economics
Home	22	AEP	Si	Practiques	Obrera	No	M: mestressa/P: Electricista

Font: Elaboració propia (2016)

- Taula i.2 Transició edat adulta (2016)

Entrevista	Transició edat adulta Definició
Ana	<i>Una persona que tiene las cosas claras, que las acciones que realiza, sean pequeñas o grandes decisiones, que piense con claridad. Tener claro que tienes que hacer algo, que tienes que avanzar, ya sea porque te gusta viajar o tener un trabajo fijo o ir de trabajo en trabajo. Quizas no de aquí diez años eso es una responsabilidad que adquieres y si la adquieres puedes hacer lo que te de la gana. Siempre teniendo algún tipo de aspiración, sea lo que sea, que te gusta el arte, que esta tan mal valorado ahora sabes...</i>
Ricardo	<i>tener las cosas claras, una persona segura de si misma, bueno uno puede ser seguro de si mismo y un gilipollas. Pues no se que tenga los objetivos claros en la vida, cumplir tus sueños, llevar un estilo de vida que se suma a tus ideales. Mas o menos ir por ahí, sentirte una persona realizada</i>
Maria	<i>conseguir lo que tu te has propuesto... eso que tu quieres hacer con tu vida</i>
Juan	<i>una persona que tiene muy claro lo que quiere, que eso no quiere que signifique lo que quiere tener pero sabe buscarse la manera de conseguir sus objetivos</i>
Jose	<i>Proponerte hacer algo y conseguirlo... bueno supongo que eso tener una idea de lo que quieres y perseguyirla hasta que seas feliz.</i>

Font: Elaboració propia (2016)

- Taula i.3 Situació de treball

Entrevista	Situació treball Definició
Ana	<i>Lo veo bastante mal, tengo hermanos con bastante diferencia de edad, vale, yo me llevo con la siguiente 14 años. Mi hermano le ha gustado siempre ir cambiando de trabajo, aprender coger otro y cambiar, esta posibilidad hoy ya no la tienes</i>
Ricardo	<i>Dicen que han salido mas empleo ahora, pero son trabajos de menos horas, temporales, te cogen y te echan, las empresas no te renuevan y te echan. Muchas horas mal pagado. 8h y 800 euros. Esto es un insulto, un mundo de esclavos.</i>
Maria	<i>cada vez hay mas gente parada y cuando antes había trabajo en verano que querían para camarero o para cocina, los salarios han bajado un monton, pero un monton, antes se pagava mas por esas horas, pero claro ahora si no lo quieres viene uno y te quita el trabajo.</i>
Juan	<i>aquí no encuentran nada digno. Es eso o te rebajas... Porque aquí no hay nada</i>
Jose	<i>Bueno pues la cosa esta como esta, en general hay mucho parado...hay mucho contrato temporal, es dificil que te dure, hay que estar todo el dia hablando con uno y con otro para conseguir algo.</i>

Font: Elaboració propia (2016)

- Taula i.4 Definicions

Entrevista	10 anys Definició
Ana	<i>No tengo ni idea, no se donde va acabar mi futuro, soy una persona que le gusta planear cosas . Pero las opciones que tengo estoy atada. Tengo un trabajo donde estoy atada y un trabajo donde estoy atada.</i>
Ricardo	<i>A ver si sigo como ahora y en teoría acabo el ciclo. Nuevas tecnologías, internet, multiplataformas móvil, paginas web en principio hay futuro en esto. Por ahi</i>
Maria	<i>Me gustaría verme con mi negocio, una pequeña cafetería, llevando mi propio negocio.</i>
Juan	<i>La verdad es que no me veo en ningun lugar en especifico porque la situación es que no te permite pensar en un futuro demasido lejano... Entonces lo que pasa por mucho que piense lo que voy a estar haciendo de aquí diez años yo no puedo estar seguro... Yo por mi estaria en las canarias:</i>
Jose	<i>Pues ojala me cojan aquí, que tu estas trabajando, y si me hacen indefinido cobraré mas. Yo creo que es un buen sitio... Sino no lo se... Supongo q de algo de lo mio...Pero no te lo puedo decir seguro...Depend de tantas cosas..</i>

Font: Elaboració propia (2016)

- Taula i.5 Estigmatització NiNi

Entrevista	Estigmatització NiNi Definició
Ana	<i>Muy mal, me parece muy mal, una cosa es que estes estudiando y no quieras trabajar porque viendo como está la situación lo entiendo pero lo veo muy mal. Es el momento de decir que hacer con tu vida y llegar a algo.</i>
Ricardo	<i>El que no mejora es porque no quiere. Orque no se busca las cosas. Diciendo asi las cosas pensé. Espavila. Y buscando en 2 meses hice 4 o 5 entrevistas y me salieron varios trabajos. Si le pones actitud o ganas , focalizas en eso, pues todo fluye. Sino te estancas y no avanzas. Tambien aprendes de lo malo pero sino no fluyes.</i>
Maria	<i>la gente que conozco no los ves que estén todo el dia en su casa sin hacer nada porque no tienen dinero para nada, porque no pueden salir a echar una cerveza, tampoco están bien pero no hacen nada.</i>
Juan	<i>Cada uno es libre de hacer lo que quiera pero no es una cosa que quiera para mí</i>
Jose	<i>Pues bueno son gente que no tiene trabajo ni esta estudiando pues metidos en su casa porque no saben que hacer con su vida però todo el que busca trabajo acabo acaba encontrando.</i>

Font: Elaboració propia (2016)